

Lausunto liittyen hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain muuttamisesta (VN/31917/2023)

LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELU ON IHMISOIKEUS

SUOMEN SOVITTELUFOORUMI RY

Sisällys

Alkusanat	5
Sovittelupalvelu on toimivaa väkivallan vastaista työtä	6
Sovittelu on väkivallan vastaista palvelutoimintaa	6
Sovittelulla on sama tavoite kuin väkivaltatyöllä	6
Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen ylläpitää väkivaltaista kulttuuria	7
Vastuun ottaminen ja oikeudenmukainen käsittely luo turvallista yhteiskuntaa	7
Lähisuhdeväkivallan uhrien tukeminen ja väkivallan vähentäminen on yhteistoimintaa	7
Sovittelu on ammattimainen naisten palvelu	8
Lähisuhdeväkivallan sovittelun asiantuntemus katoaa	8
Palvelu on ollut valtiollisesti ja alueellisesti vahvassa asiantuntevassa ohjauksessa	8
Poliisin toiminta on viime vuosina kehittynyt esimerkillisesti, liittyen lähisuhdeväkivaltaan .	8
Perustelut kiellolle eivät muutu, vaikka kaikki ympärillä muuttuu	8
Palvelut väkivaltaa kokeville eivät parane rajaamalla palveluja	9
Sovitteluun vahvasti kielteisesti suhtautuvat muodostavat pienen joukon	9
Palvelun laatua monitoroidaan jatkuvasti	9
Poliisi, syyttäjät ja oikeuslaitos puoltava lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista	10
Kansainvälisiä sopimuksia on tulkittu tarkoituksenhakuisesti ja käytetty hyväksi	11
Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmat Suomessa	12
Sukupuolistereotypiat ovat keskeisessä roolissa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisessä	13
Lain muutos ei vaikuta kriitikkojen ”yhteiskunnalliseen rakenteelliseen epäkohtaan”	14
Vakavuusperuste ei riitä tarkastelemaan edellytyksiä sovittella	14
Henkilösuhteet, uhrin ja tekijät	15
Pelkoa ja ahdistusta on kaikkialla	15
Lähisuhdesovittelun edellytyksiä tarkastellaan useassa eri vaiheessa	16

Toistuvaa väkivaltaa tulee tarkastella yhtä moni-ilmeisenä kuin elämää muutenkin.....	16
Toistuvaa väkivaltaa, jota ei sovittelalla	16
Tekevätkö perheen jäsenet/parisuhteessa olevat enemmän tai vähemmän rikosilmoituksia, mikäli lähisuhdeväkivallan sovittelu kielletään?.....	16
Sovittelun vapaaehtoisuus.....	17
Kielto johtaa siihen, että teon luonne ja vakavuus salataan	17
Pakotettuna tehtyjen sovintojen määrä lisääntyy	17
Anteeksipyyntö sovittelussa ei ole tavoite.....	17
Seurustelupareilta poistetaan oikeudet	19
Nuorilla on oikeus sovittelalla	19
Monet sovitteluun osallistuneet ovat olleet järkyttyneitä omasta käyttäytymisestä.	20
Korvausten saaminen väkivallantekijältä heikkenee	20
”Kyseessä ei ole konflikti vaan kyseessä on väkivalta”	21
Terrorimainen parisuhdeväkivalta rajataan sovittelun ulkopuolelle.....	21
Sopimusten seuranta liittyen väkivallan päättymiseen lakkaa	22
Vapaa tahdonilmaisu ja itsemääräämisoikeus	22
Itsemääräämisoikeus ja ihmisoikeudet tulee nähdä yksilön oikeuksina, ei yhteiskunnan ...	22
Yhdenvertaisuus heikkenee siltä osin, kun se koskee naisia ja osallistumisoikeutta	23
Kielto sovittelalla heikentää väkivaltaan turvautuvien mahdollisuuksia muuttaa käyttäytymistään	23
Sovittelun myönteiset vaikutukset mielenterveyteen todetaan tutkimuksissa	23
Henkinen väkivaltaa jää piiloon	24
Ihmiset ovat vastuussa omasta käyttäytymisen muutoksesta	24
Muutama huomio liittyen väkivallan ilmiöön	24
Onko kiellolla vaikutusta väkivallan toistuvuuteen (tapauskohtaisesti/yleensä)?	25
Oletteko kokeneet/tiedättekö, että sovittelu on lisännyt väkivaltaa osapuolten välillä?.....	26
Sovitteluammattilaiset tunnistavat väkivallan uhrin kokemuksen.....	27
Rikostuomio ilman sovitteluprosessia tarkoittaa todennäköisesti uhrin maksuvastuuta	27
Palvelunohjaus heikkenee ja kohdistuu erityisesti miehiin	28
Vähemmistöjen ja vammaisten oikeudet heikkenevät	28
Ikääntyneiden lähisuhdeväkivaltaan ei ole kiinnitetty riittävää huomiota	29
Pakkoavioliiton vastaiset toimet yhteydessä sovitteluun.....	29
Kunnianväkivallan sovittelu on vaativaa, kokemukset vähäiset ja jakaa paljon mielipiteitä .	29
Sovittelun hyödyt	30

Oikeusturva, yhteiskunta ja viranomaiset	33
Kielto sovittelua ei edistä oikeusturvaa ja tasa-arvoa	33
Tavoitteet lainmuutokselle ja kohderyhmä eivät kohtaa ja muutos ei ole oikeasuhtainen ...	34
Naisten asema ja lähisuhdeväkivalta	35
Ihmisoikeuksia käytetään perusteluna kriminalisoida	35
Oikeudenkäyntien viivästyminen ja LEAN-hankkeen raportti	35
Rikosprosessin tehostamistyöryhmän mietinnössä käsitellään sovittelua suhteessa viranomaisten toimintaan	36
”Miten kielto mahdollisesti vaikuttaa poliisin työhön?”	36
Ajan myötä väkivallan raaistumista pidetään uhkana	37
Vaikutukset lainkäyttöön	37
Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä syyteharkinta	37
Piiloväkivalta lisääntyy	38
Resurssien tarve ja niiden suuntaaminen	38
Väkivallan toistuvuuteen ei lakimuutoksella ole mitään myönteisiä vaikutuksia	39
Lähisuhdeväkivallan sovittelu säästää yhteiskunnan voimavaroja, resursseja ja kustannuksia	39
Rajaaminen ja tulkinta vaikeutuu ja synnyttää tarpeen lisätä viranomaisten resursseja.....	39
Vainoamiseen on vaikea puuttua rikosoikeusjärjestelmässä ja tukipalveluissa.....	40
Lakimuutos ei vaikuta lähisuhdeväkivallan rankaisuihin	40
Miten vaikutukset mahdollisesti näkyvät käräjäoikeuksissa?	40
Syyttömyysolettaman tulisi vaikuttaa siihen, miten asiaa käsitellään	41
Lainmuutoksen myönteiset vaikutukset ovat väkivallan määrään nähden mitättömät.....	41
THL:n selvitysten perusteella (verkkokysely) n. 94 prosenttia asiakkaista on ollut tyytyväinen saamaansa palveluun.....	43
Syyttäjien sovitteluun lähettämät lähisuhdeväkivaltarikokset.....	43
Väheneekö sovittelupalvelun tarve, kun poliisit ja syyttäjät eivät saa enää ohjata juttuja sovittelutoimistoihin?.....	44
Minne tarve saada palveluja ohjautuu, jos sovittelu kielletään?	44
Palvelut siirtyvä yksityiselle sektorille	46
Sopimukset tulevat maksullisiksi	46
Lähi-suhteisiin liittyvien väkivaltarikosten kohtaamisen asiantuntemus katoaa.....	47
Sovittelu on jätetty ulos yhteisestä kehittämistyöstä	47
Feminismi ja lähisuhdeväkivallan sovittelu	47

Rikosoikeusjärjestelmä ei kanna väkivallan määrää Suomessa	48
Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja intersektionaalinen feminismi ovat merkityksellisiä strategisesti ja toiminnallisesti	48
Onnistumisia ja myönteisiä päätöksiä tulisi tuoda esille yhteiskunnassa	49
Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan lausunto lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamisesta	51
Suomi elää levotonta ja vaarallista ajanjaksoa	51
Merkitysmuuntamo kehittää epävakaata yhteiskuntaa	51
Palvelujen ja elinolosuhteiden tila tänään ja lähitulevaisuudessa	53
Väkivallan ehkäisyä ja turvallisuutta käsittelevissä suunnitelmissa, raporteissa ja lausunnoissa on todettu toistuvasti tarvetta kehittää vaihtoehtoisia riidanratkaisutapoja ..	54
Palveluohjaus yleisiin- ja erityisiin tukipalveluihin	55
Hyvinvointialueiden ja järjestöjen tarjoamat tukipalvelut	55
Sosiaali- ja terveystalouden, väkivaltatyöntekijöiden tiedot sovittelusta heikkenevät edelleen	55
Sotepalvelujen rooli suhteessa lainmuutoksen tavoitteisiin on ristiriitainen.....	55
Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei esiinny uhkana tai toimenpiteinä väkivaltaohjelmissa	56
Muutetun uhridirektiivin velvoitteet	57
Direktiivi suosittelee sovittelua seksuaalisen häirinnän uhreille	57
Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä tutkimus ja selvitystyö puoltaa sovittelun jatkamista ..	58
Sovittelun tutkimus ja uhritutkimus ei kerro mitään sovittelun aiheuttamasta väkivallasta ..	58
Laajaa empiiristä tutkimusta lähisuhdeväkivallan sovittelun haitoista ei ole tehty Suomessa	58
Lähisuhdeväkivallan laadullinen tutkimus 2023	58
Yhteen väitöskirjaan vedotaan usein, kun perustellaan sovittelun kieltämistä	59
Näkemyksiä, joihin on vielä hyvä pysähtyä hetkeksi	60
Ratkaisuja, hyviä käytäntöjä ja kehittämistyötä.....	62
Sovittelulain muutosesitykset tukevat osittain alkuperäisiä lainmuutoksen tavoitteita	62
Keskeiset kehittämistoimet	62
Lähisuhdeväkivallan laadullisen tutkimuksen tuloksien perusteella.....	64
Lakivaliokunnan mietinnössä.....	65
VN-TEAS Sustima-tutkimushankkeen tuloksia on hyvä edistää	65
Yhteenveto ja johtopäätökset.....	66
Sovittelulain muutokseen liittyvät tavoitteet eivät toteudu.....	66

Muutamia yleisiä näkemyksiä	67
Vaikutukset uhreihin ja väkivallan tekijöihin	67
Yhteiskunta ja lainmuutoksen vaikutuksia	72
Kansainväliset sopimukset ja valvovat elimet.....	74
Sovittelupalvelujen tulevaisuus	75
Arvostamme väkivaltatyöntekijöiden turvallisemman Suomen eteen tehtävää työtä.....	76
Dialogille on tarvetta ja toivomme, että se toteutuu	76

Alkusanat

Suomen Sovittelufoorumi ry (myöhemmin SSF) esittää lausuntona, että lähisuhdeväkivallan sovittelua ei tule kieltää esitetyssä muodossa.

Pyrimme tekstissä sukupuolineutraaliin ilmaisuun sensitiivisellä otteella, ymmärtäen sukupuolierityisyyden. Koska koko lähisuhdeväkivallan sovittelun vastainen liike perustuu yksinomaan naisen ja miehen väliseen suhteeseen ja naisten kokemaan väkivaltaan, on sukupuolierityinen tarkastelu ollut välttämätön useimmissa kohdissa. Tiedostamme sukupuolistuneisuuden ja sukupuolittuneisuuden merkitykset väkivaltaa tarkasteltaessa.

Ymmärrämme sovittelua vastustavien väkivallasta heille yleisesti syntyneet merkitykset ja sen todellisuuskuvan mihin ne rakentuvat. Me koemme, että kuva on lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta pelkistynyt ja on muodostunut täysin palvelun ulkopuolelta. Jotkut saattavat pohtia miksi lähinnä sovittelua tekevät, että myös sovitteluun tapauksia lähettävät suhtautuvat myönteisesti sovitteluun. Syy on siinä, että he tekevät sitä työtä.

Vastustavista tai kriittisesti suhtautuvista olemme käyttäneet käsitettä järjestö. Kun käsittelemme sovittelua vastustavia, ymmärrämme käyttämästämme käsitteestä riippumatta, että mielipiteiden ja asenteiden joukko on laaja, aina radikaalisesta suuntautumisesta lievästi kriittiseen. Lainmuutoksen vetoamuksessa oli osallisena 25 järjestöä. Varsinaiseen kieltävään kannanottoon on osallistunut vuosien varrella 5-6 yhteisöä, joista kolmella on ollut vahva vaikuttamisintressi ja kampanjaote. Kyseiset yhteisöt eivät tee yleistä tai erityistä väkivaltapalvelutyötä. Yksi järjestö on vahvasti koordinoinut kampanjointia. Henkilöiden tai tahojen nimiä olemme käyttäneet vain tilanteissa, joissa se on ollut välttämätöntä.

Lausunto on laaja, sillä on ollut tarve käsitellä vuosikymmenten aikana syntyneitä tarinoita sovittelusta, jotka ravitsevat kielteistä kuvaa yhteiskunnassa, jossa pyritään irtautumaan naisten toiseuttamisesta ja naisiin kohdistuvasta avoimesta hylkivästä ja vähättelevästä suhtautumisesta. Tämä lausunto antaa toivottavasti selkeän kuvan siitä, että me teemme väkivallan vastaista työtä yhdessä ja haluamme sitä yhteistyössä jatkaa.

Sovittelupalvelu on toimivaa väkivallan vastaista työtä

Sovittelu pohjaa laajasti tutkittuun restoratiivisen oikeuden teoriaan

Sovittelu on yksi restoratiivisen eli korjaavan oikeuden menetelmistä. Restoratiivisen oikeuden keskeisiä arvoja ovat oikeudenmukaisuus, totuus, solidaarisuus ja ihmisarvon kunnioitus. Suomessa lähisuhdeväkivallan sovittelu on osa valtakunnallista rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimintaa, jota ohjataan 18 eri sovittelutoimistosta. Restoratiivisen oikeuden käytäntöjä arvioidaan ja kehitetään edelleen. Myös suomalaiset sovittelutoimijat osallistuvat kansainväliseen yhteistyöhön erityisesti eurooppalaisen kattojärjestön European Forum for Restorative Justice puitteissa. Järjestön työryhmissä ja koulutuksissa edistetään ja arvioidaan systemaattisesti restoratiivisen oikeuden käytäntöjä yhteiskunnan eri osa-alueilla. Samaan aikaan restoratiivisen oikeuden kehitys on edennyt globaalisti kaikilla mantereilla ja kansainvälinen yhteistyö tuottaa yhä vankempaa tutkittuun tietoon perustuvaa sovitteluosaamista. (kts. <https://www.euforumrj.org/en>)

Sovittelu on väkivallan vastaista palvelutoimintaa

Sovittelun tarkoitus on tarjota apua. Sovittelu on väkivallan vastaista työtä ja mitä suuremmassa määrin ennaltaehkäisevää palvelutoimintaa. Huoli ja tavoite on väkivaltatyön kentässä yhteinen, eli lähisuhdeväkivallan vähentäminen ja siitä kärsivien auttaminen. Sovittelu lähisuhteissa on väkivaltaa ennaltaehkäisevää puuttumista – se toimii matalalla kynnyksellä ja varhaisessa vaiheessa. Sovittelijoina puolustamme oikeutusta tehdä väkivaltatyötä uhrien auttamiseksi ja väkivaltaisen käyttäytymisen lopettamiseksi.

Sovittelulla on sama tavoite kuin väkivaltatyöllä

Lähisuhdeväkivallan sovittelupalvelua tarjoavilla sovittelutoimistoilla ja palvelun kieltoa ajavilla on sama tavoite. Tavoitteena on ennaltaehkäistä eskaloitua väkivaltaa, edistää turvallisuutta ja huolehtia oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta. Ajattelemme monista asioista samalla tavalla kuin nais- ja uhrijärjestöt. Väkivaltaa sovittelevat ammattilaiset kokevat myös uhri- ja väkivaltatyön erittäin arvokkaana ja arvostavat mm. kaikkea lainvalmistelua, joka on tähdännyt turvaamaan väkivallattomuutta, oikeudenmukaista kohtelua sekä parantamaan yhdenvertaisuutta ja naisten fyysistä koskemattomuutta.

Me ymmärrämme sovitteluammattilaisina ja väkivaltatyön asiantuntijoina, että erityisesti naisiin kohdistuu myös Suomessa rakenteellista ja sosiaalista syrjintää, vihaviestintää, verkkoväkivaltaa, vähättelyä, korostunutta lähisuhdeväkivaltaa ja seksuaalista väkivaltaa iästä riippumatta. Olisi hyvä saada viestimme ymmärrettyä siten, että tavoittelemme samaa kuin he, jotka toimivat yhdenvertaisuuden puolesta ja turvallisuuden lisäämiseksi. On valitettavaa, että mitään varsinaista dialogia ei ole käyty naisasialiikkeen ja eri vähemmistöryhmiä edustavien palveluyhteisöjen kanssa, jotka ovat osallistuneet sovittelunvastaiseen verkostotoimintaan.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen ylläpitää väkivaltaista kulttuuria

Asenteiden suhteen on vielä erittäin paljon muutostoiveita mm. liittyen suhtautumisessa kuritusväkivaltaan. Vuonna 2021 tehdyn kyselyn¹ perusteella 14 prosenttia vastaajista oli melko tai täysin samaa mieltä siitä, että lapsen ruumiillinen kuritus on ainakin poikkeustapauksissa hyväksyttävä kasvatuskeino. 44 prosenttia vanhemmista ilmoitti, että oli käyttänyt väkivaltaa usein tai joskus. Määrä on hälyttävä, asenteellisuutta esiintyy ja keinot ovat edelleen käytössä, vaikka laki on kieltänyt kuritusväkivallan jo 40 vuoden ajalta. Kuritusväkivallan tulisi tulla vahvasti näkyväksi. Sovittelun kieltäminen vahvistaisi tai ainakin ylläpitäisi salailua, tarvetta pitää väkivalta perheen sisäisenä asiana.

Sadoissa yhteyksissä todetaan, että poliisi tai joku muu ohjaa tekijät tuki- ja auttamisjärjestelmien piiriin. Tämä näkemys rakentuu aina ajatukselle, että kyseessä on nykyinen tai entinen parisuhde, jossa toinen on nainen ja mies on tekijä. Tämä stereotypia ja pelkistetty tarkastelu sementoi sen mitä voi ja saa ajatella.

Vastuun ottaminen ja oikeudenmukainen käsittely luo turvallista yhteiskuntaa

Sovittelussa asianomistajalle on ensiarvoisen tärkeää, että tekijä ottaa vastuun teostaan, toteaa jollakin tavalla toimineensa väärin. Sovittelupalvelut tukevat tätä tarvetta. Oikeuskäsittelyssä tätä syyllisyyden tunnustamista ei tapahdu. Haluamme luoda yhteiskunnan, jossa väkivaltaa lähisuhteissa kohtaava henkilö sukupuolesta ja iästä riippumatta voi luottaa siihen, että rikos käsitellään rikosoikeudellisesti oikeudenmukaisesti.

Sovittelupalvelu perustuu asiakaslähtöisyyteen, oikeudenmukaisuuteen ja tasa-arvoon. Sovittelutoimisto on vuorovaikutukseen perustuva palveluorganisaatio, jonka eettiset periaatteet koostuvat ihmisarvosta ja oikeudenmukaisuudesta, asiakkaan itsemääräämisoikeudesta ja asiakkaan yksityisyydestä. Sovittelutoimistoissa kunnioitetaan ihmisarvon loukkaamattomuutta, ihmisen itsenäisyyttä ja omaa elämänhallintaa sekä edistetään yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta. Heikoimmassa asemassa olevien oikeuksien toteutumisesta huolehditaan, koska jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja kohdelluksi tasavertaisesti.

Lähisuhdeväkivallan uhrien tukeminen ja väkivallan vähentäminen on yhteistoimintaa

Sovittelu on toiminut Suomessa vuodesta 1983 ja auttanut kymmeniä tuhansia puolisoja ja perheenjäseniä. Sovittelupalvelua on tarjottu lakisääteisenä, ohjattuna ja kehitettynä 18 vuotta. Sovittelutoimistoissa on ollut keskimäärin 90 työntekijää vuodesta 2006. Heidän yhteinen kokemuksensa ja näkemykset todellisuudesta on kertynyt 100–120 vuoden ajalta. Kahdeksantoista vuoden aikana on lähisuhdeväkivallan yhteisiä sovittelutapaamisia järjestetty noin 36 000, ja niihin on osallistunut vähintään n.80 000 asianomistajaa ja epäiltyä. Yhteistoiminta ja palvelunohjaus on näinä vuosina kehittynyt merkittävästi. Sovittelutoimistot tekevät arvokasta palvelunohjausyhteistoimintaa mm. Rikosuhripäivystyksen, lähisuhdeväkivaltatyön yksiköiden ja Miessakit ry:n kanssa. Sopimusseuranta tehdään siten kuin sovittelusopimukseen on kirjattu.

¹ Kovemmin käsin - Suomalaisen kasvatusasenteet ja kuritusväkivallan käyttö 2021, Lastensuojelun keskusliitto

Vapaaehtoisille sovittelijoille tämä toiminta on inhimillisen kärsimyksen vastaista pyyteetöntä työtä uhreille ja perheille. Kiellon myötä vuosia kestänyt arvokas uhrisensitiivinen työ päättyisi.

Sovittelu on ammattimainen naisten palvelu

Valtaosa sovitteluviranomaisista ja lähisuhdeväkivallan sovittelijoista on naisia. Heitä yhdistää sekä ammattitaito että monilla myös omat väkivallan kokemukset lähisuhteissa.

Vapaaehtoissovittelijoista monet ovat korkeakoulutettuja monialaisia ammattilaisia, monet ihmistyön asiantuntijoita, osaavia ja täydennyskoulutettuja. Osa on jo eläkkeellä, ja heillä on vahva tarve auttaa ja käyttää jopa vuosikymmeniä kerääntyneitä taitoja ja ymmärrystä. He ovat syntyneet ja eläneet jakaen myötätuntoa, läsnäoloa, tukea ja hoivaa. Olisi toivottavaa, että he saisivat jatkaa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun asiantuntemus katoaa

Sovittelijoina pidämme epätodennäköisenä, että kieltämisestä seuraa kiinnostuksen jatkuminen tilanteessa, jossa kriminalisoidaan se työ, jota me ansiokkaasti olemme suurella sydämellä tehneet useita vuosia ja erikoistuneet. Asiantuntemus on myös ollut hyödyksi muissa rikoksissa. Se, että vuosia jatkunut palvelun asiantuntemuksen ja osaamisen vähättely saa finaalisissa lakisääteisen kiellon on syrjivää, absurdia ja täydellistä julkisen vallan epäoikeudenmukaista menettelyä.

Palvelu on ollut valtiollisesti ja alueellisesti vahvassa asiantuntevassa ohjauksessa

Sovittelupalvelusta ovat vastanneet eri rooleissa ja aikoina lääninhallitukset, Stakes (Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus), aluehallintoviranomaiset (AVI), Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (THL), hyvinvointialueet ja rikossovittelun neuvottelukunta. Sovittelutoiminnan yleinen johto, ohjaus ja valvonta on kuulunut sosiaali- ja terveysministeriölle. Palvelun tarjoajina ovat toimineet pääosin kunnat ja kaupungit ja väkivaltatyön yhteisöt. Palvelu noudattaa yhdenvertaista hallintomenettelyä, joka on vuosien aikana rakentunut vahvasti oikeusturvan ympärille. Poliisin ja syyttäjien ohjeet ja säädökset määrittävät selkeästi heidän viranomaisvastuunsa. Kukin viranomainen käyttää itsenäisesti harkintavaltaansa sen suhteen, mikä merkitys sovittelulle annetaan.

Poliisin toiminta on viime vuosina kehittynyt esimerkillisesti, liittyen lähisuhdeväkivaltaan

Poliisihallituksen ohjeistukset on otettu hyvin käyttöön, toiminta on valtakunnallisesti yhtenäisempää. MARAK-riskinarviointimenetelmän hyödyntäminen on kehittynyt. Poliisin osaamista naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnassa on kehitetty ja uusia poliisin käytännön työtä palvelevia välineitä on otettu käyttöön. Aloitteiden lähettäminen sovittelutoimistoihin on kehittynyt merkittävästi. Lainmuutoksen myötä valtaosa kehittämistyöstä ja yhteistoiminnasta päättyisi.

Perustelut kiellolle eivät muutu, vaikka kaikki ympärillä muuttuu

Sovitteluun varauksellisesti tai vahvasti kieltävästi suhtautuvien argumentaatio on edelleen samaa. Järjestöjen kannanottoja lukiessa voi panna merkille, että ne perustuvat varsin identtisille

perusteluille ja viittaavat myös samoihin aineistoihin, mm. Istanbulin sopimus². Sovitteluun kielteisesti suhtautuvat viittaavat Suomeen liittyen, että sopimuksessa kielletään lähisuhdeväkivallan sovittelu. Sopimuksessa käsitellään pakollista sovittelua, jota Suomessa ei ole. Ymmärrettävää että perustelut eivät muutu, sillä kieltävät perusteethan ovat sidottu aatteisiin, arvoihin, missioihin, visioihin ja tavoitteisiin. Nämä ovat olleet samat jo yli 20 vuotta ja toisaalta ymmärtää myös sen, että he perustavat kannanottonsa toistensa mielipiteisiin. Tulkinnanvaraiset, oletukset ja harkitut väittämät esiintyvät riippumatta siitä, miten yhteiskunta, lainsäädäntö muuttuu ja sovittelu kehittyy.

Palvelut väkivaltaa kokeville eivät parane rajaamalla palveluja

Ihanteellinen yhteiskunta rakentuu ajatukselle, että kaikki toimii ja seuraamukset, tuki ja muut palvelut toimivat täydellisesti ja toimilla voidaan ohjata ihmisten käyttäytymistä. Tämä ajattelu ei toteudu missään palvelussa Suomessakaan. Palvelujärjestelmä on pirstaleinen, ja oikeudenkäyttö tämänkaltaisissa tapauksissa ei aina lisää turvallisuutta. Palvelua saa hädän keskellä varsin nopeasti, auttajat ovat ammattitaitoisia, mutta palveluketju eli turvaverkko ei toimi valtaosassa tapauksissa, ja ratkaisu ja muutos ovat lopulta asianosaisten vastuulla. Kaikki eivät kuitenkaan tähän vastuun ottamiseen kykene, monesta eri syystä, ja siksi sovittelupalveluakin tarvitaan.

Sovitteluprosessiin kuuluu vahva tapauskohtainen harkinta ja valmistelutyö, jossa sovitteluprosessin käynnistämistä harkitaan yhtenä tilanteeseen puuttumisen menetelmänä. Tapauskohtainen harkinta on tärkeä osa sovittelutoimistojen henkilökunnan työtä ja osaamista. Sovittelukaan ei aina ole oikea eikä tehokas tapa puuttua lähisuhdeväkivaltaan. Sovittelutapaaminen ei tuo aina myöskään sovintoa tilanteeseen. Osana palveluvalikoimaa sovittelu kuitenkin vahvistaa väkivallan asianosaisten mahdollisuuksia saada tilanteeseensa soveltuvaa apua.

Sovitteluun vahvasti kielteisesti suhtautuvat muodostavat pienen joukon

Kriittiset tai jyrkästi kielteiset kannanotot antavat kuvan siitä, että useat tahot jakavat erillisinä saman huolen sovittelun haitoista ja vaarallisuudesta. Tästä ei luonnollisesti ole kyse vaan hyvin järjestäytyneestä verkostosta, jossa uhkakuvia välitetään sisäisesti kuin myös median kautta. On hyvä ymmärtää, että useat kriittisesti suhtautuvat yhteisöt eivät ole edes välillisesti tekemisissä sovittelun tai sovittelun asiakaskunnan kanssa. Tähän eriytyneisyyteen on johtanut mm. se, että sovittelu on suljettu ulos yhteisestä palveluverkostosta, eikä sovittelun asiantuntijuutta ja ammatillista osaamista ole hyödynnetty erilaisissa kansallisissa ja alueellisissa ohjelmissa ja työryhmissä.

Palvelun laatua monitoroidaan jatkuvasti

Sovittelutoimistot ovat 20 vuoden aikana tulleet tietoisiksi väkivallasta ilmiönä ja erityisesti myös sukupuolittuneesta ja sukupuolistuneesta väkivallasta. Sovittelutoimistoissa ollaan tietoisia, siitä,

² Euroopan neuvoston yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, Istanbul, 11.V.2011

että lähisuhdeväkivallan sovittelu on vaativaa ja erityisosaamista edellyttävää palvelua, jossa tulee jatkuvasti myös käsitellä huonolaatuistakin palvelua. Sovittelijoiden rekrytointiin, koulutukseen ja työnohjaukseen on satsattu erityisesti. Lähisuhdesovittelua toteuttavien sovittelijoiden työtä arvioidaan systemaattisesti jatkuvasti niin, että osaavien sovittelijoiden työtä vahvistetaan vahvalla yhteisellä ja yksilöllisellä reflektoinnilla. Reflektoinnin myötä myös tehtävään soveltumattomat karsiutuvat tästä sovittelutyöstä pois. Asenteellisen tai lähisuhdeväkivallan dynamiikkaa ymmärtämättömän sovittelijan tie päättyy varsin varhaisessa vaiheessa.

Poliisi, syyttäjät ja oikeuslaitos puoltava lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista

Lainvalmistelun kuulemistilaisuudessa syksyllä 2023 olivat poliisin, syyttäjän ja tuomioistuinten edustajat puoltaneet sovittelun jatkamista. Tämä näkemys on tuotu esille useassa yhteydessä vuosien varrella. Syy palvelun käyttöön perustuu näiden ammattilaisten kokemukseen palvelun hyödyistä heidän asiakkailleen ja yhtä lailla heille omassa työssään. Heidän näkemyksiään tulee arvostaa. Kielto johtaisi palveluketjun merkittävään heikkenemiseen sekä mahdolliseen lähisuhdeväkivaltarikosten käsittelyn viivästyamiseen näiden jatkossa kuormittaessa jo ennestään ruuhkautunutta poliisin palvelutyötä.

Kukaan ei ole kannellut tai valittanut sovittelupalvelusta

Lähisuhdeväkivallan sovittelun vastustajat ovat kuvanneet lähisuhdeväkivaltaa palveluna, jossa oikeusturva ei toteudu tai se vaarantuu. Palvelua pidetään ja kuvataan myös vaarallisena, koska sen katsotaan uhkaavan naisen turvallisuutta, aiheuttavan uudelleenuhritumista ja -traumatisoitumista ja olevan ihmisoikeusloukkaus. Mediassa ja lausunnoissa esiintyy näkemyksiä, että sovittelu on jopa väkivaltainen palvelu ja mediassa palveluun on liitetty jopa naisten murhaamisen uhka. Palvelua on kuvattu myös kansainvälisiä sopimuksia rikkovaksi palveluksi. Vaaraa tai uhkaa on kuvattu tuhansissa lähteissä.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain mukaan oikeusasiamies voi tehdä viranomaiselle esityksen tapahtuneen virheen oikaisemiseksi tai epäkohdan korjaamiseksi. Vuosien 2019-2021 aikana oikeusasiamiehelle toimitettujen kanteluiden määrä oli kasvanut lähes 40 prosentilla. Oikeusasiamiehen mukaan suomalaiset ovat hyvin tietoisia oikeuksistaan. Vuosina 2001-2022 oikeusasiamiehelle on toimitettu 99 620 kantelua.

Oikeusasiamiehen toimittaman tiedon perusteella oikeusasiamiehen kanslia ei vuosien 2001-2023 aikana olen käsitellyt yhtään lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää kantelua. Oikeusasiamies ei ole myöskään oma-aloitteisesti pyytänyt selvitystä viranomaiselta liittyen rikos- ja riita-asioiden sovitteluun. Vuoden 2020 loppuun mennessä Suomi on saanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) yhteensä 142 langettavaa tuomiota, joista yksikään ei liittynyt lähisuhdeväkivallan sovitteluun. Kaikkinaisen naiseen kohdistuvan syrjinnän kieltävän sopimuksen (CEDAW) lisäpöytäkirjan 1999 nojalla komitea voi tutkia myös yksityishenkilöiltä saamiaan valituksia. Yksityishenkilön laatimaa valitusta komitealle ei löydy mistään lähteestä.

Apulaisoikeuskansleri on tehnyt päätöksen 2019, joissa käsitellään poliisin lähisuhdeväkivaltaa koskevia ohjeita ja niiden yhteydessä myös tapausten lähettämistä sovitteluun. Oikeuskanslerin toimivaltaan kuuluvia kanteluita lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyen ei löydy. Lakisääteisenä lähes 20 vuotta toimineesta ja yleisvaaralliseksi ja ihmisoikeuksia loukkaavaksi kuvattua palvelusta ei ole koskaan kukaan valittanut tai tehnyt kantelua.

Sovittelun henkilökuntaa on välillisesti syyllistetty useita vuosia

Vuosia kestänyt vastustus ja julkinen viestintä palvelun vaarallisuudesta kohdistuu sovittelutoimistojen henkilökuntaan. Heidän ammattitaitoaan ja asiantuntemustaan on halveksittu eri tavoin toteamalla, että sovittelutyössä ei ymmärretä väkivallan luonnetta ja ilmiön moninaisuutta. Todetaan eri tavoin, että julkisen palvelun virkavastuulla toimivat henkilöt sallivat toistuvan väkivallan ja altistavat asianomistajat uudelleenuhritumiselle ja -traumatisoitumiselle. Palvelun vaaroja on tuotu esille järjestelmällisesti, leimaten sovittelijat ja toimistojen henkilökunta taitamattomiksi. Varainkeruuta on ryyditetty pelolla, väkivallalla ja uhritumisella sovittelussa. Kiertoilmaisuja ja aikaisempia narratiiveja jopa vuosien takaa on hyödynnetty toistuvasti.

On ymmärrettävää, että asiakkaat ovat vuosien varrella valittaneet kokemuksistaan sovittelupalvelun prosesseissa. Aivan kuten kaikissa palveluissa myös sovittelussa syntyy asiakkaille kielteisiä kokemuksia etenkin, jos palvelu ei ole toteuttanut täsmälleen ao. asiakkaan intressiä. On myös hyvä ymmärtää, että tuhannet sovittelun osapuolet ovat saaneet avun vuosien varrella. Mikäli laki astuu voimaan antaa se kuvan siitä, että sovittelu tietoisesti vaarantaneet uhrien turvallisuuden. Tällä tulee olemaan kauaskantoiset vaikutukset suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kansainvälisiä sopimuksia on tulkittu tarkoituksenhakuisesti ja käytetty hyväksi

Kansainvälistä sääätelyä, näkökulmaa ja huolta on vääristelty ja yksittäisiä tekstejä käytetään tarkoituksellisesti hyväksi. Lähteitä, joita lausunnoissa ja mediassa toistetaan perustuvat sekundäärilähteisiin ja näitä sekundäärilähteitä toistetaan jopa täysin identtisinä. Totuutta pyritään vahvistamaan toistamalla samaa sanomaa. Kansainväliset normit eivät kiellä lähisuhdeväkivallan sovittelua – keskeisesti vedotaan Istanbulin sopimukseen, jossa suositellaan pakollisesta sovittelusta luopumista. Sovittelu ei ole pakollista Suomessa.

Suomen hallitus jätti lokakuussa 2007 YK:n CEDAW-komitealle kuudennen määräaikaisraporttinsa siitä, kuinka Suomessa on toteutettu kaikkinaista naisten syrjintää koskevaa yleissopimusta. Suomen antamassa raportissa ei käsitellä sovittelun kieltämistä. Naisjärjestöt Yhteistyössä – Kvinno-organisationer i Samarbete ry (NYTKIS) laati 2008 CEDAW-komitealle rinnakkaisraportin³ hallituksen antamaan selvitykseen. Nytkis ry:n raportissa todetaan, että ”Lakia sovittelumenettelystä pitäisi harkita uudestaan. Nykyisessä muodossaan se tekee työn perheväkivaltaa vastaan vain vaikeammaksi.” CEDAWin loppupäätelmässä heinäkuulta 2008, esiintyy tämä lause identtisenä. Samanlaisia vastaavuuksia on myös muita ja CEDAWille on

³ Kansalaisjärjestöjen raportti YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen (CEDAW-sopimus) täytäntöönpanosta Suomessa

raportoitu myös, että useimmissa Euroopan maissa sovittelu on kiellettyä perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksissa. Tämä väite ei pitänyt paikkaansa 2008 eikä myöskään vuonna 2024.

Rinnakkaisraportista on myös siirtynyt CEDAWiin ” Vuodesta 2002 lähtien mikään hallituksen alainen instituutio ei ole työskennellyt ongelman parissa.”, jolla he tarkoittavat perhe- ja lähisuhdeväkivaltaan liittyviä toimia yleensä. Tällä he tarkoittavat, että väkivaltatyö on ollut vaikeaa, oikeastaan mitään ei ole tehty, sillä sovittelu haittaa perheväkivaltatyötä. Sama menettely liittyy GREVIOon, Istanbulin sopimuksen toimeenpanoa valvovaan komiteaan. Järjestöt kirjoittavat mediassa, että GREVIO ”on huolestunut”, ”suhtautuu epäillen” jne. sovitteluun. Tämä narratiivi liitetään väkivallan määrään Suomessa ja siihen, että sovittelu on vaarallista naisille. Sovittelua vastustavat tahot kierrättävät uhkanäkemyksensä GREVIO:n ja CEDAW:n kautta.

Sosiaali- ja terveysministeriön lokakuun 2023 ministerin pyöreän pöydän tilaisuuden tiedotetta jouduttiin korjaamaan. Tiedotteesta korjattiin sovittelusta vastaavan viranomaisen pyynnöstä lause, jonka mukaan Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea on suositellut, että Suomi lopettaisi lähisuhdeväkivallan sovittelun. Korjauksen myötä lauseessa sanotaan, että komitea on kannustanut Suomea varmistamaan, että sovittelu ei estä syytteiden nostamista tai rikostutkintaa naisiin kohdistuvissa väkivaltatapauksissa.

Vuodesta toiseen viitataan valtionjohdossa ja mediassa kansainvälisiä sopimuksia valvovien elinten merkittävään huoleen ja suositukseen Suomen naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Sovitteluun liittyvä turvallisuusuhka ja uhka tasa-arvon kehittymiselle tulee myös toistuvasti esille. Julkisissa tiedotteissa ja mediassa esitetään myös väitteitä, jotka ovat selkeästi virheellisiä. Sovittelun ammattilaiset esittävät huolen, siitä, että edistyksellistä, ammattimaista ja vaikuttavaa palvelua väheksytään ja kyseenalaistetaan toistuvasti.

Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmat Suomessa

Toimeenpanosuunnitelma 2018-2021

Toimenpiteet rakentuvat vuosina 2010–2015 toteutetun Naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisen ohjelman jatkoksi. Ne perustuvat NAPEn kokouksissa käsiteltyihin ja järjestökentän kanssa tunnistettuihin ja työstettyihin näkemyksiin siitä, mikä on kiireellisintä Istanbulin sopimuksen toimeenpanon kannalta vuosina 2018–2021.

Toimeenpano suunnitelmassa 18-21 ei ole yhtään mainintaa sovittelumenettelystä, ei lähisuhdesovittelusta rikos- ja riita-asioiden sovittelun puitteissa, ei perheasiainsovittelun, eikä myöskään tuomioistuinsovittelun. Erikoista myös, koska perheväkivaltaan liittyy toisinaan avioerot, huoltajuusriidat ja niistä syntyvä mahdollinen psyykinen ja fyysinen väkivalta, lapsiin kohdistuva väkivalta ja väkivallan ennaltaehkäisy. Suunnitelmassa ei myöskään mainita missään kohdassa lähisuhdeväkivaltarikosten oikeusprosessien kehittämistä ja vaikuttavuuden arviointia.

Toimeenpanosuunnitelma 2022-2025

Toimeenpanosuunnitelman valmistelutyössä on huomioitu meneillään oleva, aiheeseen läheisesti liittyvä valtionhallinnon tasolla tapahtuva työ, Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma (OM) sekä muut hallitusohjelmakirjauksiin perustuvat väkivallan ehkäisyyn liittyvät toimet.

Suunnitelmassa todetaan, mm. että sopimus velvoittaa viranomaisia muun muassa tekemään valistustyötä naisiin kohdistuvassa väkivallassa ... ja edistämään ..., keskinäistä kunnioitusta, väkivallatonta ristiriitojen ratkaisemista henkilösuhteissa. Tavoitteena todetaan, että tehostetaan naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan uhrien suojelua ja palveluohjausta koskevien viranomaisvelvoitteiden ja -ohjeistusten toimeenpanoa ja seurantaa, huomioiden erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevan arvioinnin, riskinarviointivelvollisuuden toteutumisen. Tavoite on suunnattu poliisille.

Henkisen väkivallan ja pakottavan kontrollin osalta todetaan, että seurataan Istanbulin sopimuksen soveltamisalaan liittyvien keskeisten lainsäädäntöhankkeiden toteutusta ja tarkastellaan lainsäädännön kehittämistarpeita huomioiden erityisesti GREVION suositukset ja lainsäädäntöä koskeva kansainvälinen kehitys. Lähisuhdeväkivallan osalta viitataan GREVION suosituksen artiklaan 38. Lähisuhdeväkivallan sovittelu liittyy artiklan 48.

GREVIO toteaa maareportissaan ” Prohibition of mandatory alternative dispute resolution processes or sentencing (Article 48)” huolensa, että viime vuosina yhä suurempi määrä lähisuhdeväkivaltaa ohjautuu sovitteluun. Tämä huoli on esitetty GREVIOlle sovittelua vastustavien toimesta. Yleisesti tiedetään, että kun jotain palvelua käytetään yhä enemmän tarkoittaa se, että palvelusta on hyviä kokemuksia. Määrän lisääntyminen kertoo myös siitä, että yhä useampi väkivaltatapaus ei jää kodin tai parisuhteen sisäiseksi asiaksi.

Käytän suoraan tekstiä, jotta käännös ei muuta sanoman merkitystä: “GREVIO urges the Finnish authorities to introduce clear protocols and guidelines on mediation in domestic violence cases with a view to ensuring that: - all law-enforcement and prosecution staff are aware that mediation is prohibited in cases of repeated violence.” Valvovalla komitealla on käsitys, että toistuva väkivalta on kielletty Suomessa, mikä tarkoittaa säännöksillä kiellettyä.

Lakitasolla toistuvan väkivallan sovittelu ei kuitenkaan ole Suomessa kiellettyä, vaan muistutus perustuu lakivaliokunnan mietintöön vuodelta 2005, kun sovittelulakia valmisteltiin 20 vuotta sitten. Koko perustelu ja näkökulma muuttuu oleellisesti tämän virheellisen tiedon myötä.

Sukupuolistereotypiat ovat keskeisessä roolissa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisessä

Kansainvälisissä lausunnoissa, loppupäätelmissä, raporteissa ja direktiiveissä käsitellään toistuvasti sukupuolistereotyypioiden haittoja ja erityistä tarvetta puuttua niihin. EU:n jäsenvaltioiden tulisi toteuttaa toimenpiteitä haitallisten sukupuolistereotyypioiden ylläpitämisen estämiseksi, jotta voidaan poistaa ajatukset naisten alhaisemmasta asemasta sekä naisten ja

miesten stereotyyppisistä rooleista. Lasten altistuminen jo hyvin nuoresta iästä lähtien sukupuolirooleille muovaavat heidän minäkuvaansa, odotuksiin, jotka koskevat heidän roolejaan naisina ja miehinä koko elämänsä ajan ja miten he ymmärtävät sukupuolisidonnaisen väkivallan.

Sovittelua vastustavat ovat vuosisadan alusta lähtien jatkuvasti kirjoittaneet ja puhuneet eri yhteyksissä siitä, että naisiin kohdistuva väkivalta perustuu lähes yksinomaan sukupuoleen ja nimenomaan mieheen ja että kyse on miehen tarpeesta vallan ylläpitämiseksi alistaa naista. Tämä on sekä stereotypia että varsin vaarallinen sosiaalisen kestävän kehityksen näkökulmasta ja ylläpitää vahingollista rakenteellista epäkohtaa. Se, että lähisuhdeväkivalta kohdistuu määrällisesti enemmän naisiin, on selviö, mutta ei oikeuta tämänkaltaiseen vaikuttamistyöhön.

Lain muutos ei vaikuta kriitikkojen ”yhteiskunnalliseen rakenteelliseen epäkohtaan”

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen ajavat tahot haluavat lainmuutoksella korjata ” yhteiskunnan rakenteellisen epäkohdan”. Tällä tarkoitetaan mm. naisten tasa-arvoa ja yhdenvertaista kohtelua ja rankaisun vaatimusta. Vaatimus ja viesti sisältää ajatuksen, että se tukee nollatoleranssin saavuttamista naisiin kohdistuvan väkivallan osalta. Sovittelun liittyminen rakenteelliseen epäkohtaan on syvälle juurtunut tarina, myytti.

Tosiasiassa sovittelun kieltämisellä rajoitetaan naisten puhe, sananvapaus- ja itsemääräämisoikeutta – kieltämällä ei edistetä tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta eikä ihmisoikeuksia. Se, että nainen ei ole oikeutettu käsittelemään omaa asiaansa sen henkilön kanssa, joka on syyllistynyt väkivaltaan, ei ole tasa-arvopyrkimys. Epäämällä väkivallan uhrin mahdollisuus osallistumiseen, kuulluksi tulemiseen, oman kokemuksensa kertomiseen tekijän kuullen sekä mahdollisuuteen olla itse vaikuttamassa asian ratkaisemiseen ja siihen vahvasti liittyviin tukitoimiin, rikotaan perustavia ihmisoikeuksia. Poistamalla naisten osallisuus synnytetään syrjiviä narratiiveja. Sovittelu tukee kaikkien sukupuolten osallisuutta ja toimijuutta, ja siten auttaa murtamaan väkivaltaan liittyvää vaikenemisen kulttuuria. Väkivallan uhrien päätarve ja tavoite on, että väkivalta loppuu ja turvallisuudentunne paranee. Ihmiset eivät halua ensisijaisesti rangaista, he haluavat oikeudenmukaista kohtelua.

Vakavuusperuste ei riitä tarkastelemaan edellytyksiä sovittelua

Useille sovittelua vastustaville tahoille väkivalta tarkoittaa välitöntä vaaraa ja myös sitä, että mitä vakavampi tapaus, sitä tärkeämpää on koventaa rangaistuksia yleis- ja erityisestävyyden pohjalta. Laajasti uskotaan myös, että tekijän käyttäytyminen muuttuu myönteisemmäksi tai suhtautuminen omaan väkivaltaisuuteen muuttuu, kun tuomioksi tulee maksettava sakko tai ehdollinen vapausrangaistus. Monet kriminaalipolitiikkaan perehtyneet eivät tosin usko sakko- tai vapausrankaisun vaikutukseen käyttäytymistä muuttavana.

Sovitteluammattilaiset näkevät kaikki henkeen ja terveyteen liittyvät väkivallanteot vakavina, sillä ne uhkaavat turvallisuutta, turvallisuudentunnetta, mielenterveyttä ja ne tulisi hoitaa välittömästi, jotta myös mahdollinen väkivalta ei toistuisi. Sovittelussa kaikki väkivalta - ja varsinkin lähisuhteissa tapahtuva - koetaan vakavana, riippumatta siitä, keitä kyseiset henkilöt ovat. Lähisuhdeväkivalta on

erittäin vaurioittavaa perheissä ja ansaitsee huomion vakavasta teosta. Kieltoa ei voi perustella sovittelun vastustajien näkemyksellä. Arviointi soveltuvuudesta tehdään aina tapauskohtaisesti ja riskienarvioinnissa huomio on myös sovittelun osapuolten kyvykkyydessä.

Henkilösuhteet, uhrit ja tekijät

Sovittelun kieltämisellä ei kohenneta perheen tilaa eikä edistetä väkivallattomuutta.

Oleellisinta vaikuttavuuden arvioinnin kannalta on tarkastella rikoksen uhrin ja epäillyn elämää ja mahdollisten alaikäisten lasten hyvinvointia. Perheiden ja lasten tarpeita, roolia ja osallisuutta, kun on kyse turvallisuudesta, on käsitelty äärimmäisen vähän koko 2000-luvun aikana ja se näkyy myös lainmuutoksen esityksessä heikkoutena. Kielto ei edistä lasten hyvinvointia.

Rikosasian käsittelyllä on aina merkittävää vaikutusta perheen taloudelliseen tilanteeseen tai hyvinvointiin. Välittömät tai välilliset erilaiset vaikutukset ja jo pelkästään prosessi ja päätökset heikentävät kotitalouksien taloudellista tilannetta ja elämänlaatua, perheen tai pariskunnan hyvinvointia.

Kiellolla olisi kielteinen vaikutus asiakkaiden hyvinvointiin

Sovittelun hyötyjä tutkineet useat maat noudattavat perhe- ja lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta samoja arvoja ja periaatteita. Työotteet voivat vaihdella mutta prosessit ovat vahvasti yhtenevät. Ihmiset reagoivat myös maasta riippumatta yleisesti samankaltaisella tavalla uhkaan, toivoon, syyllisyyteen, vihaan, häpeään, katumukseen ja reagoivat kuulluksi tulemiseen eheyttävällä tavalla. Sovittelukokemustutkimuksissa ja selvityksissä/kyselyissä on todettu laajasti myönteisiä vaikutuksia yleiseen hyvinvointiin, joten kiellolla on välitön kielteinen vaikutus. Hyötyjä olemme kuvanneet myöhemmin, joten emme tässä yhteydessä viittaa lähteisiin.

Pelkoa ja ahdistusta on kaikkialla

Lähisuhdeväkivallan rikoksen uhri ei useimmiten sovitteluun tullessaan ole eheytyneessä tilassa, jossa ei esiintyisi uhriudun tunnetta, pelkoa tai ahdistusta. Kyse on staattisesta tilasta, jossa on läsnä laaja skaala erilaisia tunteita ja toisinaan sen lisäksi taustalla oleva trauma, joka on voinut syntyä jo lapsuudessa, omista väkivaltakokemuksista. Väkivalta ei parisuhteissa ole usein toistuvaa vaan jatkuvaa.

Valtaosassa sovitteluja, riippumatta siitä keiden kesken ja mitä riitaa, laajaa konfliktia tai rikosta käsitellään, esiintyy pelkoa. Pelloissaan ollaan naapuririidoissa, vaikka mitään väkivallan uhkaa ei ole, työyhteisöriidoissa, kansalaisjärjestöjen sisäisissä konflikteissa ja niiden sovittelussa. Sitä esiintyy myös rikosilmoitusta tehtäessä, oikeudenkäyntien yhteydessä, niiden jälkeen, juuri ennen sovittelua ja toisinaan myös sovittelun jälkeen. Sovittelun kieltäminen lisää ja pitkittää turvattomuutta ja ahdistusta.

Lähisuhdesovittelun edellytyksiä tarkastellaan useassa eri vaiheessa

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäjä tahot arvostelevat vielä jyrkemmin sovittelupalvelua siitä, että toistuvaa väkivaltaa sovitellaan. Poliisihallituksen ohjeen mukaan esitutkintaviranomaisten vastuulla on tarkastella aiempien tietojen ja esitutkinnan myötä kunkin tapauksen osalta väkivallan toistuvuutta. Mikäli aloite, jossa esiintyy toistuvaa väkivaltaa kuitenkin tulee sovittelutoimistoon, käynnistetään sovitteluohjaajien toimesta joka tapauksessa uusi edellytysten selvitys ja riskien arviointi ennen sovitteluprosessin käynnistämistä. Tässä tilanteessa voidaan tehdä kielteinen päätös. Yhtä lailla sovitteluprosessi voidaan keskeyttää erillistapaamisvaiheessa ennen yhteistä tapaamista, kun havaitaan, että sovittelun jatkamiselle ei ole edellytyksiä esimerkiksi uhrin kokeman pelon tai painostuksen vuoksi tai tekijän vastuunottoon sitoutumattomuuden vuoksi. Sovittelun kieltäminen ei vähennä jatkuvan tai harvoin toistuvan väkivallan esiintyvyyttä esim. parisuhteessa, mutta sovittelu yhtenä palveluna voi olla tapauskohtaisen harkinnan myötä ratkaiseva prosessi väkivaltakierteen katkaisemiseen. Sovittelu voidaan keskeyttää myös juuri ennen yhteistä tapaamista tai sen aikana.

Toistuvaa väkivaltaa tulee tarkastella yhtä moni-ilmeisenä kuin elämää muutenkin

Rikosilmoitukset eivät kuvaa koko elämää, eikä esitutkinnan saattaminen loppuun tarkoita, että kaikki oleelliset asiat on muistettu ja kerrottu. Varsin tavanomaista missä yhteydessä tahansa. Esimerkkinä perheestä, jossa tekijä on läpsäissyt puolisoaan ja teon luonteesta on yhteisymmärrys. Erillistapaamisessa asianomistaja muistaa, että muutamia kuukausia aikaisemmin oli vastaava tilanne, jossa puoliso tarttui häneen ja tönäisi syrjään. Molemmat haluavat ehdottomasti käsitellä asiaa sovittelussa. Laki kieltäisi näiden lähettämisen ja mikäli ne tulisivat suoraan osapuolilta, tulisi sovitteluprosessin käynnistämisestä tehdä kielteinen päätös. Kenen intressejä tässä edistetään?

Toistuvaa väkivaltaa, jota ei sovitella

Kun erillistapaamisen ja varsinaisen sovittelun välillä väkivalta toistuu, keskeytetään sovitteluprosessi. Näin toimitaan myös, kun tiedossa on pahoinpitely ja prosessin alussa riskienarvioinnin yhteydessä todetaan, että edellytykset eivät täyty. Tämä voi johtua mm. siitä, että tekijä pitää tekoa oikeutettuna, vaikka ei sitä suoraan puolustelisi tai kun todetaan että uhri on erityisen peloissaan, traumatisoitunut tai muuten haavoittuva. Väkivaltaa oikeutettuna pitävät, alistavat tilannesidonnaiset väkivaltasuhteet ja pakottavaan kontrolliin perustuvat parisuhdeväkivaltarikokset eivät etene yhteiseen sovittelutapaamiseen. Sovittelutilastot kertovat, että aloitteena saapuvista suuri osa ei mene yhteistapaamiseen saakka.

Tekevätkö perheen jäsenet/parisuhteessa olevat enemmän tai vähemmän rikosilmoituksia, mikäli lähisuhdeväkivallan sovittelu kielletään?

Keväällä 2024 toteutettiin kysely (30 osanottajaa), johon vastasi sovitteluviranomaisia, rikossovittelun asiantuntijoita ja ammattilaisia, poliiseja ja tuomareita. Yleisin vastaus oli, että ei vaikuta rikosilmoitusten määrään ja lieviä ilmoitetaan vähemmän. Todettiin myös, että voi vaikuttaa uusintarikollisuuteen, toistuvuuteen ja että esim. perheenjäsenten välinen lievempi väkivalta tai muut rikokset jäävät todennäköisesti piiloon alaikäisten tekijöiden kohdalla, koska niitä hoidetaan muutenkin perheen sisäisesti. Koska lähisuhdeväkivaltaan liittyvät rikosilmoitukset ja

kotihälytystehtävät eivät määrällisesti vastaa mitenkään toisiaan, vaikka monissa on kyse lähisuhteesta, olisi toivottavaa, että ne kirjattaisiin yhä enemmän tapauksina, joita tulisi myös sovittaa. Varsinaiseen väkivallan määrään tai ilmoitusten tekemiseen on kiellolla vähäinen vaikutus.

Sovittelun vapaaehtoisuus

Järjestöt kirjoittavat usein artikkeleissa ja mm. vaalitavoiteohjelmissa sovittelun velvoittavuudesta, pakollisuudesta ja pakottamisesta. Naisjärjestöjen keskusliitto totesi viimeksi keväällä 2023, että väkivaltaa kokeneet eivät ole aina tietoisia siitä, että sovitteluun osallistuminen on vapaaehtoista.

Esitutkintaviranomaiset antavat asianomistajan kuulustelun yhteydessä Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista -esitteen. Tässä esitteessä kerrotaan myös sovittelusta ”Rikosasioita voidaan sovittaa, jos sekä uhri että epäilty suostuvat siihen” ja ”Sovittelu on maksutonta ja aina vapaaehtoista, ja sen voi myös halutessaan lopettaa kesken missä vaiheessa tahansa.” Vapaaehtoisuus on todettu sovittelutoimistojen kotisivuilla ja kaikkien toimistojen antamissa esitteissä. Aloitteen saapuessa sovittelutoimistoon kerrotaan myös vapaaehtoisuudesta puhelimitse ja se toistetaan erillistapaamisessa ja sovittelutapaamisen alussa. On ymmärrettävää, että erityisesti traumatisoivissa parisuhdeväkivaltilanteissa, esitteillä on vähäinen merkitys, mutta vapaaehtoisuus toistetaan eri yhteyksissä ja tavoin 4-5 kertaa. Sovittelu on myös erittäin vakiintunut menettely Suomessa ja valtaosa tiedostaa, että sovitteluun eikä sopimiseen voi pakottaa.

Kielto johtaa siihen, että teon luonne ja vakavuus salataan

Sovittelun kieltoa tullaan kiertämään, kuvaamalla väkivalta pelkästään pahoinpitelynä tai asianomistajarikoksena perhesuhteessa. Tämä tapahtuu joko yhteisymmärryksellä tai pakotettuna. Tapaus on mahdollista viedä myös riita-asiana, joita todennäköisesti tulee aloitteena enemmän jatkossa sovittelutoimistoihin. Koska salaamiseen liittyy erityinen intressi, tulee todellisuus paljon heikommin esille kuin jos prosessi etenisi avoimena tunnustettuna lähisuuhdeväkivaltana, jossa oikeudenmukaisuus ja vastuunotto myös toteutuisi. Kokemuksiin perustuen voidaan pitää todennäköisenä, että lainmuutos aiheuttaisi suuren määrän vääristeltäviä tarinoita, joiden todenperäisyyttä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa tulee olemaan vaikea selvittää.

Pakotettuna tehtyjen sovintojen määrä lisääntyy

Suomessa on sopimusvapaus, ja uhka on merkittävämpi, jos tapausta ei käsitellä virallisessa lakisääteisessä ja valvotussa julkisessa palvelussa, joka on vahvasti jo nyt säännelty osana rikosoikeusjärjestelmää. Kielto kehittäisi sopimuspalveluja, joiden suora vaikutus näkyy lähisuuhdeväkivallan piilottamisena. Useat väkivaltaa käyttävät ja uhrin eivät halua käsitellä keskinäistä väkivaltaa poliisissa tai istuntosalissa. Tätä on tutkittu paljon ja se on yleisesti tiedossa. Se, onko kyse painostamisesta, ei muuta tilannetta.

Anteeksipyyntö sovittelussa ei ole tavoite

Ihmisoikeusjärjestö otti kantaa vuonna 2018 THL:n selvitystyöryhmän raporttiin ”Lähisuuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämisehdotukset”. Raportissa todetaan, että

”Rahakorvausten sijasta sopimukset olivat anteeksipyyntöjä ja käyttäytymissopimuksia, joissa osapuolet saattavat sopia paitsi väkivaltaisen käytöksen lopettamisesta, myös hoitoon hakeutumisesta. Järjestö totesi lausunnossaan ”Raportti siis kertoo, että vakavasta väkivaltarikoksesta voi Suomessa selvittää anteeksipyyntöllä, jos uhri on nainen ja väkivalta tapahtuu parisuhdekontekstissa.” Tämä vahvennettu lause lähti heti eteenpäin ja sitä on toistettu lukemattomia kertoja muissa lausunnoissa, sosiaalisessa mediassa ja mielipidekirjoituksissa. Raportissa ei todeta, että uhri on nainen eikä myöskään, että kyse olisi nykyisestä tai entisestä parisuhteesta. Parisuhdeväkivaltaa ohjautuu sovitteluun vain noin puolet aloitteista ja niissä 70 prosentissa asianomistaja on oletettu nainen ja tekijä oletettu mies.

Mediassa esiintyvissä mielipidekirjoituksissa korostuu väkivaltaan ratkaisuna rikosoikeudellinen vastuu ja rangaistusten koventaminen eikä ihmissuhteiden korjaamiselle, anteeksiannolle tai teon hyvittämiselle sosiaalisessa kontekstissa anneta sijaa. Sauli Niinistö lausui yli 30 vuotta sitten eduskunnan täysistunnossa: ”On minusta aika tarkkaan ajateltava asia, kannattaako lähteä siihen, viedä mahdollisuus antaa rehellisesti ja avoimesti anteeksi”. Vaarana on, että muodostuu ”yhteiskunnallinen ylivalta, joka rullaa ja panee perheet esimerkiksi oikeussaliin vastakkain, vaikka kumpikaan ei todella sitä enää haluaisi”.

Anteeksipyyntöön viittaaminen toistuvasti sovittelua vastustavien toimesta vakavassa parisuhdeväkivallassa ei ole sovitteluprosessin eikä sopimuksen ydin eikä tavoite. Sovittelussa ei osapuolia velvoiteta, pyydetä tai rohkaista pyytämään anteeksi. Huoli liittyy ajatukseen siitä, että nainen parisuhteessa pakotetaan hyväksymään anteeksipyyntö, joka johtaa siihen, että tekijä vapautuisi täysin vastuusta, syytteeltä ja tuomiolta. Sovittelussa anteeksipyyntöön liittyvä polku on pitkä, monivaiheinen, sisältäen mm. itsereflektiota vastuusta. Kyse on myös kirjauksesta sopukantaan, jossa ei luonnollisesti avata useamman tunnin prosessia ja keskusteluja myös luottamuksellisuuden takia.

Osapuolten lähimmäiset jäisivät edelleen luomaan riitaisuutta

Monissa lähisuuhdeväkivaltaan liittyvissä teoissa on mukana eri rooleissa useita ihmisiä. Ystäviä, naapureita, pikkuserkkuja, isoisää jne. Jos tapaukset pääsääntöisesti viedään kärjäsaliin tai tutkinta päätetään, eikä sovittelua sallita, johtaa se joka tapauksessa siihen, että tässä sosiaalisessa ympäristössä konflikti on usein edelleen käynnissä. Tuomioiden jälkeisiä konflikteja ja rikoslain vastaisia tekoja ravitsee katkeruus, kostonhalu, hyvityksen saamisen tarve ja ne ilmenevät mm. vainoamisena, uhkailuina, ja kunnianloukkauksina.

Lasten asema heikkenee, jos sovittelu kielletään

Esityksessä todetaan, että jos lähisuuhdeväkivallan sovittelusta luovutaan, jää tuomioistuinkäsittely lähes poikkeuksetta alaikäisen epäillyn ja asianomistajan kohdalla ainoaksi vaihtoehdoksi käsitellä rikosasiaa. Turvatalot, ensi- ja turvakodit ja lastensuojelu vastaavat nopeasti akuutissa tilanteessa, mutta varsinaista turva- ja tukiverkkoa pidemmäksi aikaa ei ole olemassa, ellei lähdetä esim. sijoittamaan. Alaikäiselle epäillylle läheiseen kohdistamaansa lievää pahoinpitelyasiaa ei ole

tarkoituksenmukaista ratkaista vain sijaishuollolla tai huostaanotolla, eikä niitä usein viedä kärjäsaliin.

Alaikäiset lapset eivät esiinny sovittelun kieltäjien tavoitteissa eikä huolissa. Tämä käy selväksi 158 kirjallisesta kannanotosta ja mielipidekirjoituksesta. Perheiden ja lasten tarpeita, roolia ja osallisuutta, kun on kyse sosiaalisesta turvallisuudesta ja suoran väkivallan uhasta, on käsitelty äärimmäisen vähän. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen merkitsisi sitä, että huoltajilla olisi jatkossa käytettävissään vähemmän sellaisia palveluja, joissa heidän välejäan olisi mahdollista käsitellä.

Seurustelupareilta poistetaan oikeudet

Seurusteluväkivalta määriteltäisiin lainkiellon piiriin kuuluvaksi väkivallaksi. Kaikki henkeen ja terveyteen liittyvä väkivalta teosta riippumatta toivotaan käsiteltäväksi tuomioistuimessa. On todennäköistä, että suuri osa tapauksista päättyisi jo esitutkintaan ja syyteharkintaan. Jos sovittelu kielletään, nämä tapaukset ovat vaarassa jäädä kokonaan käsittelemättä. Tällöin riskinä on, että lopputulos päinvastainen kuin mitä kiellolla tavoitellaan: väkivallasta ei joudu vastuuseen ja puhumattomuuden kulttuuri vahvistuu.

Nuorilla on oikeus sovittella

Useissa tilanteissa nuori alle 18-vuotias on käyttänyt väkivaltaa omaan huoltajaan, sisareen tai isovanhempaan sellaisessa tilanteessa, jossa nuorta on rajoitettu tai hän on menettänyt mallittinsa eli väkivalta on ollut tilannesidonnainen. Huolta on esitetty siitä, että alle 18 - vuotias ei jatkossa pääsisi käsittelemään tekoa ja ottamaan siitä vastuuta. Varsinkin, mikäli puhutaan alle 15 - vuotiaista nuorista, jotka eivät ole oikeudenkäynti kelpoisia. Sovittelu kaikissa alle 18 - vuotiaiden tilanteissa saattaa olla jopa ainoa keino, jossa nuori ottaa vastuuta teostaan ja pääsee käsittelemään asiaa. Nuorille sovittelu on mainio keino oppia ja heidän syy - seuraus yhteys kehittyy. Alle 18 -vuotiaat nuoret jatkavat perheessä asumista myös teon jälkeen ja perheiden välit saattavat olla hyvin kiristyneet. Keskustelu yhteyden saaminen nuoreen syvällisemmin saattaa olla hyvin hankalaa ja sovittelussa se on mahdollista. Perhesuhteet ovat alaikäisille tärkeitä hyvän kasvun ja kehityksen kannalta, ne toimivat suojaavina tekijöinä syrjäytymisessä ja tukevat nuoren itsenäistymistä aikuiseksi. Kiellolla olisi laajat kielteiset vaikutukset.

Sovitteluissa syntyy usein ratkaisuja, jotka ovat ensisijaisesti lasten edun mukaisia ja

katkaisevat parhaimmillaan orastavan väkivaltakierteen ja antavat vastauksia muille tukitarpeille. Sovittelukäytäntö ohjaa sosiaalitoimen resursseja varhaisempaan vaiheeseen. Lapsiasiavaltuutettu on kannattanut resurssien suuntaamista varhaisen tuen palveluihin myös erotilanteissa. Tämä koskee myös tilanteita, joissa eroriitaan liittyvää väkivaltaa käsitellään sovittelussa.

Keväällä 2024 hyväksytyin lähisuhdeväkivaltaan liittyvän direktiivin mukaan uhreja ovat myös sellaiset lapset, joille on aiheutunut haittaa, koska he ovat joutuneet todistamaan lähisuhdeväkivaltaa. Sovittelussa käsitellään paljon tapauksia, joissa lapset ovat osapuolia mm. lievissä pahoinpitelyissä, jotka ovat esitutkimateriaalin mukaan esim. riuhtaisuja, läpsimisiä,

tönäisyjä, kaatamisia. Näissä ei tulisi esitutkintaa päättää ilman jatkotoimia. Tapaukset käsitellään toki lastensuojelussa, mutta menettelynä on harvoin käsitellä yhdessä väkivaltaa. Kielto sovitella vaikuttaisi merkittäväällä tavalla kielteisesti kaikissa niissä tapauksissa, joissa alaikäinen on asianomistaja, epäilty tai todistaa väkivaltaa.

Monet sovitteluun osallistuneet ovat olleet järkyttyneitä omasta käyttäytymisestä.

Sovittelu käynnistää prosessin, missä tekijä joutuu monesti ensimmäistä kertaa kasvatusten oman väkivaltaisen käyttäytymisen kanssa tai käsittelemään yksittäistä tekoa. Arvokkain tuki väkivaltakäyttäytymisestä luopumiseen tulee tuolloin henkilöltä, jota on esim. pahoinpidelty. On hyvä ymmärtää, että kaikki teot eivät ole sukupuolesta riippumatta sellaisia, missä uhri on heikko, kyvytön ja traumaattisesti alistettu. Kielto sovitella johtaisi merkittäväällä tavalla useamman sadan henkilön mahdollisuuksiin ottaa vastuuta teostaan ja muuttaa käyttäytymistään. Useilla tekijöillä on ollut toive, että sovittelun lisäksi asia viedään käräjille ja teosta tulee myös tuomio. Eräät ovat kokeneet, että tulee toteutua sekä oikeus että oikeudenmukaisuus.

Korvausten saaminen väkivallantekijältä heikkenee

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivissä (2022) liittyen naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumiseen määritellään erityisiä toimia. Yksi toimenpide on varmistaa, että uhrin voit tosiasiallisesti hakea korvausta rikosentekijältä. Lähisuhdeväkivallan uhrille väkivallasta syntyvät kustannukset voivat olla mittavat, jopa ilman haittoja ja traumoja. Sovittelu on varhainen ja toimiva keino varmistaa, että oikeudenmukainen haitta- ja vammaperustainen korvaus toteutuu sopimussidonnaisesti.

Henkeen ja terveyteen liittyvissä rikoksissa syntyy usein vammoja ja materiaalivahinkoja. Sovittelussa on ollut käytössä jo useamman vuoden toimiva ohjeistus korvausmäärien määrittelystä. Kiellon seurauksena jää useissa tapauksissa epävarmaksi korvaussaatavat ja niiden hakeminen on työlästä. Oikeussuojan saatavuuden osalta kansainväliset järjestöt korostavat puutteita, jotka liittyvät mahdollisuuksiin saada korvausta valtiolta tai rikosentekijältä, erityisesti korvauksen hakemisen liian lyhyisiin määräaikoihin ja henkistä kärsimystä koskevien vaateiden rajoitukseen (tietynä tyyppisten rikosten osalta). Mikäli sovittelu kielletään vaikuttaa se kielteisesti korvauksen saamiseen tekijältä.

Sovittelun kieltäminen johtaisi useimmiten siihen, että tekijä kiistää syyllisyytensä

Valmisteilla olevan lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltävän lakiesityksen mukaan lähisuhdeväkivallasta tehty rikosilmoitus ei välttämättä aina johda syytteen, saati tuomioon, vaikka tapausta ei soviteltaisikaan. Näin voi olla esimerkiksi siksi, että rikoksesta ei ole riittävä näyttöä. Sovittelun edellytyksenä puolestaan on muun muassa se, että epäilty vahvistaa tapahtumainkulun pääasialliset tosiseikat. Kun sovittelu ei olisi enää sallittua mutta asia ei välttämättä etenisi myöskään rikosprosessissa, uhrin näkökulmasta tilanne voi tuntua siltä, että väkivallasta ei ole epäillylle minkäänlaisia seurauksia.

Yhtä lailla rikosprosessin myötä uhri usein peräännytty syytteistään puolisoaan kohtaan, pelon tai taloudellisen tilanteen ajamana, jolloin uhri ikään kuin alistuu yhteiselämän jatkamiseen tekijän teosta tai tuomiosta huolimatta. Tekijän saama tuomio ei myöskään sellaisenaan ”paranna” väkivaltaista käyttäytymistä, mistä tuoreimpana esimerkkinä 2.8.2024 Helsingin Sanomien uutisoima tapaus (HS verkossa 2.8. *Taposta Matinkylässä epäilty on saanut aiemmin tuomion uhrin pahoinpitelystä*), jossa väkivallasta aiemmin tuomittu puoliso, jatkoi väkivaltaa lopulta kohtalokkain seurauksin avovaimon saadessa surmansa. Ennen lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltävän lakiesityksen käsittelyn jatkamista, olisikin tärkeää tehdä selvitys siitä, mitä tuloksia uhrin näkökulmasta oikeusprosessiin viedyt ja tuomioon johtaneet lähisuhdeväkivaltatapausten käsittelyt ovat tuottaneet.

Olemme lakiesityksen kanssa yhtä mieltä siitä, että on erityisen haitallista, mikäli mikä tahansa käsittelyprosessi johtaisi siihen, että väkivallan tekoa sellaisenaan ei tuomittaisi, uhrin kokemusta vähäteltäisiin tai tekijältä ei edellytettäisi vastuunottoa ja teon hyvittämistä uhrin tarpeet huomioiden.

”Kyseessä ei ole konflikti vaan kyseessä on väkivalta”

Tämä lausuma kiteyttää monen vastustajan ymmärryksen väkivallasta.

Vuorovaikutus ymmärretään järjestöissä osittain naisiin kohdistuvana syyllistävänä tekijänä, vastavuoroisena, jossa naisella on osallisuus väkivaltaiseen tekoon. Väkivaltaa ei ole haluttu käsitellä mitenkään vuorovaikutuksellisenä konfliktina, mikä tarkoittaa myös, että sen ei nähdä kehittyvän riidasta eikä siihen liity toisen osapuolen minkäänlaista osallisuutta. Kielteinen suhtautuminen sovittelua kohtaan liittyy usein siihen, että väkivaltaa ei voi käsitellä nimenomaan vuorovaikutuksellisenä ilmiönä, jolloin myös käsite osapuoli koetaan syyllistävänä. Ajatus on toki ymmärrettävä sillä esim. pahoinpitelyä, vainoamista tai taloudellista väkivaltaa ei voi mitenkään perustella tai oikeuttaa vetoamalla toisen edeltävään käyttäytymiseen. Toisaalta vuorovaikutuksella ja lukuisilla muilla tekijöillä on vahva vaikutus siihen, miten väkivalta syntyy ja kehittyy.

Eräiden järjestöjen tarkoituksena on korostaa yhteiskunnan ja kansalaisten erityistä huomiota sovittelun osuudesta väkivallan lisääntymiseen. On haluttu luoda syy-yhteys sovittelun ja väkivallan välille. Vuorovaikutuksen nähdään mahdollistavan alistamisen ja myös tarkoittavan, että nainen ”osapuolena” on myötävaikuttanut väkivaltaan. Sovittelussa käsitellään aloitteessa mainittua tekoa, eikä tapaamisessa etsitä syy-yhteyttä väkivaltaan kietoen uhri siitä vastuuseen. Tämä näkemys vuorovaikutuksellisesta vastuusta ei liity sovitteluun ja siihen dialogiin, jota sovittelussa edistetään.

Terrorimainen parisuhdeväkivalta rajataan sovittelun ulkopuolelle

Kansainvälisessä kirjallisuudessa ja toiminnassa esiintyvää jaottelua pitkäaikaiseen terroriluonteiseen parisuhdeväkivaltaan ja toisaalta yksittäisiin väkivaltatekoihin ei esiinny Suomessa kovinkaan paljon. Myös meillä Suomessa on luonnollisesti henkisenäkin väkivaltana kuvattua terrorinomaista väkivaltaa, jossa rajoitetaan henkilön itsenäisyyttä ja vapautta. Se on jatkuvaa ja systemaattista manipulointia,

eristämistä, uhkailua ja valvontaa. Tällainen väkivalta ei usein tule esille formaalissa oikeusmenettelyssä, jossa teko on esim. kirjattu törkeänä pahoinpitelynä. Tämänkaltaiset terroriluonteiset teot tulee nähdä erilaisina suhteessa molemminpuolisiin tai yksittäisiin tekoihin, joita laukaisevat esim. vahvat stressitekijät. Sovitteluprosessin alussa nämä tulevat usein esille. Terrorimaisessa parisuhdeväkivallassa on jatkuvuutta ja toistuvuutta ja se rajataan sovittelun ulkopuolelle kielteisellä hallintopäätöksellä, ellei poliisi ole sitä jo tehnyt siten kuin poliisihallituksen ohjeistuksessa todetaan.

Pakottavaa terroriin ja kontrolliin liittyvää väkivaltaa ei sovitella

Sovittelun kieltämisellä sanotaan voitavan ehkäistä traumatisoitumista, jota sovittelu saattaa aiheuttaa silloin, jos uhri ei ole suostunut siihen vapaasta tahdostaan. Väitetään myös, että lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopumisella voidaan myös ehkäistä uudelleen uhritumista, jota sovittelusta voi aiheutua silloin, jos uhri ja epäilty eivät ole keskenään riittävän yhdenvertaisessa asemassa. Tähän mahdolliseen uhkaan olemme kiinnittäneet erittäin paljon huomiota ja kehitämme käytäntöjä jatkuvasti. Ilmiöön perehdytään myös koulutuksissa. Näissä tapauksissa on sovittelun käynnistämisen suhteen tehty kielteinen päätös, tai prosessi on keskeytetty erillistapaamisessa. Näin toimitaan myös, kun poliisilta tulee läpi tapauksia, joissa väkivaltaa on jatkunut pitkään erityisesti parisuhteessa ja kyse on terroriomaisesta väkivallasta. Useimmissa lähisuhdeväkivaltaa sisältävissä sovittelutapaamiseen asti tulleissa rikoksissa ei taustalla ole traumaa mutta toki pelkoa ja ahdistuneisuutta.

Sopimusten seuranta liittyen väkivallan päättymiseen lakkaa

Yhtenä keskeisenä kritiikkinä on esitetty, että sovittelussa ei varmisteta väkivallan loppumista. Oikeudenkäyntien jälkeen ei seuranta toteuteta. Sovittelussa ohjataan sopimusvaiheessa aina tarvittavaan tukeen, jolla sopimuksen toteutumisesta parisuhteen arjessa vahvistetaan. Sovitteluprosessiin kuuluu aina seuranta ja seuranta tehdään osapuolten kanssa yhteisesti sopien osana sovittelusopimusta. On selvää, että seurantamenettelyä on hyvä myös edelleen kehittää, jotta se toteutuu aina moniammatillisesti ja myös yhteistoiminnassa tukipalveluiden kanssa. Seurannalla on ollut vaikutusta väkivaltaisen käyttäytymisen muutokseen ja sopimukseen sitoutumiseen. Kiellon myötä tämä mahdollisuus tukea uhria väkivallan jatkumiselta lakkaa.

Vapaa tahdonilmaisu ja itsemääräämisoikeus

Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus henkilökohtaiseen vapauteen. Henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, jolla suojataan ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan. Sovittelun kieltäminen ei poista sitä mahdollisuutta, että uhria painostetaan muuntamaan tarinaansa ja pyrkimyksiä vaikuttamaan jopa todistajien kertomuksiin tapahtuneesta. Sovittelu tarjoaa väkivallan osapuolille virallisuonteisen tilaisuuden tulla kuulluksi ja vaikuttaa heitä itseään koskevaan päätöksentekoon asiassaan.

Itsemääräämisoikeus ja ihmisoikeudet tulee nähdä yksilön oikeuksina, ei yhteiskunnan määriteltävänä tapauksesta tai palvelusta riippuen. Ihmisarvoon perustuva henkilökohtainen koskemattomuus liitetään pääosin perusoikeuksien pohjalta ruumiilliseen ja henkiseen

koskemattomuuteen. Itsemääräämisoikeudet liitetään väkivaltadiskurssissa lähinnä seksuaaliseen koskemattomuuteen. Kun käsitellään naisen ja miehen välistä väkivaltaa ja sovittelua, poistuvat nämä oikeudet jostakin syystä. Oikeuksien poistamista ei luonnollisesti perustella ja oikeuteta, mutta uhrin suojelemiseksi vastuu, valta otetaan pois ja annetaan oikeusjärjestelmälle. Itseä koskevassa rikosasiassa itsemääräämisoikeuden kieltäminen ei ole oikeusvaltioperiaatteiden mukainen menettely.

Uhrilla on erityinen oikeus ilmaista turvallisessa tilassa kahden sovittelijan ja mahdollisen tukihenkilön läsnä ollessa, miten hän on kokenut väkivallan. Tätä kohtaamisen mahdollisuutta ei saisi kukaan riistää häneltä. Sovittelun kieltämisellä rajoitettaisiin naisten ja miesten sananvapautta ja itsemääräämisoikeutta. Kielto olisi syrjivää ja sortaisi tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Poistamalla erityisesti naisten osallisuus keskeisenä uhrina useimmissa parisuhderikoksissa, koskisi se erityisesti naisia. Kielto ei edistä niitä tasa-arvopyrkimyksiä, joita järjestöt ovat ajaneet useita vuosia.

Yhdenvertaisuus heikkenee siltä osin, kun se koskee naisia ja osallistumisoikeutta

Kiellon seurauksena väkivaltaa sisältävien rikosten ja eräiden muiden rikosten uhreilla olisi keskenään erilainen pääsy palveluihin riippuen siitä, onko rikoksesta epäilty uhri läheinen tekijälle. Kielto päästä käsittelemään väkivallasta aiheutuneita henkisiä ja aineellisia vahinkoja ja mahdollisuutta turvallisessa ympäristössä tulla kuulluksi omista kokemuksista kohdistuu erityisesti naisiin, sillä heidän määränsä asianomistajina rikossovitteluissa on yli kaksinkertainen miehiin nähden. Kielto olisi selkeä heikennys naisten yhdenvertaiseen kohteluun.

Kielto sovittelua heikentää väkivaltaan turvautuvien mahdollisuuksia muuttaa käyttäytymistään

Jokainen henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvä sovittelukohtaaminen on parhaimmillaan oppimiskokemus. Oppimisella tässä yhteydessä tarkoitetaan kykyä reagoida ja toimia eri tavoin tulevaisuudessa vastaavissa tilanteissa. Tekijälle tarjoutuu turvallisessa puolueettomassa kohtaamisessa mahdollisuus ilman puolustelua todeta, että on toiminut väärin ja uhrille mahdollisuus käyttää oikeuttaan ilmaista suoraan, miten on kokenut väkivallan. Itselfreflektio, rakentava katumus ja häpeä puuttuvat monesti arjen kohtaamisissa mutta sovittelussa ne ovat usein läsnä. Sovittelun todellisuus vahvistaa sen mitä tutkimukset kertovat.

Vaikutukset siirtyvät tuleviin ihmissuhteisiin pari- ja perhesuhteissa ja työsuhteissa. Muuttunut käytös kuormittaa vähemmän yhteiskuntaa ja resursseja voidaan suunnata palveluihin, joissa avun tarve on akuuttia ja tukea tarvitsevat haavoittuvassa asemassa olevat.

Sovittelun myönteiset vaikutukset mielenterveyteen todetaan tutkimuksissa

Lakiesityksessä viitataan yhdysvaltaiseen tutkimukseen, jonka mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelulla saattaa olla myönteisiä vaikutuksia uhrin mielenterveyteen. Esityksessä todetaan, että toisaalta tutkimustulokset ovat tältä osin ristiriitaisia eikä ulkomaisia tutkimustuloksia voida sellaisenaan soveltaa Suomen oloihin. Ristiriidoista useimmat liittyvät tutkimushaastattelujen tai datan tulkintaan. Kun on kyse traumaista ja mielenterveydestä väkivaltaan liittyen ovat oireet ja vaikutukset käyttäytymiseen varsin selvästi kuvattu, eikä maanosa määritä kokemusta, reaktiota ja

tunteita. Keskeisimmät erot kyvyssä käsitellä ovat yksilöllisiä. Mielen terveyden yhteyttä sovitteluprosessiin ja varsinaiseen sovittelutapaamiseen ei ole tutkittu Suomessa, mutta vuorovaikutusta, ohjausta ja tuloksellisuutta on tutkittu. Nämä eivät kerro mitään sovittelutapaamisen kielteisistä vaikutuksista asiakkaiden mielen terveyteen.

Henkinen väkivaltaa jää piiloon

Henkistä väkivaltaa on jo nyt vaikea todentaa, saada näyttö. Rikosoikeus ei näihin piilossa olevan henkisen väkivallan muotoihin pääse käsiksi, mutta sovittelussa ne tulevat usein esille ja ne käsitellään perusteellisesti, sillä ne ovat keskeinen osa väkivallan dynamiikkaa monissa parisuhteissa. Sovitteluprosessi on määritelty selkeäksi kokonaisuudeksi, mutta tapauskohtaisesti se voi sisältää useita erilaisia tapaamisia. Kieltäminen vähentäisi todennäköisyyttä, että väkivallan tekijä joutuisi vastuuseen eikä uhrille tulisi mahdollisuutta käsitellä syviä haavoittavia tunteita.

Ihmiset ovat vastuussa omasta käyttäytymisen muutoksesta

Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltoa ajavat tahot arvostelevat toistuvasti sitä, että väkivalta saattaa jatkua sovittelun jälkeen ja lupaukset eivät pidä. Syyte kohdistuu sovittelupalveluun. Sovittelutoimistolla eikä muilla viranomaisilla ole edellytyksiä kontrolloida mitä ihmiset tekevät kussakin hetkessä. Sovittelu voi ja usein vaikuttaa myös ennaltaehkäisevästi väkivaltaan, mutta ihmiset ovat itsenäisesti vastuussa omasta käyttäytymisestään. Kuntoutussäätiön 2023 julkaisemassa laadullisessa lähisuhdeväkivaltaa käsittelevässä tutkimuksessa (VN-TEAS) todetaan yhtenä keskeisenä tyytymättömyyttä synnyttävänä, että tekijä ei ottanut vastuuta teosta. Olisihan se ihanteellista, jos kaikissa tapauksissa olisi sovinnollisuutta ja kyky käyttäytymisen muutokseen. Terrorinomaiseen parisuhdeväkivaltaan sovittelu ei toimi ja siksi sitä ei sovitella.

Muutama huomio liittyen väkivallan ilmiöön

Kaikki sovitteluun ohjautuvat tapaukset ovat ainutlaatuisia, eikä yksittäinen tapaus kuvaa väkivallan ilmiötä yleisesti. Homogenisoiva lähisuhdeväkivallan tekokuvaus luo rajoittunutta ja erityistä ihmiskäsitystä ja lainkäyttöä. Rikosoikeudellisessa prosessissa tarkastellaan syytä vain väkivaltatekoa, siten kuin se näkyy tutkinnassa ja syyteharkinnassa. Järjestöt tarkastelevat tekoa myös yksittäisenä, jossa kyse on vain tekijän käyttäytymisestä. He kuvaavat kuitenkin väkivaltaa yleensä moninaisena, jolla tarkoittavat sitä, miten se ilmenee.

Väkivaltailmiö on monitasoinen ja on yksilöllisten, ihmisten välisiin suhteisiin liittyvien, sosiaalisten, kulttuuristen ja ympäristöllisten tekijöiden monimutkaisen yhteisvaikutuksen tulos. Pahoinpitelyt parisuhteessa tai muissa lähisuhteissa eivät ole lähtökohtaisesti suunnitelmallisia, vaikka toiveissa esiintyväisikin. Väkivaltaa hyväksyttävänä keinona käyttävät usein arvaamattomia, mutta eivät suunnitelmallisia. Yleisimmät väkivallanteot ovat väkivaltailmiöitä kuvaavien ohjelmien ja raporttien mukaan tilannesidonnaisia, jossa on kyse väkivallan käytöstä suhteessa, jossa on väkivaltaa, mutta ei välttämättä kontrollointia.

Lähisuhdeväkivaltaa on monia eri muotoja, jotka harvoin esiintyvät yksinään. Väkivaltaa sisältävissä ihmissuhteissa ilmenee yleensä eri väkivallan muotoja samaan aikaan ja limittäin.

Usein emotionaalinen lämpö ja rakkaus sekä väkivalta ja vihamielisyys vuorottelevat, mikä tekee tilanteesta henkisesti hyvin ristiriitaisen ja vaurioittavan. Väkivallan pääluokkia on yhdeksän (fyysinen, henkinen, seksuaalinen, taloudellinen, rakenteellinen, vainoaminen, hengellinen, kemiallinen ja kunniaan liittyvä). Näiden alla esiintyy kirjallisuuden perusteella 82 eri tapaa tehdä väkivaltaa myös valtaosin lähisuhteessa. Tekotapoja ovat kaikki halventamisesta, raapimiseen ja tappoihin. Kaikissa länsimaissa ei väkivallasta ajatella aina samalla tavalla. Kaikki väkivalta on aggressiivista mutta kaikessa aggressiossa ei ole väkivaltaa, teon tavoite, luonne ja seuraus määrittää.

Rikoksessa osapuolina voivat olla esim. äiti-lapsi, serkukset, aikuinen mies ja äiti tai lanko ja pikkuserkku. Heidän väliseen suhteeseensa vaikuttavat mm. taloudelliset sidonnaisuudet, ikä, uskonto, persoona, etninen tausta, osalliset sukulaissuhteet, aikaisemmat väkivaltakokemukset, perussairaudet, muistisairaudet, autismin kirjat, omaishoitajuus/edunvalvonta, vammaisuus ja päihteiden käyttö. Oma kyvykkyys käsitellä tekoja ja kriisejä synnyttää tekoja, voi johtaa mielenterveyden heikkenemiseen, työttömyyteen, perheiden hajoamiseen, synnyttää vammoja, pitkäkestoista pelkoa, alkoholismia ja johtaa asuinpaikalta muuttoon.

Lähisuheväkivallan sovittelun kielteisissä kannanotoissa huomio on lähinnä alistamisessa ja suorassa perusmuotoisessa pahoinpitelyssä, joista jälkimmäistä tarkastellaan kiellon perusteissa erityisesti. Sovitteluprosessissa tulee käsittelyyn paljon laajemmin korjaavassakin dialogissa monet muut teot, tekijät ja seuraukset siltä osin kuin ne liittyvät tapaukseen ja ne jatkuvat tukipalveluissa. Elämän suhteinen monimuotoisuus tulee huomioiduksi sovittelussa, kovin harvoin missään muualla. Kielto sovitella synnyttää palvelutyhjiön.

Onko kiellolla vaikutusta väkivallan toistuvuuteen (tapauskohtaisesti/yleensä)?

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliisille ja tuomareille vastattiin kysymykseen vaikuttaako lakimuutos väkivallan toistuvuuteen. Kyselyyn osallistui n. 30 henkilöä.

Kysymys antoi mahdollisuuden tarkastella vaikutuksia monesta näkökulmasta, joten avaan näitä suorilla lainauksilla. Annan tälle paljon tilaa sillä sovittelun kieltäjien pääperuste liittyy väkivallan uhkaan, toistuvuuteen ja alistamiseen. Valtaosa vastaajista ilmaisi, että sovittelupalvelun kiellolla ei ole mitään vaikutusta väkivallan toistuvuuteen.

LSVV-sovittelupalvelu on vahva ja nopea interventio. Näen että sovittelussa pystytään myös ennaltaehkäisemään väkivaltaa ja puuttumaan toistuvuuteen. Ilman muuta väkivallan toistuvuus lisääntyy, kun joku palvelu poistetaan eikä ihmiset saa apua. Jos kumpikaan osapuoli ei hae apua, jatkuu väkivalta. Mikäli näihin ei päästä puuttumaan nopeasti ja keskustellen dialogissa voi teko uusia herkemmin. Käsittelemättömän asian etenemisen odottaminen oikeuteen jopa vuosia saattaa aiheuttaa asian kytämisen ja teon uusimisen ennen kuin sitä päästään oikeuteen käsittelemään. Täytyy muistaa, että lähisuhteessa elävät ihmiset ovat myös odotusajan aikana useinkin lähisuhteessa (esim. äiti-tytär, sisarukset, parisuhde). Kielto sovitella pidentää

oikeusprosessia, ylläpitää väkivaltaa ja toistuvuutta tai ainakin uhka on jatkuvasti läsnä. Taustalla on usein paljon tekijöitä, jotka altistavat jatkuvalla väkivaltaisella käyttäytymisellä. Pitkä esitutkinta- ja oikeusprosessi tuo ylimääräisen stressitekijän perheeseen/parisuhteeseen.

Kuntoutussäätiön ja Maria Akatemian tekemän tutkimuksen tulokset osapuolten sovittelukokemuksista olivat pääsääntöisesti positiiviset. THL:n keräämään valtakunnallisen sovittelupalautteen sekä sovitteluiden seurantojen perusteella osapuolet ovat kokeneet sovittelun tilanteelleen hyödyllisenä palveluna. Palveluohjauksella on iso rooli. Sovittelusta osapuolia ohjataan aina myös muihin pidempikestoisiin väkivaltapalveluihin, jonka kautta he edelleen saavat tukea muutokseen.

Pelkkä juridinen käsittely ei avarra asiakkaalle henkilökohtaista ymmärrystä, koska tällaiselle sovitteluprosessin dialogille ei oikeusasteessa ole tilaisuutta. Ja lisäksi asiakkaiden jännitysaste ja pelko raastuvassa saattaa 'sulkea suuta'.

Jos ei saa enää sovittaa tulee väkivalta jatkumaan ja kärjistymään monissa tapauksissa. Voi olla, että toistuvuus jää enemmän piiloon, jos asioita etenee enemmän oikeuteen. On mahdollista, että uhrin eivät soita poliisia kovin herkästi paikalle. Käsitksemme mukaan väkivallan toistuvuus vähenee huomattavasti sovittelussa olleiden osapuolten välillä. Riippuu tapauksesta, jos on kyse serkuksista tai paatuneesta väkivaltarikoksesta tuomitusta henkilöstä, joka kokee, että homma pelittää paremmin, kun kovistellaan.

Kiellolla voi olla vaikutusta siten, että sopimuksissa voi olla myös seuranta ja osapuolille syntyä hyviä toisenlaisia tapoja ratkaista riitatilanteita ja ymmärrys sekä kommunikaatio voi parantua. Saatetaan myös hakea apua muihin taustalla vaikuttaviin asioihin. Jos sitä ei tapahdu, voi väkivalta luonnollisesti toistua. Toki väkivalta voi toistua kaikista huolimatta ja sovitteluprosessi on myös hyvin lyhyt ja osittain keskitytään vain pintatasolla asioihin eli siihen nimenomaiseen tapahtumaan.

Yleisesti väkivallan voi ajatella toistuvan, jos sitä ei käsitellä ja sitten on niitä tapauksia, joissa on aivan sama mitä tapahtuu, kun toistuu joka tapauksessa. Ihmisiä ei voi pakottaa olemaan erossa toisistaan ja joskus myös osapuolista toinen on persoonaltaan sellainen tai siten kipeä ihminen, että asiat eivät muutu.

Oletteko kokeneet/tiedättekö, että sovittelu on lisännyt väkivaltaa osapuolten välillä?

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliisille ja tuomareille vastattiin kysymykseen lisääkö sovittelu väkivaltaa osallistuneiden välillä. Kyselyyn osallistui n. 30 henkilöä.

Kukaan vastanneista ei itse ole kokeneet, tai saaneet tietää seurantojen kautta, että sovittelu olisi myötävaikuttanut väkivallan lisääntymiseen tai eskaloitumiseen. Osa totesi, että ei ole kuullut myöskään kollegoilta, asiakkailta tai muilta viranomaisilta. Alla joitakin lainauksia.

En ole koskaan kuullut, että sovittelu olisi lisännyt väkivaltaa osapuolten välillä. Siitä kylläkin, että se on vähentänyt alkoholinkäyttöä ja väkivallan uhkaa toteaa 22 vuotta sovittelutyötä tehnyt viranomaisen. Asiakaspalaute lsvv-sovitteluista ollut hyvin myönteistä, myönteisempää kuin muissa jutuissa. Jos väkivaltaa on ollut sovittelun yhteydessä ei se itse sovittelusta ole johtunut. Täysin vieras ajatus näinä 14 vuonna sovittelutyössä. Sovittelun jälkeen?? Käräjäoikeuden jälkeen useinkin.

Itselleni tulleita sovittelualoitteita ei ole tarvinnut sovittaa uudelleen tai ei ole tullut tietooni, että sopimusta olisi rikottu. Väkivalta ei siis ole lisääntynyt tai uusiutunut. Sovitteluun tulevat tapaukset ovat mielestäni alusta saakka jo hyvin arvioituja ja niiden toistuvuuden mahdollisuudet asian käsittelyn myötä ovat pienet. Arviointi menee monen tahon läpi ja sen prosessin aikana ilmenee helposti, mikäli sovittelusta voisi koitua haittaa esimerkiksi uhrille.

Mikäli uusi väkivaltilanne osapuolten välillä tulisi tietoon kesken sovitteluprosessin tai edes huoli tällaisesta tilanteesta heräisi, niin sovitteluprosessi keskeyttäisiin välittömästi. Sovitteluun ei viedä taparikollisia, joilla on todettu pitkäaikainen väkivaltainen käyttäytyminen.

Ei ole tullut vastaan tapausta, että olisi näin käynyt. Sovittelutoimiston vakituinen väki ja poliisikin tekee jo karsintaa lähisuhde/perheväkivallan osapuolten tapauksen soviteltavuudesta. Lukuisten kertomusten ja seurantasoittojen perusteella väkivalta on vähentynyt tai loppunut sovittelun ja muiden tukipalveluiden ansiosta, joihin sovittelussa on osapuolia ohjattu. Raaka väkivaltahan ei päädy sovitteluun.

Joitakin sellaisia sovitteluja on ollut, että väkivalta on uusiutunut sovittelun jälkeen, mutta sitä en kutsuisi lisääntymiseksi, koska uusiutuminen olisi todennäköisesti tapahtunut joka tapauksessa. Näihin kehittyy jonkinlainen ”silmä” ja poliisin kanssa on saatettu sopia, että käsittelyn päättämistä odotetaan vielä muutamia kuukausia esim. jonkin juhlapyhän yli ja odotetaan, tuleeko uusia tilanteita.

Sovitteluammattilaiset tunnistavat väkivallan uhrin kokemuksen

Kokemukset ja kyvyt ovat aina yksilöllisiä, mutta kaikista voidaan luoda myös yleiskuva. Uhrin erilaiset toimintakyvyn muutokset ja mahdolliset väkivaltaan tai sairauksiin tai vammaisuuteen liittyvät tekijät ovat hyvin tiedostettuja ja ne tulevat esille riskienarvioinnin yhteydessä ja viimeistään erillistapaamisessa. Sovitteluviranomaiset kykenevät arvioimaan onko uhrin suostumus aito ja onko hän ymmärtänyt mitä sovittelu tarkoittaa ja mitä merkitystä mahdollisella sopimisella on. Epäilyllä tahtotilaa ja tavoitteita tarkastellaan myös erityisen huolellisesti.

Rikostuomio ilman sovitteluprosessia tarkoittaa todennäköisesti uhrin maksuvastuuta

Lähisuhdeväkivallan tuomioista valtaosa on sakkotuomioita ja sen kylkeen tulee rikosuhrimaksu. Tuomion saavat kokevat usein käsittelyn epäoikeudenmukaiseksi ja syyllistävät uhrin. Sakkorangaistus tulee usein myös asianomistajan maksettavaksi, tavalla tai toisella.

Palvelunohjaus heikkenee ja kohdistuu erityisesti miehiin

Sovittelupalveluissa kaikkia lähisuhteessa tapahtuneita rikoksia käsitellään valtakunnallisesti yhtenäisen prosessin mukaisesti, ja sovittelutoimistojen ammattihenkilöstöllä ja sovittelijoilla on kattavat yhteistyöverkot ja tiedot paikallisista ja valtakunnallisista palveluista, joihin he motivoivat ja ohjaavat asiakkaita. Sosiaalihuollossa ei ole sovittelua vastaavaa palvelua, joka olisi tarkoitettu lähisuhteen molemmille osapuolille. Vain miehille tarkoitettuja erityisen tuen palveluja on erittäin vähän.

Kun palveluja vähennetään ja resursseja muutenkin on yhä vähemmän, emme pidä todennäköisenä, että vastaavaa palvelua perustetaan edes suuremmille paikkakunnille. Muutos vähentäisi palvelujen käyttöä, sillä sovittelulla on merkittävä rooli tukipalveluihin ohjaamisessa, siinä miten tekijät mieltävät tarpeen käsitellä mm. väkivaltaisuutta.

Lakiesityksen mukaan palvelunohjaus vaikuttaa tasa-arvoon ja heikentää erityisesti miesten oikeuksia. Palvelunohjaus päättyisi mahdollisesti yleisiin tuki- ja myös erityisiin palveluihin. THL:n vaikutusten arvioinnin perusteella osapuolille ei tarjoudu välitöntä yhteistä, tuettua tilaisuutta puhua väkivallasta ja sen seurauksista sekä vaikutuksista rikoserityisessä palvelussa.

Vähemmistöjen ja vammaisten oikeudet heikkenevät

Missään mediakannanotossa ei ole käsitelty vähemmistöön kuuluvien tai haavoittuvassa asemassa olevien oikeuksia väkivallattomuuteen, kun aiheena on ollut sovittelu. Huoli ja huomiot heihin kohdistuvasta väkivallasta ovat kuitenkin olleet esillä jatkuvasti vuosien ajan erityisesti kansainvälisiä sopimuksia valvovien elinten selvityspyynnöissä ja raporteissa. Vammaisiin kohdistuva väkivalta on jopa Suomessa tehdyssä tuoreessa tutkimuksessa todettu yleisemmäksi kuin väkivalta yleensä miehen ja naisen välillä. Muunsukupuolisten henkilöiden mahdollisuuksiin hyötyä uhrien oikeuksista, jos he joutuvat lähisuhdeväkivallan uhriksi, on kiinnitetty EU tasolla huomiota, mutta Suomessa varsin vähän.

Vammaisjärjestöjä on aivan viime vuosina kutsuttu mukaan sovittelua vastaan toimivien verkostoon. Kielto sovittelua vaikuttaa erityisellä tavalla vähemmistöjen asiakkaiden mahdollisuuksiin saada oikeudenmukaista palvelua jo sen perusteella, miten heidän oikeutensa ovat aikaisemmin toteutuneet. Uusi voimaan tuleva vammaispalvelulaki ei liity lähisuhdeväkivaltaan ja sovitteluun, mutta kielto on ristiriidassa lain tavoitteiden yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden kanssa. Koska vammaisiin kohdistuu yleensä enemmän väkivaltaa lähisuhteissa, kohdistuu kielto erityisen syrjivästi vammaisiin.

Naisiin kohdistuva väkivalta ja lähisuhdeväkivalta voivat pahentua, jos väkivalta risteää sellaisten syrjinnän muotojen kanssa, jotka perustuvat sukupuoleen ja muihin unionin lainsäädännössä kiellettyihin syrjintäperusteisiin, kuten kansalaisuus, rotu, ihonväri, etninen tai yhteiskunnallinen alkuperä, geneettiset ominaisuudet, kieli, uskonto tai vakaumus, poliittiset tai muut mielipiteet, kansalliseen vähemmistöön kuuluminen, varallisuus, syntyperä, vammaisuus, ikä tai sukupuoli.

suuntautuminen. Jäsenvaltioiden olisi sen vuoksi otettava asianmukaisesti huomioon tällaisen risteävän syrjinnän uhrit ja säädettävä erityisistä toimenpiteistä sellaisia tapauksia varten, joissa esiintyy risteävän syrjinnän muotoja. Erityisesti naiset, jotka ovat lesboja, biseksuaaleja, transihmisiä, intersukupuolisia ja queerejä (LBTIQ), ja muunsukupuoliset henkilöt, vammaiset naiset sekä rodulliseen tai etniseen vähemmistöön kuuluvat naiset ovat suuremmassa vaarassa joutua sukupuoleen perustuvan väkivallan kohteeksi.

Ikääntyneiden lähisuhdeväkivaltaan ei ole kiinnitetty riittävää huomiota

Ikääntyneiden määrän kasvu jatkuu edelleen noin kymmenen vuotta ja pysyy korkealla nykyisten väestöennusteiden mukaan 2040-luvulle saakka. Ikääntyneiden väkivallan kokijoiden avunsaanti, ikääntyneiden kokeman väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistaminen, resurssien ohjaaminen ilmiön tutkimiseen ja tietämystä ikääntyneisiin kohdistuvasta väkivallasta ja sen vakavuudesta on tullut julkisen huomion kohteeksi lähinnä vasta 2020-luvulla. Ikääntyneiden väkivaltakokemukset näkyvät eri sovittelupalveluissa, erityisesti riitojen sovittelun yhteydessä. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen heikentäisi ikääntyneiden mahdollisuuksia saada sovittelupalvelua lähisuhteissa. Tarve lisääntyy.

Pakkoavioliiton vastaiset toimet yhteydessä sovitteluun

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rikoslain 25 luvun 3 §:n muuttamisesta on annettu kesäkuussa 2024. Ihmiskauppaankin liittyvä pakkoavioliitto tullaan selkeyttämään rangaistavuuden suhteen. Taustalla on Istanbulin sopimus, sopimusta valvovan asiantuntijaryhmän GREVIOn raportissa esitetty kanta sekä YK:n ihmisoikeuskomitean suositus koskien Suomen seitsemättä määräaikaishuonekäsittelyä kansalaisyhteiskuntaa ja poliittisia oikeuksia koskevaan kansainväliseen yleissopimuksen (SopS 8/1976). Myös YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä komitea (CEDAW-komitea) on suosituksessa ottanut tähän kantaa vuonna 2022.

Sovitteluissa käsitellään jatkuvasti väkivaltaa, jonka aloitteissa teko on kuvattu tavalla, joka ei kerro väkivallan kokonaisuudesta. Sovittelussa nämä valottuvat usein selkeästi ja useimmiten jo erillistapaamisessa ennen sovittelua. Mikäli sovittelun edellytykset eivät täyty esim. riskien takia, tulee mm. mahdollinen pakottaminen avioliittoon näkyväksi. Määrät eivät ole merkittäviä, mutta tulevat lisääntymään. Mikäli kieltäminen toteutuu, heikentää tämä oleellisesti näiden asiakkaiden mahdollisuutta saada niitä palveluja, joihin kansainväliset sopimukset velvoittavat. Kiellolla on tosin varsin vähäinen vaikutus nykyiseen määrään nähden.

Kunnianväkivallan sovittelu on vaativaa, kokemukset vähäiset ja jakaa paljon mielipiteitä

Sovittelun vastustajat suhtautuvat kunnianväkivallan sovitteluun kriittisesti aivan samoilla perusteluilla kuin yleisesti lähisuhdeväkivaltaan. He näkevät ongelman läheisten painostamisessa sovitteluun ja sopimukseen ja erityisesti kunnianväkivaltaan liittyvän erityisen kontrollin takia. Näitä yhteisöllisiä väkivaltailmiöitä tulisi tarkastella, kuten muitakin lähisuhteita asianosaisten oikeutena saada palvelua, joissa keskenään voidaan keskustella vallasta, kontrollista ja väkivallasta. Riskinä on, että uhria painostetaan johonkin muuhun menettelyyn, jota ei kukaan valvo ja palveluohjaus voi jäädä vajaaksi tai puuttua kokonaan. Sovittelu vaihtoehtona on turvallisempi.

Sovittelun hyödyt

Sovittelun vahingollisuutta ja vaaroja ovat järjestöt tuoneet esille järjestelmällisesti. Kun kirjoitetaan mielipide mediaan ja käsitellään hyötyjä ja mahdollisuuksia, torjutaan ne esittämällä kanta, joka pääsääntöisesti ei liity hyötyyn vaan perustuvat samoihin perusteluihin kuin aina aikaisemmin. Lakiesityksessä ja THL:n vaikutusten arvioinnissa on käsitelty kohtaamista. Avaan näitä kokemuksia hyödyistä useiden uhrien, tekijöiden, tutkimusten, väkivaltatyöntekijöiden ja sovitteluammattilaisten näkökulmasta.

Opinnäytetöitä ja erilaisia tutkimuksia, joissa käsitellään sovittelua ja lähisuhdeväkivallan sovittelua, on lukuisia. Vastaavasti tutkimuksia ja opinnäytetöitä, joissa käsitellään todellisia haittoja, on varsin vähän. Tämä yhteenveto⁴ perustuu laajan asiantuntijajoukon näkemyksiin 24 vuoden ajalta.

Kuulluksi tuleminen on ihmisoikeus - Itsemääräämisoikeuden kokeminen on tärkeää

Oma päätösvalta tukee selviytymistä ja turvallisuudentunteen palautumista. Tämän ovat uhrit todenneet. Uhreille on ollut arvokasta saada sanoa suoraan tekijälle mitä he ajattelevat väkivallasta, tulla kuulluksi. Kuulluksi tuleminen on keskeisimpiä tarpeita käsiteltäessä väkivaltaa ja konflikteja parisuhteissa, työpaikalla, oppilaitoksissa ja muissa yhteisöissä. Sovittelun osapuolet kokevat, etteivät ole vain toimenpiteiden kohde. Aktiivisempi osallisuus ja osallisuuden tunne lisää motivaatiota osallistua itseään koskevien asioiden hoitamiseen.

Asiakkaat kokevat, että saavat puhua ja ymmärrys asiasta/aiheesta otetaan vastaan. Sillä on merkitystä mitä minä ajattelen, tunnen ja reagoin ja se rohkaisee jatkossa toimimaan aktiivisena vastaavissa tilanteissa. Tekijälle on merkityksellistä käyttäytymisen muutoksen sitoutumisen näkökulmasta havaita, että hän pystyy itsenäisesti siihen. Itseluottamus ja oman merkityksellisyyden tunteen lisääntyminen vahvistavat. Tapaamisissa on usein rohkaisua, tukea ja arvostuksen saamista sanotusta. Kokevat, että voi päästää irti menneestä. Minulla on toivoa, tiedän minne mennä, tiedän mitä en halua. Naisilta ja miehiltä riistetään kuulluksi tuleminen ja itsemääräämisoikeus tämän lainmuutoksen myötä.

⁴ Iivari Juhani; Flinck Aune; Braithwaite John; Elonheimo Henrik; Christie Nils; Attias Miriam; Autere Minna; Gellin Jens; Nieminen Suvi, Gellin Maija; Jääskeläinen Petra, Jokinen Heidi; Järvinen Saija, Brunila Teuri; Pehrman Timo; Ervasti Kaijus; Pelikan Christa; Rifkin Janet; Matinlassi Nina; Chapman Tim; Aertsen Ivo; Nylund Anna; Anderson Monique; Zinsstag Estelle; Ala-Kurikka, Juhani; Slögs Pia; Mattsson Teppo; Rimpiläinen Ida; Suhonen Emilia; Halonen Anna; Kiviperä Satu; Rimpilä Ilona; Pikkarainen Liisa-Mari; Hirvonen Anni; Peltonen Lasse; Haavisto Vaula; Heinonen Hilikka Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämisehdotukset työryhmä; *Shemeikka Riikka ja tutkijaryhmä/ Sovittelu* lähisuhdeväkivaltatapauksissa – osapuolten kokemukset prosessista ja sen vaikutuksista; European Forum For Restorative Justice

Sovittelu mahdollistaa aidon dialogin ensimmäistä kertaa suhteessa

Osapuolet kokevat, että voi puhua ja kuunnella ja siitä on heille enemmän hyötyä kuin haittaa. Heidän kykynsä käsitellä kärjistyneitä näkemyseroja ja väkivaltaa lisääntyvät. He oppivat tunnistamaan milloin tilanne menee vaaralliseksi ja reagoimaan eri tavalla kuin aikaisemmin.

Sovittelussa tärkeintä on inhimillinen kasvu, oppiminen ja tulevaisuus orientoituneisuus. Sovintoon päästyään osapuolet voivat kokea sopimisen omaksi ansioksi. Sovittelu perustuu osapuolten tarpeisiin, minkä voi nähdä rakentavana erimielisyytenä.

Epäilylle tilanne mahdollistaa usein pelottoman itsereflektion ja defenssit vähenevät

Itsereflektio, näkökulman vaihtamiset ja tarinallisuus ovat usein läsnä lähisuhdeväkivallan sovitteluissa. Minäkuvan kohentumisen myötä sosiaalinen eheytyminen ja ymmärrys lisääntyy. Itsereflektio synnyttää kyvykkyyttä sanoittaa henkilökohtaista vastuunottoa ja lisää ymmärrystä vastuunoton vaikeudesta myös suhteessa toisiin. Epäilyllä ei ole tarvetta puolustella jatkuvasti tekoja, ja hän pystyy paremmin antamaan tilaa toiselle puhua ja kuunnella. Tämän on huomattu vähentävän merkittävästi uhritumisen tunnetta. Se mitä sanon ei vahingoita minua on havainto, joka näkyy usein ja se on voimaannuttava. Tämä lisää turvallisuudentunnetta ja kertoo, että voi ilmaista itseään vapaammin.

Turvallisuus on yleisesti huolen aihe, riippumatta tahosta, joka sitä tarkastelee

Sovitteluun kriittisesti ja torjuvasti suhtautuvat tarkastelevat sovittelua vahvasti uhkapainotteisesta näkökulmasta. Uhrin ja rikosentekijän välinen sovittelu voi olla uhrille hyödyllistä, mutta se edellyttää suojatoimia toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien välttämiseksi, ilmaisevat sovitteluun kriittisesti suhtautuvat käsitellessään teksteissä parisuhteita. Muut sukulaissuhteet, perheet ja teot, eivät ole olleet turvallistarkastelun piirissä. Onnistunut sovittelu toteutuu neutraalissa, rauhallisessa ja turvallisessa ympäristössä. Sovittelijat antavat tilaa asianomistajan tunteille ja kertomuksille. Ihmiset haluavat luottaa ja kokea turvallisuutta. Luottamuksen ja turvallisuuden lisääntyminen näkyy lähisuhdeväkivallan sovittelussa, väkivallan uhka vähenee ja mahdollisuudet ratkoa ristiriitatilanteita parantuivat. Sovittelijat mahdollistavat osapuolten turvallisen kohtaamisen, jonka sivutuotteena nämä voivat tehdä sopimuksen.

Totuudenmukaisuus toteutuu sovittelussa paremmin

Rikosilmoituksen perusteella tapahtumakulku on kuvattu aina ristiriitaisesti. Kuulusteluissa näkemykset tapahtumista eroavat, sillä syyttömyyttä pyritään kaikin keinoin perustelemaan ja syyllisyyttä kiistämään. Mukana on myös muistinvaraisia näkemyseroja. Kärjäsälissa kertomukset halutaan pitää samansisältöisinä ja mikäli mukana on asianajaja, on hänen tehtävä tukea päämiestään. Sovittelussa tilanne muuttuu aivan toisenlaiseksi luottamuksellisen ja syyllistämättömän käsittelyn takia. Tällöin syntyy uusia rehellisempiä ja totuudenmukaisempia tarinoita, joita osapuolet ymmärtävät paljon paremmin. Sovittelussa päästään puhumaan samoilla käsitteillä ja avaamaan kerrottua tarkentamalla. Totuudentunne paranee ja luottamus prosessin tasapuolisuuteen ja oikeellisuuteen lisääntyy.

Sovittelussa käsitellään tunteita

Väkivallassa on aina läsnä vain hyökkäävyyttä, syyllistämistä ja kyvyttömyyttä käsitellä rakentavasti syntyneitä kielteisiä ja haavoittavia tunteita, jotka usein ovat kehittyneet pitkän ajan kuluessa, joillakin jopa lapsuudessa. Tapaamisesta voi seurata, että tunteista puhuminen ei ole vaikeaa, ei vahingoita ja toinen ymmärtää paremmin teon merkityksen. Toisen ymmärtäessä mitä teosta seuraa, avaa se usein myös vastapuolen avoimen ja rohkean ilmaisun. Voidaan käsitellä myös miltä helpottunut olo tuntuu. Taitavan sovittelijan puheesta ja asenteesta siirtyy osapuoliin pystyvyys käsitellä arkoja ja piilotettuja aiheita ja tunteita. Tämä rohkaisee sanoittamaan ääneen omat ajatukset ja tunteet. Uhrit kokevat, että vastapuoli katuu/toteaa tehneensä väärin ja huomaa että oikeudenmukaisuuttakin on olemassa. Hän voi laskea omaa suojaustaan.

Sopimuksen laatiminen ei ole tarve eikä tavoite

Läheiseen ihmissuhteeseen liittyy tunnetiloja, joiden ratkaisussa ei rahallinen korvaus ole oleellisinta, tyytyväisyyden ja hyvityksen kokemus koostui laajemmista asioista. Sopimuksesta miettimisen mahdollisuus, tyydyttävä sopimuksen sisältö ja saatu hyvitys vaikuttavat asianomistajien kokemukseen, mutta turvallisuuden palautuminen on tärkeämpää. Onnistunut sovittelukokemus syntyy, mm. jos epäilty sitoutui avun hakemiseen ja kyse on parisuhteesta, jonka toivoo jatkuvan. Sopimus tai sovinnollisuus rauhoittaa suhteen tai vapauttaa riitaisesta suhteesta. Pelosta vapautuminen käynnistää yksilöllisen eheytymisprosessin. Sovintoa rakentava kohtaaminen ja asioiden ratkaiseminen puhumalla vahvistaa omia elämänarvoja.

Vuorovaikutuksen mahdollistaminen on tärkeää lähisuhdeväkivallan uhreille

Sovittelussa keskusteleminen mahdollistaa yhteisten tavoitteiden asettamisen ja sitä kautta suhteen ongelmien ratkomiseen motivoitumisen. Muutosprosessi voi käynnistyä vuorovaikutuksen seurauksena tai tietoisuuden lisääntymisenä. Muutos voi liittyä väkivaltatilanteen käsittelemiseen siten, että uhri peilaa kokemuksiinsa sovittelussa käytävään keskusteluun. Sovittelu nähdään mahdollisuutena muutokseen ja motivointina muutosprosessiin. Sovittelun varsinainen tavoite ei ole jatkaa parisuhdetta. Lähisuhdeväkivaltaa käsitellään myös muissa suhteissa, joissa uhrin kokemus voi olla erilainen, mutta irtautuminen koetaan samankaltaisena, sillä pelko väistyy. Sovittelu oppimistilanteena voi tarkoittaa muutosta käyttäytymisessä uudessa suhteessa kuin myös irtautumista uhrin edestä. Oma toimijuus mahdollistaa, että uhri voi jättää taakseen erittäin kuormittavia ajatuksia.

Motivoituminen ottaa vastaan palvelunohjauksen

Hyvä kokemus sovittelusta mahdollistaa myös muihin auttamisjärjestelmiin motivoitumisen ja hakeutumisen. Luottamuksellinen, turvallinen ja syyllistämätön palvelu on hyvä perusta luoda keskustelu, jossa tekijällä ja yhtä lailla uhrilla on helpompi ottaa vastaan ohjausta ja löytää näin tarkoituksenmukainen tuki. Tekijän ohjauksella tukipalveluihin on keskeinen merkitys, jotta voidaan mahdollistaa parhaat edellytykset käyttäytymisen muutokseen, jota myös muut viranomaiset ja järjestöt tähdentävät.

Yhteiskunnan eheytyksen edellytykset

Monet ihmisten keskeiset huolet ja toivonaiheet ovat yhteiskunnalliseen asemaan katsomatta hyvin samankaltaisia. He jakavat samaa tarinaa digitaalisesti ja lähellä ja myös tunteet kuten pelko, huoli, masennus, häpeä jne. ovat tunteina samanoloisia.

Lähisuhdeväkivallan sovittelun yhteiskunnallisiksi hyödyiksi on mainittu sen kyky vähentää väkivaltaongelmaa ja mahdollistaa palveluohjausta. Lisäksi yhteiskunnalliselta kannalta nähtiin, että lähisuhdeväkivallan sovittelu – ja sovittelu ylipäänsä – toimii yhteiskunnassa hyvänä esimerkkinä siitä, että vaikeita asioita voidaan käsitellä kohtaamisen ja keskustelun kautta.

Väkivallassa nousset olotilat asuvat ihmisessä, ne kukoistavat tai ahdistavat kun keho häiriintyy. Väkivalta on poikkeustila ja sisäinen konflikti. Ihmisten kokemuksista voi tehdä yleisiä huomioita siitä mikä elämässä on merkityksellistä ja mitä merkityksiä syntyy osallisuuteen, oman elämän hallintaan, arkeen yleensä, oppimiseen, tulevaisuuteen, eriarvoisuuteen ja turvallisuuteen.

Oikeutus ja kyvykkyyt käsitellä sisäistä ja saavuttaa jonkinlainen tasapaino mahdollistaa sosiaalisesti kestävämmän yhteiskunnan rakentamisen. Kompleksisten haastavien yhteiskunnallisten systeemien ongelmien käsittely lähtee yksilöiden kyvystä dialogiin. Kun tavoitellaan ihmisten eristämistä toisistaan, ylläpidetään arjessa sitä mitä ei aidosti tavoitella sisäisen turvallisuuden tai väkivallan vähentämisen ohjelmissa.

Varhaisuuden ja nopeuden merkitys

Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyödyiksi on nähty mm. se, että sillä kyetään hyvin puuttumaan väkivaltaan varhaisessa vaiheessa ja näin vähentämään väkivaltaa sekä ehkäisemään väkivaltakierteen syntymistä. Varhainen puuttuminen on ollut kestoaiheena koko vuosisadan alun, kun on käsitelty kiusaamista, väkivaltaa ja vahingollista käyttäytymistä. Sovittelun kesto on keskimäärin 2,5 kuukautta. Valtakunnansyyttäjä Raija Toiviainen on arvioinut rikosprosessin suurimmaksi ongelmaksi liian pitkät käsittelyajat. Tähän näkemyksen ovat monet muut yhtyneet. Riippumatta siitä käydäänkö sovittelu läpi rikosoikeudellisen prosessin rinnalla kestävätkä rikosoikeudelliset prosessit vajaan vuodesta kahteen vuoteen ja kauemmin mikä ne vievät hoviin. Prosessin kestolla on keskeinen vaikutus turvallisuuteen ja turvallisuuden tunteeseen, perheen tilanteeseen, työhön ja asumiseen.

Oikeusturva, yhteiskunta ja viranomaiset

Kielto sovittaa ei edistä oikeusturvaa ja tasa-arvoa

Perustuslain 21 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen heikentäisi lähisuhdeväkivaltarikosten uhrien mahdollisuuksia saada asiansa joutuisasti käsitellyksi ja siten

heikentäisi heidän oikeusturvaansa. Ylipäättään voidaan arvioida, että siltä osin kuin esitys lisäisi poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten työmäärää, rikoksen uhrien oikeusturva heikkenisi yleisestikin, sillä käsittelyajat eri viranomaisissa pitenisivät. Rikosta käsittelevät joka tapauksessa poliisi ja syyttäjä, sovittelukäsittelystä riippumatta, joten oikeusturva ei vaarannu sovittelun takia.

Uhrit, jotka turvautuvat tukipalveluihin ja esittävät huolensa myös sovittelusta ovat katkeria koko palvelujärjestelmälle. He eivät käytä sanoja oikeusturva, ihmisoikeuksien loukkaus tai uudelleenuhriutuminen. He kritisoivat somealustoilla poliisin toimintaa, rikosuhripalveluja, syyttäjiä ja tuomareita. Monesti aivan oikeutetulla katkeruudella ei ole mitään erillistä kohdetta. Kieltämisellä ei tule olemaan minkäänlaisia vaikutuksia naisten myönteiseen tasa-arvokehitykseen Suomessa.

Tämä rajaus- ja tulkintamenettely suhteen laadusta synnyttää vahvaa epätietoisuutta, eikä ajan kulumisen poista epäkohtaa sillä aina on kyse uusista asiakkaista ja myös uudet työntekijät ohjeista ja määräyksistä huolimatta joutuvat myös arvioimaan ja usein myös tulkitsemaan tarinoita ja näyttöä lähisuhteesta. Tämä välittää haitallisen viestin osapuolille sekä antaa erikoisen haitallisen kuvan palvelusta ja viranomaisyhteistoiminnasta. Tällä on välilliset vaikutukset siihen, miten väkivalta kehittyy ja jatkuu. Esitutkintojen käsittelyajat riippumatta siitä mikä teko on kyseessä pitenevät. Tämä heikentää oikeusturvaa.

Tavoitteet lainmuutokselle ja kohderyhmä eivät kohtaa ja muutos ei ole oikeasuhtainen

Sovittelua vastustavien tarve kieltää lähisuuhdeväkivallan sovittelu liittyy yksinomaan naisten kokemaan ja heihin kohdistuvaan väkivaltaan. Kyseisten kieltoa ajavien järjestöjen tavoitteissa on ollut jo useamman vuoden kieltää kaikki ne sovittelut, joissa nainen on asianomistajan roolissa, sillä väkivalta tarkastellaan miehen sukupuoleen perustuvana käyttäytymisenä ja päähuomio on parisuhteissa. Yhdenvertaisuus ja lainkäyttö yleensä edellyttää, että naisia ja miehiä ei tule kohdella eriarvoisesti. Kiellon piiriin onkin saatettu myös muita, joiden osalta mitään huolta tai ongelmaa ei missään vaiheessa ole esitetty.

Lainvalmistelun luonnoksen mukaan kielletään kaikki lähisuhteet riippumatta siitä mikä sukupuoli on kyseessä, kuinka läheisiä he ovat ja ovatko he koskaan edes tavanneet toisiaan aikaisemmin. Monet rikossovittelun ammattilaiset ovat pohtineet miten esim. serkusten keskinäinen väkivalta liittyy naisten alistaisuuteen tai tasa-arvoon yhteiskunnassa.

Lakihankkeen luonnoksessa vaikutusten arviointi on tehty suppeana, mutta laajemmin kuin mitä pyrkimyksiä sovittelun kieltäjillä on. Lakihankkeen kohderyhmä on määritelty paljon laajemmin kuin mihin huoleen on kiinnitetty huomio lukemattomia kertoja eri lähteissä ja puheissa. Kieltäjien tarpeet ja motiivit liittyvät lähes poikkeuksetta vain parisuhteisiin. Pelkällä naisten kokemalla lähisuuhdeväkivallalla ei voida perustella sovittelun lakkauttamista. Laajentaminen muutokset koskemaan suurta joukkoa muita läheisiä on ristiriidassa tavoitteen kanssa. Tahtotila ja ajatus on luonnollisesti myönteinen, mutta vaikutukset eivät ole, sillä se kohdentuu ihmisiin, jotka eivät ole

erityisen suojelun tarpeessa. Muutostavoitteiden ja seurausten tulee olla yhtenevät, jotta haluttu vaikutus voidaan saavuttaa, eikä tuottaa samalla syrjivää kohtelua ja sivullisia uhreja.

Kiellosta aiheutuvat perusoikeuksien rajoitukset eivät ole välttämättömiä tavoitteen saavuttamiseksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen ei edistä asetettuja päämääriä, seuraukset ovat kohtuuttomat suhteessa mahdollisesti saavutettavaan hyötyihin, ja tavoitteiden saavuttamiseksi voidaan käyttää tehokkaampia keinoja, jotka kohdentuvat paremmin.

Naisten asema ja lähisuhdeväkivalta

Lähisuhdeväkivalta on pitkään ollut perheen yksityisasiä, ja mm. kriminalisoinnin myötä naisten asema on kohentunut. Sovittelua vastustavat järjestöt kokevat sovittelun heikentävän naisen asemaa. Järjestöissä pelätään, että naisen asema heikkenee samalle tasolle kuin se on aiemmin ollut. Kehitys Suomessa ei tue tätä näkemystä. Lähisuhdeväkivallan sovittelujen määrä on lisääntynyt ja naisten asema on yleisesti parantunut. Naisiin kohdistuva väkivalta on yleisesti tiedostettua, laajasti tuomittua, kampanjointi on toiminut ja lainsäädäntötoimilla on vahvistettu merkittävästä oikeuden ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Meillä on tosin vielä pitkä matka kuljettavana. Kielto sovittelusta lähisuhteita ei kohenna yleisesti naisten asemaa, sovittelu ei uhkaa naisten asemaa yhteiskunnassa. Kielolla on kielteisiä vaikutuksia naisten oikeuksiin käsitellä omaa asiaansa tekijän kanssa.

Ihmisoikeuksia käytetään perusteluna kriminalisoida

Ihmisoikeusnäkökulma on ollut hyvässä nosteessa kansainvälisesti ja kansallisesti. Esimerkkinä mm. Ecuador, jossa uusi rikoslaki tuli voimaan vuonna 2014, ja se kriminalisoi joitakin perheväkivallan muotoja, joita oli aikaisemmin käsitelty rikkomuksina. Laki toteutui vahvan feministiverkoston strategian ja kampanjoinnin kautta. Tämänkaltaisia yhteistoimintavoimia tarvitaan, jotta tarpeellisia lakeja saadaan säädettyä, kuten Suomessa. Vaaraksi muodostuu tila mm. Suomessa, kun ihmisoikeusdiskurssi johtaa tavoitteisiin kriminalisoida palvelua, joka tukee ihmisoikeuksien toteutumista.

Poliisin resurssit ja rikosten tutkinta

Seksuaalirikoksissa ja lähisuhdeväkivallassa esitutkinta on toimitettava viivytyksettömästi, toteaa apulaisoikeuskansleri ja poliisihallitus, tähdentäessään rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuutta, rikosvastuun tehokasta toteuttamista ja uhrien oikeuksien kunnioittamista. Poliisin resurssista on väännetty useita vuosia ja hallitusohjelman mukaisesti operatiiviseen toimintaan on tulossa 2027 mennessä 500 lisähenkilötyövuotta. Kolmen vuoden aikana osa tästä resurssista ohjautuu esitutkintaan.

Oikeudenkäyntien viivästyminen ja LEAN-hankkeen raportti

Oikeusasiamies toteaa syksyllä 2022, että esitutinnan viivästyminen on yleinen oikeusasiamiehelle tehtyjen poliisia koskevien kanteluiden aihe. Oikeudenkäyntien viivästyminen on pitkään ollut ongelma Suomessa. Tämä on tullut esille niin kansallisessa laillisuusvalvonnassa

kuin myös EIT:n oikeuskäytännössä. Myös Rikosketjun LEAN-hankeen selvityshenkilön raportissa⁵ on todettu, että sekä pitkään viipyneiden esitutkintojen että syyteharkintojen määrät ovat viime vuosina kasvaneet voimakkaasti. Kun joku asiaryhmä säädetään kiireelliseksi tai priorisoidaan muulla perusteella, muissa asiaryhmissä käsittelyajat kuitenkin pitenevät. Useiden lähisuhdeväkivaltatapausten osalta tämä tarkoittaa yhä pidempiä esitutkinta-aikoja. Lähisuhdeväkivallassa asianosaisten kertomukset ovat usein keskeinen ja jopa ainoa näyttö, mikä haastaa esitutkinnan erityisesti. Lisääntynyt levottomuus, ennalta estävä toiminta, naisiin kohdistuva lisääntynyt häirintä, yleinen rikollisuus ja kiristynyt lainsäädäntö mm. seksuaalirikosten osalta edellyttää resurssien lisäämistä.

Rikosprosessin tehostamistyöryhmän mietinnössä käsitellään sovittelua suhteessa viranomaisten toimintaan.⁶

Mietinnössä vuodelta 2023 todetaan mm, että sovittelutoiminta on sovittelulain voimaantulon jälkeen voimakkaasti kehittynyt ja ammattimaistunut, mikä merkitsee tarvetta sovittelualan yhteiseen ja järjestelmälliseen kehittämiseen. Marinin hallitusohjelman mukaan sovittelun käyttöä tulee vahvistaa oikeudenkäyntien määrän vähentämiseksi, uhrin oikeusturvaa uhkaamatta. Mietinnössä on kuvattu rikosasioiden sovittelua voimassaolevan sääntelyn ja uhridirektiivin näkökulmasta. Mietinnön lausunnoissa esitettiin mm. sovittelun tarjoamista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, tiedon luovuttamiseen viranomaisten välillä sekä resurssien lisäämistä. Esitutkintayhteistyön tutkimushankkeen loppuraportissa käsitellään yhtenä tutkimuskysymyksenä rikossovittelun hyödyntämistä sekä esitutkintayhteistyön merkitystä. Johtopäätöksissä on todettu, että saatu selvitys tukee kaikilta osin LEAN-hankkeen raportissa tehtyjä päätelmiä sovittelusta rikosprosessin tehostajana.

”Miten kielto mahdollisesti vaikuttaa poliisin työhön?”

Sovittelija Gellin Jens laati kyselyn keväällä 2024, jossa kysyttiin ”Miten kielto mahdollisesti vaikuttaa poliisin työhön? (kotihälytykset, esitutkinta, sovitteluohjaus)”. Sovitteluviranomaisilta, rikossovittelun asiantuntijoilta ja ammattilaisilta, poliisilta ja tuomareilta tuli 21 vastausta (n. 30 henkilöä). Kyselyllä haluttiin saada näkemyksiä mahdollisista tai todennäköisistä vaikutuksista. Mahdollisen lainmuutoksen vaikutus työmäärää lisäävästi todettiin 11 vastauksessa, joista valtaosa toteamuksella ”merkittävästi”. Todettiin myös, että joudutaan monissa tapauksissa, rajaamaan lievät tapaukset ja näytön puutteessa. Kokivat myös, että kotihälytykset eivät todennäköisesti lisäännä, koska sovittelua lähisuhdeväkivallassa tarjotaan muutoinkin vain hyvin harkitusti, eli toistuvia ei lähetetä.

Esitys saattaa lisätä poliisin työmäärää epäsuorasti sitä kautta, että kun lähisuhdeväkivaltaa ei enää jatkossa saisi sovittaa, käytössä olisi nykyistä vähemmän keinoja puuttua väkivaltaan ja ehkäistä tulevaa väkivaltaa. Tämä puolestaan voisi näkyä poliisille tehtävien rikosilmoitusten määrän

⁵ Rikosketjun LEAN-hanke, Selvityshenkilön raportti, Matti Tolvanen, OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori, Itä-Suomen yliopisto, Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2020:6

⁶ Rikosprosessin sujuvoittaminen, Työryhmän muistio, Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2023:16

kasvuna. Näin voisi olla esimerkiksi sisarusten välisissä perintö- tai muissa riidoissa, jotka muuttuvat väkivaltaisiksi ja joissa osapuolet tekevät toisistaan rikosilmoituksia kosto- tai haitantekotarkoituksessa. Sovittelussa näitä tapauksia on käsitelty ja kyselyssä keväältä 2024 on todettu, että poliisin työmäärä lisääntyy, eikä se koske vaan rikosilmoituksia, jotka välittömästi kirjataan lähisuhderikoksiksi.

Huolimatta poliisin resurssien mahdollisesta lisääntymisestä lähivuosina ei ole todennäköistä, että lähisuhdeväkivallan esitutkintaan kohdistuu myönteisiä oikeusturvavaikutuksia. Kielto sovittella heikentää poliisin edellytyksiä selvittää työtaakasta.

Ajan myötä väkivallan raaistumista pidetään uhkana

Kiellon myötä voi olla, että esitutkinnassa todetaan vuoden kuluttua rikosilmoituksesta, että kyseessä ei ole lain tarkoittama lähisuhde ja sovittelualoite voidaan toimittaa sovittelutoimistoon. Sovittelukieltoa ajavat ovat huolissaan erityisesti lausunnoissaan, media kannanotoissa ja artikkelissa, joissa viitataan väkivaltatutkimuksiin, että väkivalta raaistuu ajan myötä. Viitataan myös usein siihen, että nainen murhataan. Kielto ja siihen liittyvä rajaamisen vaikeus monissa tapauksissa myötävaikuttaa jatkuvaan väkivaltaan. Pitkittänyt prosessi vaikuttaa myös uhrin taloudelliseen turvallisuuteen, lisäten taloudellisen väkivallan uhan todennäköisyyttä.

Kotihälytystehtävien määrä on paljon suurempi kuin mitä lähisuhdeväkivaltarikoksia kirjataan. Kielto vaikuttaisi merkittävästi siihen, miten näitä jatkossa tutkitaan, kirjataan ja miten toimitaan sovittelualoitteiden suhteen. Paikkakuntakohtainen eriarvoisuus asian käsittelyn osalta lisääntyy.

Vaikutukset lainkäyttöön

Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 13/2005) todettiin vuonna 2005, että vakavia rikoksia ei tule sovittella sillä se vaarantaisi rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden. Tämä perustui ja perustuu edelleen sovitteluun kriittisesti suhtautuvien näkemykseen. Sovittelualoitteita ei tehdä yleisen edun ja uskottavuuden perusteella. Syyteharkintaan eikä tuomioistuimen päätöspäätöksiin sisälly uskottavuuden arviointi. Useat sovitteluammattilaiset kokevat, että nimenomaan vakavaa väkivaltaa tulee sovittella sillä näihin liittyy erityinen tarve käsitellä uhrin kokemuksia ja rikosten mahdollista uusiutumista.

Lievissä lähisuhdeväkivaltatapauksissa, jotka päättyisivät kirjalliseen menettelyyn ja sakkoihin tulisi ehdottomasti mahdollistaa sovittelu. Väkivallan loppumisen ja turvallisuuden tunteen palautumiseen takia sovittelu tulisi olla mahdollista. Myös näissä lievissä pahoinpitelyissä tulisi varmistaa, että he saavat ammattilaisen toteuttamaa palveluohjausta ja motivointia esimerkiksi päihde-, mielenterveys- ja/tai väkivaltatyön palveluihin.

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä syyteharkinta

Lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan kielteisesti suhtautuvat ovat toistuvasti esittäneet huolensa syyttämättäjäyttämisten suuresta määrästä. Heidän toiveena on, että sovittelu ei vaikuttaisi

syyteharkintaan. On toivottu myös, että sopimalla, riippumatta siitä kuka sen tekee, ei saa olla vaikutusta syyteharkintaan.

Syyttäjällä on itsenäinen valta syyteharkintaan liittyen. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa määrittää syyttäjän toimintaa. Syyttäjä tekee itsenäisen päätöksen syytteen nostamisesta esitutkimateriaalin perusteella. Keskeisimmät periaatteet ovat näytön riittävyys, yleinen etu ja syyttömyysolettama. Sovittelutoimisto, rikoksesta epäilty tai asianomistaja eivät pääätä virallisesta syytteestä.

Syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, jos oikeudenkäyntiä ja rangaistusta olisi pidettävä kohtuuttomana tai tarkoituksettomana ottaen huomioon rikoksesta epäillyn ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto. Sopimuksen teko-oikeus ei rajoitu vain lakisääteisen sovittelupalvelun piiriin kuuluvaksi, jossa sopijaosapuolet ovat asianomistaja ja epäilty.

Piiloväkivalta lisääntyy

Uhritutkimuksissa ja erityisesti naisuhritutkimuksissa on selvitetty, miksi väkivallan uhrin eivät tee rikosilmoitusta. Nykyään vain 10-19% naisiin kohdistuvasta väkivallasta tulee poliisin tietoon (FRA, 2014). Mediassa ja erilaisissa lausunnoissa todetaan, että vain joka kymmenes nainen ilmoittaa väkivallasta. Tämä piilorikollisuus on ollut suuren huomion ja huolen alla jo vuosikymmeniä. Rikosilmoitusta ei tehdä sillä pelätään, mitä ilmoittamisesta seuraa. Euroopan perusoikeusviraston (FRA) naisuhritutkimuksessa vuodelta 2014 todetaan, että valtaosa (41% vastaajista) käsittelee entisen tai nykyisen kumppanin väkivaltaa yksin, ystävän kanssa tai perheen sisäisenä. Toiseksi merkittävin syy (34% vastaajista) olla ilmoittamatta väkivallasta liittyy siihen, että teko koetaan lieväksi, vähäiseksi ja teko on ensimmäinen. Häpeää ja pelkoa väkivallan toistumisesta kokivat 11% tutkimukseen vastanneista. Edellä todetun perusteella eivät useimmat naiset tee koskaan rikosilmoitusta. Piispan ja kumppaneiden (2006) tutkimuksesta käy ilmi, että osa (35 %) parisuhdeväkivaltaa kokeneista ei ollut keskustellut kokemuksestaan kenenkään kanssa.

Jos palveluvalikoimasta poistetaan sovittelu, johtaa se määrättyjen tapausten osalta lisääntyvään piilossa olevaan väkivaltaan. Rikoksesta epäillyt eivät ole pääsääntöisesti kiinnostuneita tekemään aloitteita sovittelusta eivätkä käsitellä asiaa muutenkaan viranomaisten kanssa.

Resurssien tarve ja niiden suuntaaminen

Piilorikollisuus estää merkittävällä tavalla tarkoituksenmukaisten ja oikeasuuntaisten päätösten tekemistä valtion budjetin tasolla ja ministeriöiden talousarvioissa. EU:n direktiivien valmistelujen arvioinneissa todetaan toistuvasti, että hyödyllisiä olisivat toimenpiteet, jotka koskisivat oikeudellisia epävarmuustekijöitä ja tietojen keräämistä ja joiden avulla voitaisiin parantaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskevien kansallisten toimintapolitiikkojen suunnittelua. Sisäisen turvallisuuden ja erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan ohjelmasuunnittelun ja toimenpanon osalta oikealla ajantasaisella tiedolla on suuri merkitys. Sama tavoite tiedonkeruun tärkeydestä esiintyy myös Suomessa. Tämä lakihanke

toteutuessaan heikentäisi jossakin määrin tiedonsaantia, koska piilorikollisuus lisääntyy ja sovittelusta saatava kokemus ja seurantatieto loppuu.

Väkivallan toistuvuuteen ei lakimuutoksella ole mitään myönteisiä vaikutuksia

Lakiesityksessä todetaan, että kun lähisuhdeväkivaltarikoksia ei enää saisi sovittaa vähenisi riski väkivallan toistumisesta. Esityksessä todetaan, että toistuvuuden määrittelemisessä on ollut epäselvyyttä. Toistuvuudesta on toki erilaisia näkemyksiä, sillä on kyse elävästä elämästä, mutta määrittely ei kuvaa aloitteiden lähettämiseen liittyvää todellisuutta, vaan käytäntö. Toistuvan väkivallan rajaaminen kuuluu poliisin toimivaltaan. Liittyy lakimuutokseen vain sovittelulain 13 §:n 2 momentin osalta, jonka mukaan vain poliisi- tai syyttäväviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Sovitteluprosessin aikana selviää toisinaan, että jokin teko ei ole ainoa, jolloin prosessi pääsääntöisesti keskeytetään. Kun sovittelua ei järjestetä, johtaa se toisinaan pakottavan kontrollin parisuhteissa siihen, että kumppani painostaa laatiman ja allekirjoittamaan sopimuksen. Ratkaisua toistuvuuskysymykseen tulee hakea mm. siitä, että nykyinen voimassa oleva poliisihallituksen ohje on tulevaisuudessa määräys ja että mm. esitutkintakoulutuksen yhteydessä tämä huomioidaan erityisesti. Toistuvuus tulee aina kuitenkin olemaan joidenkin väkivaltarikosten osalta vaikea selvittää esitutkinnassa.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu säästää yhteiskunnan voimavaroja, resursseja ja kustannuksia

Esityksessä käsitellään varsin perusteellisesti taloudellisia vaikutuksia ja todetaan useimmissa yhteyksissä, että arvioiminen on vaikeaa. Lähisuhdeväkivallan sovittelu säästää yhteiskunnan voimavaroja, resursseja ja kustannuksia. Sovittelun tiedetään oleva kustannustehokkaampaa, vaikkakin sovitteluun ei lähetetä säästösyistä. Jos sovittelu kielletään tulevat kustannukset kasvamaan moninkertaisesti riippuen siitä kuin paljon rikosilmoituksia tullaan jatkossa tekemään. Yhä useampi saattaa myös joutua turvautumaan sotepalveluihin väkivallan pitkittyessä.

Virkavastuulla toimivat viranomaiset käsittelevät asianmukaisesti kaikki vireille tulevat asiat, oli resursseja tai ei. Sovittelussa osapuolet pääsevät käsittelemään asiaa aidosti, lähisuhdeväkivalta vähenee tulevaisuudessa ja kierrettä voidaan oikea-aikaisesti katkaista sovittelun ja palveluohjauksen avulla. Tämä tuottaa säästöjä.

Rajaaminen ja tulkinta vaikeutuu ja synnyttää tarpeen lisätä viranomaisten resursseja

Lähisuhteen määrittely on vaikeaa ja tulisi aiheuttamaan merkittävästi suhdeseelvitystyötä, määrittelyjä ja tulkintoja. Nämä kaikki tulkinnat ja oletukset olisivat pääosin poliisin ja osittain syyttäjien työtä ja myös sovittelutoimiston, siltä osin kuin tapauksia tulee seuran läpi tai suoraan sovittelutoimistoihin. Asiakkaat voivat esimerkiksi tulla muun rikos- tai riita-asian takia sovitteluun, mutta sovitteluprosessin aikana käy ilmi, että taustalla on myös lähisuhdeväkivaltaa. Kielletäänkö palvelu silloin kokonaan, vai annetaanko palvelua, mutta rajataan keskusteluja niin, ettei väkivaltaa saa käsitellä? Säädösten tulee olla riittävän tarkkarajaisia ja täsmällisiä siten, että ne täyttävät rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Syntymässä oleva tilanne luo paljon kysymyksiä.

Vainoamiseen on vaikea puuttua rikosoikeusjärjestelmässä ja tukipalveluissa

Väkivallan eri muotoja parisuhteissa on useita kymmeniä. Eristämiseen, jatkuvaan halveksivaa suhtautumista, nimittelyjä ja vainoamista, jota ei tehdä digiympäristössä, on vaikea käsitellä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa näytön puutteessa. Tämänkaltaisen väkivalta kehittää nopeasti mm. voimakkaan ahdistuneisuuden kautta traumaperäisen stressihäiriön. Vainoamiseen liittyy suurempi toistuvan, pitkittyneen tai jopa jatkuvan uhriksi joutumisen riski. Myös verkkoväkivaltaan puuttuminen tehokkaasti ei usein ole mahdollista käytettävissä olevin keinoin.

Osa sosiaalisesta eheytyemisestä tapahtuu sovitteluprosessissa ja osa palveluohjauksen kautta erityistukipalveluissa mm. terapissa. Jos sovittelu kielletään, poistuu näiltä asiakkailta mahdollisuus käsitellä tekoja kohtaamisessa tekijän kanssa sovittelussa ja heidän mahdollisuutensa tukeutua muihin palveluihin heikkenee merkittävästi.

Lakimuutos ei vaikuta lähisuhdeväkivallan rankaisuihin

Lakihanke kohdistuu vain sovittelulakiin, eikä vaikutusten ole arvioitu vaikuttavan muuhun lainsäädäntöön. Rangaistusasteikkomuutoksia tai uusia rikosnimikkeitä ei hanke luonnollisesti sisällä. Sovittelua vastustavien tavoitteissa on saattaa tekijät rikosoikeudelliseen vastuuseen ja osa heistä kokee tarvetta koventaa rangaistuksia. Kielto ei vastaa lakihankeen aloitteentekijöiden tavoitteisiin rangaistusten osalta. Kriminologit ja tutkijat ovat suhtautuvat yleisesti epäilevästi rankaisujen koventamisen vaikutuksiin rikollisuutta vähentävästi. Rankaisujen määrään voi olla vähäinen vaikutus, silloin kun syyttäjä tekee aloitteen, jossa hän kokee, että sopimuksella voi olla merkitystä. Toisaalta tulevat väkivaltaa kokevat ja tekijät turvautumaan useammin muihin tahoihin, jotka avustavat heitä yksinomaan sopimuksessa.

Miten vaikutukset mahdollisesti näkyvät kärjäoikeuksissa?

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliisille ja tuomareille vastattiin kysymykseen vaikuttaako lakimuutos väkivallan toistuvuuteen. Kyselyyn osallistui n. 30 henkilöä. Useimmat totesivat, että ruuhka ja kuormitus lisääntyy. Alla kooste vastauksista. Kyselyä ei toimitettu SSF:n nimissä, mutta on hyvä tuoda esille, sillä vastaajien päähuomio on lähisuhdeväkivallan sovittelussa.

Tulee ruuhkaa. Ruuhkaa voi pukata...Mikäli tapaukset lisääntyvät, ruuhkat lisääntyvät. Syyttäjän työmäärä lisääntyy, mutta jutut eivät kuitenkaan menisi kärjille isommin kuin nytkään. Juttumäärät lisääntyvät. Ei tänne mahdu kovin paljon enää. Oikeusturvan kanssa ei mitään tekemistä. Kun korvausasioita ei voi käsitellä enää sovittelussa se lisää työtä kärjäoikeudessa. Asiat lisääntyvät kärjäoikeudessa, käsittelyajat pidentyvät ja heidän työtaakkansa lisääntyy. Kuormitus tulee lisääntymään ja käsittelyajat pitenee.

Suurin muutos ja työ tulisi näkymään kärjäoikeudessa, kuten syyttäjillä juttujen ohjautuessa ainoastaan heille. Tilanteissa, joissa asia on sovittelu ja asia etenee vielä kärjäoikeuteen, on kärjäoikeuden istunto usein riidaton. Osapuolten näkökulmasta asia on selvitetty jo sovittelussa ja oikeudenkäynnissä mitataan rangaistus. Oikeudenkäynnit saattavat olla riitaisampia, kun osapuolet eivät pääse ensin keskustelemaan sovittelutoimistoon tilanteestaan. Uhrien kokemus omasta

uhriudestaan ei pääse poistumaan ja on mahdollista, etteivät he saa tilaisuutta voimaantumiseen ja tätä kautta hiljaiset uhrit saattavat käräjäoikeudessa lisääntyä. Näen todella huolestuttavana, että sisarukset istuvat käräjillä nujakoinnin vuoksi. Millaisen trauman se heille jättää keskustelematta asiaa keskenään turvallisesti ulkopuolisten kanssa. Jonot pitenevät, kun asioita pitäisi saada enemmän oikeuteen, tarvittaisiin priorisointia mitkä asiat voi ja kannattaa viedä eteenpäin ja mitkä ei. Mahdollisuus että asia ehtii vanhentua prosessissa jonojen vuoksi, on suuri. Kustannukset lisääntyvät.

Ihan mielivaltaista ihmisten oikeuksien manipulointia muka oikeusturvan takia. Jonkin verran varmasti näkyy, mutta jäisivätkö syyttäjän pöydälle joka tapauksessa tai pyytäisikö poliisi rajoituslupaa syyttäjältä. Epäilen, että lievemmissä tapauksissa ja jos ei ole poliisin tiedossa toistuvaa, alkaisivat osapuolet itse ilmoittaa aktiivisemmin keskinäisestä sovinnosta ja asioita voitaisiin kuitata muutamalla puhelinsoitolla. Näen tässä erittäin suuren riskin toistuvuuteen ja siihen, että asioita joudutaan priorisoinnin vuoksi taputtelemaan maton alle. Sopii kysyä ketä se hyödyttää, jos mitään muuta käsittelypaikkaa ei ole tai sellaista millään tasolla edellytetä/suosittelaa. Rikosjuttujen määrä läheissuhteissa todennäköisesti jonkin verran kasvaisi. Turhautuvat monista tapauksista. Sovittelussa kysytään, kuunnellaan ja haetaan eheytymistä – käräjillä tämä ei ole tavoitteena eikä myöskään seurausta. Jonot pidentyy ja käsittelyajat venyvät. Oikeusturva sakkaa. Kun porukka saa tietää, että jutut on prosessissa useita kuukausia, jättää ne tekemästä ilmoituksia poliisille.

Syyttömyysolettaman tulisi vaikuttaa siihen, miten asiaa käsitellään

Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklan mukaan syyttömyysolettama on keskeinen oikeusturvaperiaate. Syyttömyysolettama on kirjattu myös EU:n perusoikeuskirjaan ja kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14.2 artiklaan. Sama periaate ja käytäntö on säädetty esitutkintalain 4 luvussa 2 §. Jokaista rikoksesta epäiltyä ja syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan syyttömyysolettama on voimassa ennen esitutkinta ja sen aikana.

Sovittelun vastustajat näkevät syyllisyyden näytetyn toteen rikosilmoituksen perusteella, koska perusteluissa toistuvasti esiintyy epäillyn saattamista rikosoikeudelliseen vastuuseen tuomiolla. Tuomioistuin perustaa ratkaisunsa vain asiassa esitettyyn lailliseen oikeudenkäyntiaineistoon. Oikeusturvankin kannalta tämä on keskeistä. Kielto ei vaikuta oikeuslaitoksen tuomioperusteisiin, mutta mahdollisesti työmäärään mm. kun riitaisat ja toisinaan väkivaltaiset puoliset vievät suhteensa lakisäätteisiin perhe- ja huoltoriitasovitteluihin tai istuntosaliin.

Lainmuutoksen myönteiset vaikutukset ovat väkivallan määrään nähden mitättömät

Tarkastellaan lähisuuhdeväkivallan ja sovitteluun ohjautuvien rikosten määrien suhdetta. Koska huoli liittyy naisiin, otamme fokuksen naisiin asianomistajina sovitteluprosessissa.

Euroopan perusoikeusviraston (FRA, 2014) tutkimukseen viitataan mediassa edelleen 2019, että ”Suomessa on EU-maista eniten lähisuhdeväkivaltaa.” Verkossa tämä lause löytyi 18 100 eri lähteessä tai viitattuna eri lähteisiin. Kun haetaan verkosta ”Suomessa naiset kohtaavat lähisuhdeväkivaltaa EU-maista toiseksi eniten”, saadaan 14 400 hakutulosta. Sama viesti elää vielä tänään. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) viittaa Istanbulin sopimuksen toimeenpanosuunnitelmassa vuosille 2022-2025 Euroopan perusoikeusviraston tutkimukseen, jonka mukaan 30 prosenttia suomalaisista naisista oli kokenut fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa nykyisen tai entisen kumppaninsa taholta. Aikuisiin naisiin suhteutettuna tämä tarkoittaa runsaat 600 000 naista. Tutkimushaastattelut on tehty keväällä 2012. Todetaan myös toistuvasti useiden vuosien aikana, että joka kolmas nainen on kokenut väkivaltaa parisuhteessa. Väestötasolla tämä vastaa noin 625 000 naista, todetaan mm. mediassa. Lähisuhdeväkivallan määrät menevät yli tasolle 1, 2-1,4 miljoonaa tällä tavalla laskettaessa kun mukaan otetaan miehet uhreina ja sukulaiset.

Uhritutkimukset kertovat 30 vuoden aikana 5-7% esiintyvyydestä vuosittain, mikä vastaa naisväestöön suhteutettuna 100 000 – 140 000 naisuhria..

Tilastokeskuksen mukaan viranomaisten tietoon tulee vuosittain keskimäärin 10 500 pari- ja lähisuhdeväkivaltarikosta, joista 6 000 tapauksessa uhrina on aikuinen nainen. Terveys- ja hyvinvointilaitoksen mukaan henkeen ja terveyteen liittyviä sovittelualoitteita tehdään keskimäärin 2 500.

Vuonna 2022 poliisin tietoon tuli 476 000 rikoslakirikosta. Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset muodostivat 8 prosenttia kaikista rikoksista (n. 38 100). Vuonna 2022 sovitteluun ohjattiin runsaat 10 000 rikossovittelu aloitetta (aloite voi sisältää useampia asioita/nimikkeitä). Lähisuhdeväkivallan osuus näistä oli 19,6 prosenttia.

Vuonna 2022 lähisuhteessa tapahtuneista rikos- ja riita-asioista 65 prosenttia oli rikoslain 21 luvun mukaisia henkeen tai terveyteen kohdistuneita väkivaltarikoksia (2 663). Näiden lähisuhdeväkivaltarikosten kohdalla myönteinen päätös sovittelun käynnistämisestä tehtiin 1 588 tapauksessa (59,6 %). Kaikista käynnistyneistä lähisuhdeväkivaltarikosasioista 11 prosenttia (173) keskeytyi. Suostumuksen peruminen oli keskeisin syy. Varsinaiseen sovittelutapaamiseen ohjautui 1 415 lähisuhdeväkivaltarikosta.

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa epäillyistä miehiä oli 71 prosenttia (1 866) ja naisia 29 prosenttia (761). Noin 20 prosenttia sovittelualoitteisiin merkityistä lähisuhdeväkivallan asianomistajista on merkittävässä samassa tilanteessa tapahtuneen väkivallan teon epäillyksi. Mikäli lasketaan tuon 71 prosentin mukaan osallistui varsinaisen sovittelutapaamiseen 1005 naista asianomistajana henkeen ja terveyteen liittyvässä rikoksessa, jossa epäiltynä oli lähinnä mies. Näistä sovitteluista parisuhdeväkivaltaa entisen tai nykyisen puolison välillä on n. puolet. (noin 500). Tämä on 1,31 prosenttia kaikista poliisin tietoon tulleista henkeen ja terveyteen tulleista rikoksista vuonna 2022. Kaikista henkeen ja terveyteen liittyvistä lähisuhdeväkivaltarikosasioista osuus on 18,8 prosenttia.

Sopu- tietojärjestelmästä vuodelta 2022 kerätyssä aineistossa oli yhteensä 410 sovittelualoitetta, jotka sisälsivät rikosnimikkeen pahoinpitely, lievä pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely. Törkeitä pahoinpitelyjä oli vain 1 prosentti. Muu, lähisuhteeseen rinnastuva suhde ja muun perheenjäsenen tai sukulaisen osuus oli 2 prosenttia saapuneista aloitteista.

THL:n selvitysten perusteella (verkkokysely) n. 94 prosenttia asiakkaista on ollut tyytyväinen saamaansa palveluun. Tyytymättömiä on keskimäärin 3,3 prosenttia, mikä suhteessa kaikkiin myönteisen päätöksen saaneisiin rikoslain 21 luvun lähisuhdeväkivalta aloitteisiin tarkoittaa 52 asiakasta. Näistä sovittelutapaamiseen osallistuneista (1005) kyselyn perusteella tyytymättömiä naisia on noin 33. Mikäli tämä liitettäisiin laskennallisesti vain näihin tapauksiin, joissa mies on yksin epäilty, kohdistuisi se noin 26 mieheen. Tapaukset, joissa mies on yksin epäilty, asianomistajana on nainen ja kyseessä on parisuhde, joka liittyy henkeen ja terveyteen liittyvään rikokseen, josta nainen on kyselyssä ilmoittanut tyytymättömyyden, tarkoittaa 1,24 prosenttia kaikista aloitteena tulleista lähisuhdeväkivaltarikoksista. Tyytymättömyys tarkoittaa valtaosassa prosessia, että tapaamisessa ei ole syntynyt sovintoa, sopimus ei ole pitänyt tai on toivottu, että sovittelupalvelut olisivat ratkaisseet ongelman asiakkaiden puolesta. Osa tyytymättömistä on osallistunut vain erillistapaamiseen, ei sovitteluun. Tämä käy selväksi eräistä tutkimuksista, omista kokemuksista, haastatteluista, seurannoista ja kyselyistä.

Uhritutkimusten väkivallan esiintyvyyteen verrattuna sovitteluun ohjautuu noin 0,024 – 0,033 prosenttia (n. 33 naista), jotka eivät ole jostain syystä tyytyväisiä. Osa tyytymättömistä on miehiä, joten luvut ovat jopa pienempiä. Kun sovitteluun osallistuneita naisia (n. 500) verrataan NAPEn lukuihin (600 000; 30 prosenttia) on osuus 0,083 prosenttia. Tyytymättömiin suhteutettuna luku on 0,005%.

Syyttäjien sovitteluun lähettämät lähisuhdeväkivaltarikokset

Vuonna 2022 vain 12 prosenttia lähisuhdeväkivaltarikoksista ohjautui sovitteluun syyttäjiltä. Myönteisen sovittelun aloittamispäätöksen sai 1588 lähisuhdeväkivaltarikosta (59,6%). Syyttäjien ohjaamia rikoksia oli laskennallisesti 190 (12%). Myönteisen aloittamispäätöksen jälkeen keskeytyi 10,9 prosenttia ennen sovittelua. Yhteiseen sovittelutapaamiseen johti 169 lähisuhdeväkivaltarikosta. Myönteisen aloittamispäätöksen johtaneista rikoksista 70,3 prosenttia johti sopimukseen, joista 134 on syyttäjien lähettämiä. Näistä eivät kaikki ole henkeen ja terveyteen liittyviä rikoksia tai parisuhteisiin liittyviä.

Suuntaa antavana arvioina on, että näistä noin 100 liittyy yksinomaan henkeen ja terveyteen liittyviin rikoksiin entisen tai nykyisen puolison välillä. Sovittelualoitteisiin liittyy usein tapauksia, joissa rikosnimikkeitä on useampi, jolloin aloitteita on alle 100. Sovittelutoimistojen SOPU-tietokannan mukaan lähisuhdeväkivaltarikoksissa epäillyistä miehiä oli 71 prosenttia, joissa nainen on asianomistaja. Syyttäjien lähettämistä aloitteista sopimukseen johtaa alle 70 tapausta, joissa uhrina on ollut nainen. Valtaosassa on rikosnimike perusmuotoinen pahoinpitely. Koska joissakin tapauksissa myös nainen on merkitty epäillyksi, on tapauksissa vielä harvemmin nainen vain asianomistajana. Sopimukseen päästyään ihmiset ovat yleisesti hyvin tyytyväisiä ja vapautuneita.

Tyytymättömyytensä sovitteluun ilmoittaa THL:n selvitysten perusteella keskimäärin 3,3 prosenttia kaikista sovitteluprosessiin osallistuneista. Tätä osuuttahan ei suoraan voi siirtää sovintoon päässeiden joukkoon lähisuhteissa, sillä tyytymättömyys perustuu pääosin moniin eri tekijöihin koko prosessin aikana, eikä pelkästään sovittelutapaamiseen. Jos kuitenkin tämä laskutoimitus tehdään suuntaa antavana, on 3 naista vuosittain pettynyt tulokseen, tilanteessa, jossa hän on yksin uhri henkeen ja terveyteen liittyvässä rikoksessa, jossa tekijä on mies ja aloite on tullut syyttäjältä.

Järjestöt toteavat huolena, että vakavasta lähisuhdeväkivaltarikoksesta voi päästä vastuusta anteeksipyytämällä ilman tuomiota. Edellä kuvatun perusteella, ottaen huomioon syyteharkinnan lakisääteiset velvoitteet ja oikeudet sekä sovittelun kautta syntyneet sopimukset määrällisesti, ei huoli ole perusteltu.

Väheneekö sovittelupalvelun tarve, kun poliisit ja syyttäjät eivät saa enää ohjata juttuja sovittelutoimistoihin?

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliisille ja tuomareille vastattiin kysymykseen, väheneekö sovittelupalveluiden tarve. Kaikki vastaajat totesivat, että tarve saada sovittelupalvelua ei vähene, mutta sovittelujen määrään on suuri vaikutus. Asiakkaat jäävät vaille keskustelumahdollisuutta erillistapaamisissa sovittelijoiden kanssa ja toistensa kanssa neutraalissa maksuttomassa palvelussa. Sovittelulle on tarpeensa ja paikkansa ihmisten kohtaamisessa, ja olemme toistaiseksi ainoa taho, jolla on aikaa ja osaamista istua väkivallan kokijan tai tekijän kanssa alas turvallisessa tilassa. Sadoilta ihmisiltä jää vain palvelu saamatta. Jotkut yritykset ja yhdistykset laittavat pystyyn maksullisia palveluja, jotka sitten ovat kyllä oikeusturvan ja laadun näkökulmasta laillisuusvalvonnan ja poliittisen päätöksenteon ulottumattomissa. Yksi palveluohjausta antava kanava sulkeutuu, mikäli sovittelu loppuu.

Vastaajat jatkavat kirjoittamalla, että sovittelupalveluiden järjestelmällinen kieltäminen lähisuhteissa oleville rajoittaa heidän itsemääräämisoikeuttaan ja kaventaa palvelumahdollisuuksia. Juttuja tulee muilla nimikkeillä sisälle. Tuskin kuitenkaan voidaan tehdä lakia, joka rajaisi kaiken mahdollisen lähisuhteessa tapahtuneen pois sovittelusta. Se olisi jo perusoikeuksiin kajoamista. Asiakas voi myös itse ottaa yhteyttä ja haluta sovittaa vaikkapa osapuolten riitelyä tavaroista tai niiden hajottamisesta. Tilanne on aika epäreilu, jos haukkumista voitaisiin käsitellä tai tavara-asiaa, mutta ei sitä tönäisyä, joka olisi lievä pahoinpitely.

Minne tarve saada palveluja ohjautuu, jos sovittelu kielletään?

Keväällä 2024 toimitetussa kyselyssä sovitteluviranomaisille, sovitteluammattilaisille, joillekin poliisille ja tuomareille vastattiin kysymykseen, minne palvelut ohjautuvat.

Monet mainitsivat, että ohjautuvat Rikosuhripäivystykseen. Tarjottiin myös Naisten linjan chat, Nollalinjaa, Kriisikeskusta, Ensi- ja Turvakotia, perheväkivaltaklinikkaa, työterveyttä, terveyskeskusta, lähisuhde- ja väkivaltatyön avopalvelua, päihde- ja mielenterveyspalveluja,

lastensuojelu, oikeusaputoimisto ja opiskelijaterveyden huoltoa. Turvakoteihin, väkivallan avopalveluihin kuten nytkin, mutta enenevässä määrin. Tosin sovittelupalveluiden palveluohjaus jää pois niin esim. Turvakodin avopalveluiden huoli on siitä, että heidän asiakkaansa vähenevät tulevaisuudessa kun/jos palveluohjaus sovitteluista (esim. välitämme paljon yhteystietoja asiakkaiden luvalla avopalveluihin) loppuu. Sosiaalityöntekijöille – ei ole aikaa, osaamista eikä ole tehtävänkuvaa kuuluvaa. Poliisille ja romahtamispisteessä olevalle sotesektorille. Kirkolle?

Uhrin turvakoteihin ja Rikuun kuten tähänkin saakka, tekijätyö on haasteellista. Viola Väkivallasta vapaaksi ry:n alueella on tekijätyötä, mutta muualla Itä-Suomessa palvelut hajanaisesti saatavilla ja niitä pitää etsiä koska liittyvät usein eri hankkeisiin. Hankkeita ollaan lakkauttamassa, kun rahoitusta leikataan. Palvelutarpeet eivät muutu mutta yhden kanavan poistumisen kautta ja mahdollisen väkivallan jatkumisen seurauksena, kasvaa palveluiden tarve. Saattaa olla niin, että palvelun tarve jää piiloon. Jaksako/tietääkö osapuolet hakea apua. Asiakkaiden palveluohjaus tulee varmasti myös vähenemään. Ei minnekään monien osalta, jos sovittelu kielletään sillä tuolloin jäävät pois kaikki kohtaamiset myös erillistapaamiset. Joo, kyllä sille uhrille esite annetaan, mutta ei tällä paikkakunnalla ole mitään tekijälle. Kun väkivallan uhrille ja tekijälle käy selväksi, että juttu joka tapauksessa menee käräjille, loppuu heidän tahtotilansa korjata mitään ja se tarkoittaa myös, että palvelunohjausta ei oteta vastaan. Esitutkinnot ruuhkautuneet, monet eivät saa mitään palvelunohjausta. Joillekin viranomaisille, jotka ovat jo muutenkin ylityöllistettyjä. Tai sitten hetken päästä perustetaan kalliita palveluita, joihin näitä ohjataan, pois kolmannelta sektorilta. Ongelmia tulee, ei palvelujen lisäämistä ole merkittävästi saatu muutenkaan aikaiseksi. Kyllä niitä lyhytaikaisia sijoituspaikkoja ja tukia saa, jos on oikein hätä, mutta mitä sitten ...

On todennäköistä, että osa tarpeesta ohjautuu perheasiain- tai tuomioistuisovitteluun ja monissa tapauksissa tämä voi olla ongelmallista. Mikäli tämä palvelu lakkautetaan niin alaikäisten kohdalla asian käsitteleminen ohjautuu varmasti sosiaalipalveluihin, joille tulisi antaa lisäkoulutusta asian käsittelemiseen koska tarve esim. sisarusten välisen tai äiti-tytär suhteesta keskustelemiselle ei katoa. Oikeudessa voidaan jakaa rangaistus, mutta lähisuhteessa olevien keskinäiset välit eivät parane.

Osapuolet kertovat usein sovittelun erillistapaamisissa, että sovittelutoimisto on ensimmäinen paikka, jossa he pääsevät puhumaan tapahtuneesta väkivaltatilanteesta. Mikäli sovittelu kielletään, niin osapuolilla on yksi palvelu vähemmän käytössään. Täytyy muistaa, että vaikka asiassa sovittelun edellytykset eivät täytyisi, niin osapuolia ohjataan aina myös muihin palveluihin heidän esille tuomien tarpeidensa pohjalta. Missä osapuolia ohjataan palveluihin, jos he eivät missään kerro kokemuksistaan? Asianosaiset eivät myöskään välttämättä ota itse tukipalveluihin yhteyttä ja sovittelusta heitä saatetaan muiden palveluiden piiriin.

Rikosprosessin aikana tulisi olla automaattinen ohjaus jonnekin, jossa palvelutarpeista keskustellaan luottamuksellisesti rauhassa ja osapuolet tulevat asiassa kuulluksi. Sovittelussa pyritään tukemaan myös tekijää muutokseen. Tekijäpalveluita on kuitenkin vähemmän, joten missä tekijöitä jatkossa motivoidaan muutokseen ja jatkopalveluihin?

Poliisi ohjaa lähinnä Rikosuhripäivystykseen (asianomistajat). Suurimmaksi osaksi poliisille ja syyttäjille. Poliisi tuskin ohjaa epäiltyjä minnekään. Ei niitä kotihälytysjuttuja minnekään ohjata, jos ei ole ihan selkeä pariskunta, jossa ovat toisiaan lätkineet. Jos tarjoaa jotain tukipalveluja tai terapiaa, ei ne sinne mene. Poliisina tilanne menee todella hankalaksi, kun juttu ei esitutinnan perusteella kuulu käräjille eikä voi lähettää sovittelutoimistoon. Samalla tietää, että jotain apua tarvitaan ja palvelunohjaus ei onnistu. Todella paljon jää yksittäisten poliisien palveluverkoston tietämyksen varaan, mikäli kokevat tarpeelliseksi ohjata asiakasta jonnekin. Ja todella paljon jää asiakkaiden itsensä vastuulle hakea itselleen tietoa palveluista sekä hakeutua oikeiden palveluiden pariin. Mikäli perheessä on lapsia, saavat kyllä monissa paikoissa laadukasta palveluohjausta esim. ankkuripoliisin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta. Jos lsvv-sovittelut loppuvat: tulee poliisille ja syyttäjälaitokselle ja tuomioistuimille lisää töitä. Poliisilla on toki velvollisuus kertoa uhripalveluista ja näin on jatkossakin. Samassa yhteydessä asianomistajaa kuitenkin kuulustellaan, joten jääkö tieto palveluista asianomistajan mieleen?

Sinne minne nytkin, mutta miten asiakas saa tarvitsemaansa apua akuutissa tilanteessa. Eivät muista puoliakaan mitä on puhuttu ja tapahtuman jälkeen asiaa käsitellään todella pitkän ajan päästä ja siitä välistä puuttuu palvelut. Jos vain poliisilta tulee aloite melkein heti tapahtuman jälkeen, niin ohjausta palveluihin saadaan annettua nopeastikin ja usein asiakkaan yhteystiedot välitetään kyseiseen palveluun, jolloin kynnys madaltuu. Asiakkaalla saattaa olla myös muita asioita, joissa hän tarvitsee muita palveluja. Nämä asiat eivät tule ilmi välttämättä muissa yhteyksissä. Toinen kohta sovittelussa muihin palveluihin ohjautumisen näkökulmasta on asian meno sovittelijoille, jolloin sovittelijat puhuvat myös muista palveluista.

Nu finns det ingen instans, brottsofferjouren hjälper ena parten, offret och den/eller den som kommer först i kontakt med brottsofferjouren. När det är frågan om tex barn och vårdnadshavare, syskon, parförhållanden där båda är offer och förövare etc. Vem kan anses kunnig att ta hand om dem? Då vi inom medlingen som är specialutbildade inte anses kunna det?! Alla offer o förövare som inte blir hjälpta av en dom o böter blir utan någon som helst hjälp!

Palvelut siirtyvä yksityiselle sektorille

Tarve ohjaa markkinoita. Jatkossa on todennäköistä, että lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolet solmivat sovinnon keskenään ilman sovittelulain mukaisen puolueettoman sovittelijan läsnäoloa. Tällöin mikään taho ei valvoisi sitä, että uhria ei ole painostettu sovintoon ja ettei väkivalta ole esimerkiksi niin sanottua pakottavaa alistavaa kontrollia tai muutoin laadultaan sellaista, ettei sitä tulisi sovitella sovittelulain mukaisessa sovittelussa.

Sopimukset tulevat maksullisiksi

Yksityisen sektorin sopimuspalvelut ovat luonnollisesti maksullisia. Hinnoittelu tulisi olemaan luokkaa 400-2500 euroa, henkilömääristä, palvelun sisällöstä, ajankäytöstä ja teon luonteesta riippuen. Perinteisestihän uhri laitetaan jollakin tavalla maksamaan sakot monissa lähisuhderikoksissa ja tämä dynamiikka kärjistää edelleen väkivaltaa. Palveluja on tällä hetkellä

vähän mutta tulevat lisääntymään merkittävästi, jos kielto astuu voimaan. Jotkut palvelut tulevat sisältämään sopimuslaadinnan lisäksi muita tukipalveluja, jotka rakentuvat vain yksilötapaamisten varaan. Mukaan tulee yhä useammin maksusitoumuksia kaupunkien ja kuntien kanssa. Tämä luo eriarvostavaa kohtelua, jossa määräävänä tekijänä on raha.

Lähisuhteisiin liittyvien väkivaltarikosten kohtaamisen asiantuntemus katoaa

Sovittelulain voimassaolon aikana on sovittelutoimistoilla ollut lähisuhdeväkivallan asiakkaita n. 80 000. Sovittelutoimisto on ainoa julkinen palvelu, jossa on käsitelty kasvokkain rikosta, joka liittyy lähisuhdeväkivaltaan. Asiantuntemusta on kertynyt mm. ilmiöstä, väkivallan dynamiikasta, riskienarvioinnista, rakentavista menettelyistä, prosesseista, verkostotyöstä ja väkivaltaan liittyvästä palvelunohjauksesta. Kiellon myötä tämä osaaminen ja resurssi ei siirry minnekään ja katoaa. Vaikutus on vastoin niitä kaikkia periaatteita, tavoitteita ja käytäntöjä, joita on esitetty yleisen väkivaltayön yhteistoiminnasta ja asiantuntemuksen merkityksestä kansallisissa väkivallan ehkäisy- ja sisäisen turvallisuuden ohjelmissa.

Sovittelu on jätetty ulos yhteisestä kehittämistyöstä

Suomesta puuttuu yhteisistä yhteistoimintaselvityksistä, hankesuunnitelmista ja kehittämisraporteista lähes täysin maininta lähisuhdesovittelun palvelujen roolista ja hyödyistä. Aivan kuin palvelua ei yksinkertaisesti olisi olemassa. Tämä on pääosin seurausta kielteisestä suhtautumisesta sovittelua kohtaan ja aktiivisesta kampanjoinnista lähisuhdeväkivallan sovittelua vastaan. Valtaosa kielteisestä suhtautumisesta on kriittistä ja ymmärrettävää erilaisena näkemyksenä. Osa viestinnästä on kuitenkin vahingollista sovittelulle ja sortaa myös uhrien oikeuksia.

Feminismi ja lähisuhdeväkivallan sovittelu

Sovittelun perustana toimivalla restoratiivisuudella ja feminisillä on yhteiset juuret. Sovittelun vastustajien perustelut on kuvattu avoimesti eräiden järjestöjen arvoissa, tavoitteissa ja toiminnassa. Naisliikkeen sovittelua kohtaan esiintyvissä arvosteluissa on välittynyt myös ajatus siitä, että restoratiivinen oikeus on ristiriidassa feministisen oikeudenmukaisuuden näkemyksen kanssa. Tämä näkemys periytyy pääosin edelleen käsitykseen patriarkalisuudesta, vallankäytöstä ja yleisestä epätasa-arvosta.

Nykyinen sovitteluliike on syntynyt ihmisoikeusaatteesta 1970-luvulla, samasta arvopohjasta kuin ihmisoikeus- ja tasa-arvoliike. Restoratiivisella oikeuskäsityksellä on perinteisesti vahva yhteys feministiseen ajatteluun. Restoratiivinen oikeus perustuu ajatukseen, että ihmisillä on oikeus ja velvollisuus ottaa todellinen vastuu teoistaan. Uhrilla, asianomistajalla on myös itsemääräämisoikeus ja oikeus tulla kuulluksi tasa-arvoisena ja yhdenvertaisesti kohdeltuna. Tämä perusajatus on edelleen vahva sovittelun periaatteissa ja käytännöissä. Erityisen merkityksellistä se on lähisuhdeväkivallan sovittelussa.

Toimiessani naisliikkeessä 1980-luvulla ja osallistuessani tasa-arvomielenosoitusten lisäksi erilaisiin keskustelutilaisuuksiin, ymmärsin kun välillä sanottiin, että en ole tervetullut, sillä en

ymmärrä mistä puhutaan ja pyrin miehenä vaikuttamaan siihen, miten tasa-arvosta puhutaan. Tasa-arvo, oikeudenmukaisuus ja yhdenvertaisuus ohjasivat minua silloin ja vielä tänään 40 vuotta myöhemmin.

Rikosoikeusjärjestelmä ei kanna väkivallan määrää Suomessa

Janet Rifkin on jo 1984⁷ käsitellyt sovittelua feministisestä näkökulmasta. Hän toteaa, että formaali oikeusjärjestelmä ei sovellu käsittelemään kaikkia riitoja, laajuutta ja määrää eikä riitaprosessi sovellu ratkaisemaan henkilöiden välisiä sosiaalisia riitoja. Tällä tarkoitetaan, ettei niistä synny myönteistä seurausta, vaikka tuomio langetettaisiin. Hän käsittelee riitoja, joita rikokset eivät ole juridisesti, mutta istuntosalissa ne esiintyvät riitoina, sillä niissä taistelevat tarinat, perustelut ja näyttötodistelu. Lähisuhdeväkivaltatilanteet ovat mitä suuremmassa määrin valtaosin väkivallaksi äityneitä riitoja, joten niitä voi hyvällä syyllä rinnastaa Rifkinin⁸ käsityksiin oikeuden edellytyksistä käsitellä kaikkia lähisuhderikoksia. Laamanni emeritus Teuri Brunila on nähnyt asian yhtenevällä tavalla.

Suurimmaksi osaksi sovittelun kriitikot perustavat kysymyksensä perinteiseen käsitykseen, jonka mukaan oikeudenkäynti johtaa yhteiskunnalliseen muutokseen ja että "oikeusjuttu" on sopiva ja tehokkain keino haastaa epäoikeudenmukaisia yhteiskunnallisia käytäntöjä, suojella yksilöitä ja määritellä uusia taattuja "oikeuksia." Tämä vallitseva näkemys jättää kyseenalaistamatta patriarkaalisen paradigman laista hierarkiana, taisteluna ja vastakkainasetteluna; ja siksi se synnyttää vain tietynlaista kyseenalaistamista sovittelusta. Tämä näkökulma ei sisällä kysymystä, heijastaako ja millä tavoin vaihtoehtoinen riidanratkaisu feminististä analyysia laista ja konfliktinratkaisusta, ja haastaako tai vahvistaako sovittelu teoriassa ja käytännössä sukupuolten välistä epätasa-arvoa nyky-yhteiskunnassa.

Rifkin jatkaa, toteamalla, että perinteinen oikeusopetus on hierarkkinen äärimmäisyyksiin asti. Se kouluttaa opiskelijat hylkäämään subjektiivisesti koetun sosiaalisen todellisuuden analyysin ja sen sijaan vaatii heitä omaksumaan joukon abstrakteja käsitteitä. Perinteinen oikeusopetus on syvästi sidoksissa patriarkaaliseen käsitykseen laista. Tämä yhteys ilmenee hierarkiana, vastakkainasetteluna, lineaarisuutena ja rationaalisuutena, paradigmassa, jossa järki on synonyymi säännölle ja kohtuullisen miehen ihanne on perustavanlaatuisen viitekehys päätöksenteossa.

Sovittelu edellyttää ja edustaa feminististä pedagogista ajattelua, joka perustuvanlaatuisesti eroaa formaalista oikeusopista. Feministisyys on tietoisuuteen kasvamista, kriittistä yhteistä sosiaalisen todellisuuden rakentamista naisten oman kokemuksen kautta, toteaa Jens Gellin.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen ja intersektionaalinen feminismi ovat merkityksellisiä strategisesti ja toiminnallisesti

1990-luvulta lähtien postmodernissa feminismissä huomio kiinnittyy sukupuolikategorioiden sekä laajemmin vähemmistöjen sortoa aiheuttavien syiden ja niiden yhteyksien problematisointiin. Tasa-arvokysymykset nousivat tuolloin esimerkillisen näkyvästi esille mm. tasa-arvoasian

⁷ Mediation from a Feminist Perspective: Promise and Problems, Minnesota Journal of Law & Inequality

⁸ Janet Rifkin is Professor Emeritus of Legal Studies at the University of Massachusetts at Amherst

neuvottelukunnan (TANE) työn kautta ja vaikutukset alkoivat näkyä lainsäädännössä. Naisiin kohdistama sukupuolistunut väkivalta on vahvasti feministisen diskurssin kautta määritelty. Tämä on nähty tarkoittavan yksinomaan miehen naiseen kohdistuvana perimäperustaisena väkivaltana, joka lähisuhteissa ilmenee erittäin monimuotoisena. Väkivaltaa selittävät moninaiset syyt, vuorovaikutus- ja yhteiskunnalliset tekijät ovat jääneet erittäin vähälle huomiolle. Osittain tämä johtuu naisuhritutkimuksen intresseistä ja suuntauksesta.

Nykypäivän feminismiä edustaa vahvasti intersektionaalinen feminismi, joka pyrkii sukupuolen lisäksi huomioimaan myös muut tasa-arvoon vaikuttavat tekijät, kuten etnisyyden, seksuaalisen suuntautumisen, vammaisuuden, iän ja yhteiskuntaluokan. Intersektionaalinen feminismi tarjoaa näkökulman, joka auttaa meitä ymmärtämään toisiamme paremmin ja tavoittelemaan kaikille oikeudenmukaisempaa tulevaisuutta. Intersektionaalinen lähestymistapa tarkoittaa, että syrjinnän kokemukset kasautuvat. Sukupuoli, etnisuus ja mahdollinen vammaisuus ovat osa identiteettiä ja vahvistavat syrjinnän kokemusta.

Sukupuoli näkyy lähes kaikkialla, rooleja ylläpitävissä asenteissa ja rakenteissa.

Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen alkoi kehittyä suomalaiseen politiikkaan lähes 30 vuotta sitten. Lainmuutos naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta helmikuussa 1995 edisti merkittävästi tasa-arvopolitiikkaa, ja johti mm. 90-luvun lopulla viimeinkin raiskausta koskevan rikoslain 20 luvun uudistamiseen vuoden 1999 alussa mm. seksuaalisen itsemääräämisoikeuden osalta. Muun muassa rikoslain muutosten myötä, 1995 vuoden jälkeen, sovittelun piiriin tuli myös lähisuhdeväkivaltarikoksia.

Tasa-arvon vahvan edistäjän Leena Ruusuvuoren mielestä järjestöjen tärkeä tehtävä on olla aktiivinen ongelmakohtien esiin tuomisessa ja lakeihin vaikuttamisessa. Olemme samaa mieltä, sillä vain oikealla tiedolla on merkitystä, kun lakeja laaditaan ja muutetaan. Muutokset ovat olleet oikeasuuntaiset.

Valtavirtaistamisen tarkoituksena on muuttaa ne organisaation menettelytavat ja toimintakulttuuri, joissa sukupuolen merkitystä ei tunnisteta. Kyse on tasa-arvon edistämisen strategiasta, tasa-arvolaista, toiminnallisesta tasa-arvosuunnitelmasta ja kaikkien organisaatioiden vastuusta huomioida mm. sukupuolivaikutukset päätöksenteossa. Pidämme inklusiivisen kielen käyttämistä arvokkaana tasa-arvoa edistävänä. Tasa-arvoa edistävät, kehittävät ja tukevat toimenpiteet ovat äärimmäisen tärkeitä. Sovittelun kieltämisellä ja vuosia kestävillä vastatoimilla ei edistetä kunnan tai hyvinvointialueiden tasa-arvopolitiikkaa ja operationaalista tasa-arvotoimintaa.

Onnistumisia ja myönteisiä päätöksiä tulisi tuoda esille yhteiskunnassa

Sovittelun ja lähisuhdeväkivallan sovittelun osalta on operatiivisessa toiminnassa, käytännöissä, koulutuksissa ja työnohjauksissa edistetty. Muutostarpeet, joita on toivottu tehtävän säädöksiin, on tehty ja palautetta on otettu vastaan palvelunohjauskumppaneilta. Asiakaskokemukset ovat lähes 95% osalta myönteisiä, lähisuhdeväkivallan sovittelijat ovat motivoituneita ja monilla on taustalla jo satoja sovitteluja. Heitä voi kutsua vapaaehtoisiksi ammattilaisiksi.

Sovittelu perheasioissa, jotka ovat tulleet viranomaisille riita-asioina, sovitellaan ansiokkaasti ja määrät ovat olleet kasvussa. Asiantuntija-avusteisten huoltoriitojen sovittelukokeilun myönteisten tulosten perusteella uusi sovittelumalli vakinaistettiin lainsäädännöllä kaikkiin käräjäoikeuksiin toukokuussa 2014. Käräjäoikeuden sijaintikunnalle asetettiin velvollisuus järjestää käräjäoikeudelle riittävä määrä asiantuntija-avustajia. Sovittelussa tuetaan yhteistyövanhemmuutta ja lapsen oikeutta kumpaankin vanhempaansa. Sovittelija ja asiantuntija-avustaja ovat ulkopuolisia ja puolueettomia sekä riitaan että vanhempiin nähden, ja vanhempiin suhtaudutaan tasapuolisesti. Tuomioistuinsovittelu riita-asioissa on toiminut esimerkillisesti sitten lain voimaantulon 2006. Tuomioistuinsovittelussa sovitellaan myös perheasioita. Näistä ei myönteisiä huomiota julkisuudessa esitetä, mutta pyritään vaikuttamaan palveluiden rajaamiseen.

Sovittelu ja lähisuhdeväkivallan sovittelu on vahvasti säädelty ja ohjeistettu. Yhtenä esimerkkinä on uhridirektiivi (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 29/2012EU). Uhridirektiivi on vaikuttanut rikoksen uhrin ohjaamiseen ja rikosasioiden sovitteluun poliisihallituksen ohjeissa (2019-2024). Ohjeissa käsitellään asianomistajan avustamista, tukemista, suojelutarvetta, tukihenkilötoimintaa, esitutkinnan suhdetta sovittelupalveluihin, sovittelun prosessia ja sovittelun merkitystä rikosprosessissa. Ohjeissa tähdennetään, sovittelumahdollisuudesta opastamista ja sovitteluun ohjaamista, jottei osapuolille synny virheellistä käsitystä sovittelun merkityksestä. Käytännöt ovat kehittyneet hyvään suuntaan. Sovittelupalvelut toteuttavat direktiivin velvoitteita muun muassa yksilöllisen uhrin aseman haavoittuvuusarvion tekemisessä ja uhrin tarpeisiin vastaamisessa.

Euroopan neuvoston ministerikomitea 2018, kohta 18 ja restoratiivisen oikeuden tutkijoiden mukaan restoratiivisen väliintulon tarve on merkittävää vakavissa rikoksissa, joissa osapuolten tarpeet ovat isoimmat. Joissakin maissa (Itävalta, Kypros, Kreikka) sovittelun käyttöalassa painotetaan juuri lähisuhdeväkivaltaa, toteaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Elonheimo. Kansainvälisten sopimusten suosituksia ja myönteisiä säädöksiä eivät sovittelun kieltäjät ole tuoneet koskaan esille.

Hallitusohjelmassa on myönteisiä kannanottoja, mm. seuraavat:

Oikeusavun roolia suhteessa sovitteluun on käsitelty toistuvasti useiden vuosien ajan. Oikeusavun kautta on ohjautunut myös paljon tapauksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun piiriin vuosien varrella. ”Oikeusavun saatavuutta parannetaan ja oikeusavun käyttöä sovittelussa edistetään.” (10.2 Suomalaista oikeusvaltiota ja demokratiaa vahvistetaan, väliotsikko ”Oikeuspalvelujen saatavuutta parannetaan”).

Lasten etu ja perheiden avuntarpeet ovat olleet erityisesti esillä viime vuosina, joten ilolla otetaan vastaan tulevat kehittämistoimet myös sovitteluun liittyen. ”Ehkäistään pitkittyneitä huoltajuuksiriitoja ja vieraannuttamista sekä parannetaan lapsen etua edistämällä sovittelua huoltajuuskiistoissa.” (2.4 Sosiaali- ja terveyspalvelujen uudistaminen, väliotsikko ”Lapset, nuoret ja perheet ”)

Rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan lausunto lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamisesta (27.2.2023)

Lausunto perustuu aiheeseen liittyvään laajaan tietopohjaan, joka koostuu ajankohtaisesta tutkimustiedosta, asiantuntijakuulemisista, aikaisemmin esitetyistä kehittämissuosituksista, sovittelun asiakaspalautteesta sekä sovittelun tilastojen tulkinnoista. Lausunnossa todetaan mm. että kehittämistyöryhmän 2019 raportin ehdotuksia on jo toteutettu. Neuvottelukunnan mukaan lähisuhdeväkivallan sovittelutapauksissa korostuu poliisin esitutkinnan merkitys väkivallan toistuvuuden tunnistamisessa. Jatkotutkimukselle annettiin myös erityinen huomio, jotta palvelun seurannasta saadaan luotettavammin tietoa ja vaikutusten arviointi kehittyä.

Neuvottelukunta katsoi, että lähisuhdeväkivallan sovittelua voidaan jatkaa. Lausunnossa tähdennettiin, että sovittelukentän sisäinen laadunvalvonta ja arviointi tulevat jatkumaan. Neuvottelukunta toteaa, että sovittelua tulee edelleen kehittää kiinteässä yhteistyössä lähisuhdeväkivallan vastaista työtä tekevien ja väkivallasta irrottautumista tukevien tahojen kanssa, kansainväliset sopimukset jatkossakin huomioiden.

Suomi elää levotonta ja vaarallista ajanjaksoa

Vastakkainasettelu on ollut aina merkittävässä määrin osa sitä ihmisten välistä dynamiikka, jossa totuus ja valhe tai erilainen näkemys yrittävät päästä toistensa niskan päälle. Vastakkainasettelua on esiintynyt suhtautumisessa mm. metsiin, täydentäviin hoitoihin, rokotuksiin ja maahanmuuttajiin. Polarisoituminen on lisääntynyt viimeisten kymmenen vuoden aikana näkyvästi ja tavat käsitellä vahvasti arvopohjaisia näkemyksiä ovat kärjistyneet. Sananvapausdebatti ja poliittinen ilmapiiri ovat määritelleet osittain sitä, miten asioista puhutaan. Viestintäteknologian kehitys on mahdollistanut sen, että mitä vain voi luoda, eikä vastuuta siitä tarvitse ottaa. Yli 20 vuotta jatkunut lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen asettuu tähän samaan polarisaatioympäristöön, joka on purkanut arvokasta ja tarkoituksenmukaista palvelua ja yhteistoiminnan kehittämistä.

Merkitysmuuntamo kehittää epävakaa yhteiskuntaa

Lähisuhdeväkivaltaan kielteisesti suhtautuvat ovat luoneet kahdesta käsitteestä kaksi tarinaa, joiden merkitys sovittelukontekstissa on haluttu muuttaa. Sanat ovat itsemääräämisoikeus ja ihmisoikeudet. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on liitetty myös syrjintään.

Oikeammin ehkä on todeta, että naisiin kohdistuvan väkivallan tuomitsemiseksi kehittynyt myönteinen lainsäädäntötyö on merkki myös siitä, että rikosoikeusjärjestelmä vahvemmin puuttuu ihmisoikeusloukkauksiin. Oikeusasiamiehen kansliassa tämä painotus on myös näkynyt. Lakimuutokset, joissa uhri ei voi enää vaikuttaa tehtyyn rikosilmoitukseen, koetaan uhrimyönteisenä. Kotanen toteaa väitöskirjassaan jo vuonna 2013, että on katsottu vahvemiksi oikeudeksi se, että uhria suojellaan yhteiskunnan kautta kuin uhrin oma itsemääräämisoikeus. Arvelemme, että tämä diskurssi ainakin osittain perustuu siihen, että rikosoikeusjärjestelmällä koetaan olevan paremmat edellytykset kuin uhreilla määritellä mikä on oikeudenmukaista,

rikosoikeuden toteutuminen määrittää suurelta osin sen mikä on yhteiskunnalle hyväksi ja että uhreilla, varsinkin naisilla on heikot edellytykset puolustaa itseään, joten se tehtävä on annettava oikeuslaitokselle. Kauas todellisuudesta tämä ei mene sillä ainakin lähisuuhdeväkivaltakirjoittelussa on yli 25 vuotta tähdennetty rikosoikeudellisen vastuun merkitystä monista eri näkökulmista tarkasteltuna. Keskustelua ja kirjoittelua lähinnä naisten alisteisesta asemasta ja kyvyttömyydestä puolustaa itseään, on esiintynyt vielä kauemmin.

Naisten oikeudet käsitellä itseen kohdistuvaa väkivaltaa nähdään loukkaavan heidän ihmisoikeuksiaan ja polkevan tasa-arvoa, kun kyseessä on sovittelu. Miesten vallankäyttö ja stereotypia alistavasta käyttäytymisestä nähdään uhkana, mutta vallan ja oikeuksien antaminen ja oikeuden hakeminen valtiolta nähdään oikeudenmukaisena menettelynä koska koetaan että oikeusturva istuntosalin kautta on yhtä kuin tekijän vastuunotto ja tuomio määrittää käyttäytymisen muutoksen ja uhrin turvallisuus lisääntyy. Kantamme on kuitenkin, että rikosoikeus on luonnollinen ja tarpeellinen tapa käsitellä rikoksia yleensä ja henkilökunta on ammattitaitoista.

Ihmisoikeuksien rikkomukset, loukkaukset ja uhat sovitteluun liittyen ovat tulleet vahvemmin esille viime vuosina. Vahva ihmisoikeusdiskurssi lähinnä parisuhdeväkivaltaa selittävänä, on osaltaan vaikuttanut tähän. Tätä kehitystä ovat siivittäneet kansainvälisiin sopimuksiin vetoavat sovittelun kieltoa ajavat järjestöt, perustellessaan sovittelun vaaralliseksi ja sen kautta rikkovan ihmisoikeuskirjauksia eri asiakirjoissa.

Eräs järjestö lausunnossaan liittyen Lähisuuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämissuositukset – raporttiin liittyy sovittelun ihmisoikeussopimukseen käsitellessään lausunnossa lähinnä seksuaalirikoksia ja lainsäädäntöä. ”Muutoksia on perusteltu kansainvälisillä ihmisoikeussopimuksilla, joiden velvoitteisiin Suomi on sitoutunut: tyypillisesti naisiin kohdistuvat rikokset tulee tutkia, syyttää ja rangaista samalla tavoin kuin muutkin väkivaltarikokset. Jollei näin toimita, valtio syyllistyy syrjintään.” Näin sovittelumenettely nähdään syrjinnän muotona, jota valtio tukee, ellei tekoja rangaista. Se, että sovittelu nähdään joidenkin mielestä väkivaltana ja myös rikoksena näkyy selkeästi tässä ajattelussa.

Koemme erittäin myönteisenä lainsäädännön kehittymisen erityisesti naisten oikeuksia puolustavaksi ja väkivaltaan puuttumisessa. Pidämme epäterveenä muuntaa selkeiden myönteisten käsitteiden merkityksiä tavalla, joka leimaa mm. lähisuuhdeväkivallan vastaista työtä ja sovittelua. Narratiivit 30 vuoden ajalta ovat someajan myötä saaneet selvästi strategisia sisältöjä, ja tekoäly vahvistaa mahdollisuuksia kohdentaa erityisiä uhkakuvia. Maailman talousfoorumi (WEF) on tuoreimmassa raportissaan määritellyt mis- ja disinformaation maailman keskeisimmäksi uhaksi. Kun annamme käsitteille varsin poikkeuksellisia merkityksiä, rakennamme osaltamme yhteiskuntaa, joka tukee turvattomuutta ja epävakautta. Emme luonnollisesti usko, että väkivaltatyöntekijä ja järjestöt tätä tavoittelevat.

Palvelujen ja elinolosuhteiden tila tänään ja lähitulevaisuudessa

Lähisuhdeväkivalta kaikessa laajuudessaan liittyy suoraan ja välillisesti yhteiskunnan tilaan ja palveluiden saatavuuteen, joten teen lyhyen yhteenvedon tilanteesta.

Hyvinvointialueet ovat pitkäkestoisten taloushaasteiden äärellä, mikä seurauksena palveluja sekä suljetaan että joudutaan rajoittamaan. Väkivaltatyötä tekeviltä ja muilta sotejärjestöiltä leikataan valtionavustuksia hallituskauden aikana n. 30%. Asuminen turvakodeissa on pitkittynyt mikä liittyy osittain siihen, että sosiaalipalveluiden saatavuudessa on eroja alueellisesti ja eri hyvinvointialueiden välillä.

Hoiva-ala kamppailee jatkuvan paineen alla. Painetta alalle luovat muutokset, palveluiden suuri tarve sekä jatkuva henkilöstöpula, mikä heijastuu myös henkilökunnan arkeen. Kipeimmin vaje osuu yhä harveneviin nuoriin ikäluokkiimme ja iäkkäämpiin. Perusterveydenhuollon tila on heikentynyt ja hoidon jatkuvuudet perusterveydenhuollossa toteutuvat huonosti. Kaikilla ei ole tällä hetkellä mahdollisuuksia päästä mielenterveyspalveluihin. Hoitoa ovat monet saaneet vasta kun ongelmat ovat kasaantuneet ja tilanne on vakava. Kotihoidon määrät ovat kasvussa ikääntyneiden lisääntymisen myötä. Hyvinvointialueiden on kyettävä nostamaan merkittävästi tuotetun kotihoidon määrää. Tällä hetkellä se näyttää epätodennäköisenä. Lähisuhdeväkivallan sovittelua käsittelevän kehittämistyöryhmän raportin (2019) kehittämisehdotuksissa tuodaan esille työryhmän vakava huoli lähisuhdeväkivaltaan liittyvien palvelujen saatavuudesta kunnissa, tulevissa maakunnissa ja yhteistyöalueilla. Amnesty Suomen osasto yhtyy tähän huoleen.

Absoluuttisen köyhyys- ja syrjäytymisriskin osuus väestöstä on n. 16% ja osuus on kasvanut erityisesti 30-49 ikäryhmässä. Elinkustannukset ovat lisääntyneet, työttömyys on lisääntynyt ja hallitusohjelmaan kirjatut leikkaukset vaikuttavat todennäköisesti tilannetta heikentävästi. Leikkausten vaikutuksia ei ole vielä tutkittu.

Pienten lasten vanhempien päihteiden käyttö on lisääntynyt lastensuojeluraporttien tilastotietojen perusteella. Jopa 90 000 lasta kärsii vanhemman päihdeongelmasta. Viime vuonna MLL:n lasten ja nuorten puhelimeen ja chattiin tuli noin 20 000 yhteydenottoa ja useimmat ongelmat liittyivät perheisiin. Lapsiperheiden tilanteissa näkyvät taloudelliset huolet, asumisen kallistuminen, ongelmat psyykkisessä hyvinvoinnissa ja parisuhteissa. Lastensuojelun kuormittuneisuus ja hyvinvointialueiden taloudelliset ongelmat heijastuvat ihmisten saamaan apuun vielä pidemmän ajan.

Väkivalta- ja uhkatilanteet sekä erilaiset häiriökäyttäytymiset ovat lisääntyneet yleisissä tiloissa ja kaduilla toteavat mm. kaupan alan yrittäjät. Joidenkin nuorten lisääntyneestä väkivaltakäyttäytymisestä on jo yleisesti keskusteltu yli viisi vuotta. Naisiin kohdistuva väkivalta pysyy määrällisesti korkealla tasolla, seksuaalista väkivaltaa todetaan yhä enemmän. Vastakkainasettelu ja yleinen polarisaatiokehitys on edelleen vahvaa ja naisiin kohdistuva verkkoväkivalta ja vihakirjoittelu on lisääntynyt. Rikosseuraamuslaitos käynnisti yt-neuvottelut,

vankilat ovat täynnä ja vankilatoiminta ei kykene täyttämään lain vaatimuksia. Häätöjen määrä on lisääntynyt.

Poliisien resurssit ja määrät lisääntyvät, mutta ei ole selvää tuoko se lisää henkilöitä esitutkintaan. Huolta on kannettu koulutuksesta, kiinnostuksesta ja palkkauksesta. Poliisi ja syyttäjälaitos ovat vahvasti ylikuormittuneet ja rikosten hoitaminen turhilta viiveiltä pysyy edelleen huolena, huolimatta myös siitä, että laillisuusvalvoja on toistuvasti ottanut kantaa asiassa.

Yhä useammalle lapsella ja nuorella on todettu neuropsykiatrisia autismikirjon häiriöitä. Näihin kuuluu useita diagnooseja, jotka kaikki vaikuttavat käyttäytymisen ja sosiaalisiin suhteisiin. Kelan lasten ja nuorten kuntouksen määrärahat uhkasivat loppua viime vuonna, lisämääräraha tälle vuodelle toi helpotusta joksikin aikaa.

Ulosottovelallisten määrä on kasvanut ja määrä kasvaa edelleen. Perintöriitoja esiintyy enemmän ja väestön vanheneminen lisää ulosotossa olevien perintäverojen määrää, joka puolestaan lisää perillisten välisiä riitoja ja väkivaltaa eri muodoissa.

Tahdoton yksinäisyys on edelleen monille läpi elämän kulkeva olotila ja tahallinen eristäytyminen on lisääntynyt. Yläkoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten ahdistuneisuus ei osoita laantumisen merkkejä. Itsemurhien määrä on pysynyt vakaana mutta itsemurha-ajatukset ovat yleistyneet. Itsemurha on nuorten yleisin kuolinsyy ja naisten itsemurhien määrä on jonkin verran lisääntynyt. Kuormittuneisuus ja palveluiden ruuhkautuminen syntyy resursseista, rahasta ja pätevästä henkilökunnasta. Palvelut eivät pysty vastaamaan avun tarpeeseen, hoitoon pääsy julkisella puolella on kriisiytynyt.

Sovittelun alasajo lainsäädännöllä asettuu erittäin huonosti nykyiseen ja lähitulevaan yhteiskunnan tilaan väkivallan esiintyvyyden ja palveluiden saatavuuden näkökulmasta.

Väkivallan ehkäisyä ja turvallisuutta käsittelevissä suunnitelmissa, raporteissa ja lausunnoissa on todettu toistuvasti tarvetta kehittää vaihtoehtoisia riidanratkaisutapoja

Huomio on lähinnä lapsissa ja nuorissa. ”Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE kannattaa varhaista puuttumista lapsessa tai nuoressa havaittavaan oireiluun ja väkivallattomien ongelmaratkaisukeinojen opettamista lapsille, erityisesti pojille”. Väkivallan tietoisuutta ja vahingollisuutta käsittelevä asennekasvatustyötä tulisi aloittaa jo kouluiässä jakamalla tietoa ja opettamalla pojille ja tytöille väkivallattomia ristiriitojen ratkaisumalleja”. Kun lapsen ja nuoren kasvu- ja elinympäristö muodostuu erilaisista yhteisöistä, on tärkeää, että näiden yhteisöjen arvot tukevat väkivallattomuutta ja ongelmien ratkaisua ilman väkivaltaa”. ”Sosiaali- ja terveysosasto esittää, että tuetaan kaikkia niitä toimenpiteitä, jotka tähtäävät ja tehostavat ihmisten syrjäytymisen ehkäisyä, alkoholihaittojen ja mielenterveysongelmien vähentämistä, väkivallan vähentämistä mediassa, vanhemmuuden tukemista, aggression hallintakeinojen ja väkivallattomien konfliktien ratkaisukeinojen opettamista perusopetuksessa”. ”Väkivallan puheeksi ottamisen valmiuksia

pitäisi parantaa ja rauhanomaisia riitojen ratkaisukeinoja ja turvallisuustaitoja edistää kaikissa ikävaiheissa ja kaikilla elämänoilla”.

Olemmeko me iäkkäämmät jo menetetty sukupolvi?

Palveluohjaus yleisiin- ja erityisiin tukipalveluihin

Hyvinvointialueiden ja järjestöjen tarjoamat tukipalvelut

Lakiesityksessä todetaan, että lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen myötä poliisin olisi joka tapauksessa päivitettävä käytäntöjään ja ohjeistuksiaan niin, että tilanteissa, joissa olisi aiemmin tehty lähisuhdeväkivaltaa koskeva sovittelualoite, osapuolet ohjattaisiin hakeutumaan tarpeen mukaan esimerkiksi hyvinvointialueiden ja järjestöjen tarjoamien tukipalvelujen piiriin.

Hyvinvointialueiden resurssit ovat jatkuvasti uhattuna ja kustannusleikkauksia tehdään jatkuvasti. Tämä resurssipula on pitkäkestoinen. Kolmen vuoden sisällä leikataan kolmas osa sotejärjestöjen rahoituksesta. Joillakin alueilla mahdollisuudet saada palvelua ovat paremmat, ja toisilla ei palveluja ole ollenkaan, mikä johtaa alueelliseen eriarvoisuuteen.

Sosiaali- ja terveystieteiden, väkivaltatyöntekijöiden tiedot sovittelusta heikkenevät edelleen

Kesällä 2024 toteutettiin kysely sovittelutoimistojen henkilökunnalle. Lähes kaikki toimistot vastasivat kyselyyn. Yhteenvedon voidaan todeta, että mikään sovittelua vastustava tai sovitteluun kriittisesti suhtautuva järjestö ei ole ollut missään tilanteessa yhteydessä sovittelutoimistoihin tiedon- tai asiantuntemuksen vaihdon osalta sovittelulain voimassaoloaikana vuodesta 2006, lukuun ottamatta lähinnä palveluohjaustilanteita ja mm. Zontan kutsua puhujaksi heidän tilaisuuteensa.

Kun suhtaudutaan kielteisesti tai kriittisesti ei ole tarvetta yleensä perehtyä asiaan. Erilaisissa näkemyksissä lehtikirjoittelussa ja virallisissa lausunnoissa näkee miten ulkopuolelta tarkastelevat eivät ole perehtyneet sovitteluun. Sovitteluprosessit, riskienarvioinnit, päätöstentekomenettelyt, sovittelun merkitykset ja mahdolliset vaikutukset ovat pääosin täysin tuntemattomia. Esitetään näkemyksiä, että lähisuhdeväkivaltaa käsitellään riita-asiana, sovittelussa on mukana vain yksi sovittelija, anteeksipyyntöä edellytetään ja seuranta ei oikein milloinkaan tehdä. Kiellolla olisi vähäinen merkitys tietoisuudesta sovittelun käytännöistä, sillä pääsääntöisesti tietoa ei ole. Poikkeuksena luonnollisesti mitä löytyy sovittelua käsittelevistä raporteista ja tutkimuksista.

Sotepalvelujen rooli suhteessa lainmuutoksen tavoitteisiin on ristiriitainen

Lakiesityksessä todetaan, että siinä tapauksessa, että lähisuhteen osapuolilla on lapsia, väkivaltaa voitaisiin käsitellä osana muita tuen tarpeita esimerkiksi perhetyössä, perhesosiaalityössä, kasvatus- ja perheneuvonnassa ja perheoikeudellisissa palveluissa sekä lastensuojelulain (417/2007) nojalla järjestettävissä palveluissa.

Näissä palveluissa lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltämisen vaikutukset voisivat näkyä niin, että niissä olisi nykyistä enemmän tarvetta käydä keskusteluja, joissa pyritään vähentämään osapuolten välistä konfliktia. Lakialoitteen koordinoija ja monet muut allekirjoittaneet tahot ovat yli 20 vuotta tähdentäneet, että väkivaltaa ei voi eikä saa käsitellä vuorovaikutusongelmana tai konfliktina. Sovittelun kieltö perustuu nimenomaan valtasuhteisiin ja uhkaan väkivallan jatkumisesta naista kohtaan. Tämä ehdotettu menettely ja lakimuutosvetoomus ovat räikeästi ristiriidassa keskenään eikä poistuisi, mikäli tätä ylipäänsä käsiteltäisiin yhdessä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei esiinny uhkana tai toimenpiteinä väkivaltaohjelmissa

Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei esiinny uhkana eikä toimenpiteissä naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa 2020 eikä hallituksen sisäisen turvallisuuden selonteossa vuodelta 2021. Selonteko tarkastelee sisäistä turvallisuutta vuoteen 2030 saakka. Torjuntaohjelma käsittelee naisten kokemaa väkivaltaan ja lähisuhdeväkivaltaa. Selonteko ja torjuntaohjelma sisältävät merkittäviä tavoitteita ja toimintatarpeita, mm. koulutuksen, yhteistoiminnan ja palvelunohjauksen osalta. Sovittelun kieltäminen johtaisi heikennykseen näiden osalta. Koulutuksessa sovittelua ei ole huomioitu. Rikosilmoitusten, kotihälytystehtävien ja uhritutkimusten mukaan väkivallan määrään ei ole ollut suurta vaikutusta. Vaikuttavuuden arviointi on tosin erittäin vaikeaa, sillä muuttujia on erittäin paljon.

Direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta ei ota kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun

Komissio on arvioinut kaikki naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisen sekä uhrien oikeuksien kannalta olennaiset EU:n säädökset valmistellessaan direktiiviä. Direktiivin tarkoituksena on saavuttaa Euroopan neuvoston yleissopimuksen naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus), EU:n toimivaltaan kuuluvat tavoitteet täydentämällä voimassa olevaa EU:n säännöstöä ja jäsenvaltioiden kansallista lainsäädäntöä yleissopimuksen kattamilla aloilla. Ehdotusta laatiessaan komissio on ottanut huomioon mm. arvioinnin tulokset, jotka perustuvat kattavaan kansalaisjärjestöjen ja asiantuntijatahojen kuulemiseen. Direktiivillä halutaan varmistaa uhrien yhdenvertainen kohtelu kaikkialla EU:ssa ja varmistaa naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan uhrien oikeuksia koskevat vähimmäissäännöt. Säännöillä pyritään tukemaan ja suojelemaan tämän kaltaisen väkivallan uhreja ennen rikosoikeudenkäyntiä, sen aikana tai sen jälkeen ja ottamalla käyttöön määrittelyjä ja rangaistuksia koskevat vähimmäissäännöt, jos kriminalisoinnissa on puutteita.

Valmistelussa on otettu huomioon naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmän (GREVIO) yleissopimuksen seurannan yhteydessä antamat suositukset. Oikeusministeriö laati muistion direktiiviehdotuksesta naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta, joka toimitettiin Valtioneuvoston U-kirjelmänä eduskunnan käsittelyyn.

EU:n Parlamentti hyväksyi EU-säännöt naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta keväällä 2024. Uusilla säännöillä ehkäistään sukupuolittunutta väkivaltaa ja suojellaan erityisesti sen uhreiksi

joutuneita naisia ja lähisuhdeväkivallan uhreja. Direktiivissä, oikeusministeriön muistiossa ja lakivaliokunnan lausunnossa ei käsitellä sovittelua tai lähisuhdeväkivallan sovittelua. Direktiivi ei ota kantaa sovitteluun liittyen millään tavalla uhrien asemaan, väkivallan uhkaan, oikeusturvaan tai rikosoikeudelliseen menettelyyn

Muutetun uhridirektiivin velvoitteet⁹

Uhridirektiivi on päivitetty, jotta se vastaisi paremmin uhrien tarpeisiin.

Uhrit eivät aina saa tietoa oikeuksistaan tai heidän saamansa tiedot ovat puutteellisia, mikä vaikeuttaa näiden oikeuksien käyttöä tai estää sen. Haavoittuvassa asemassa olevien uhrien kuten lasten, ikääntyneiden, vammaisten henkilöiden ja viharikosten uhrien suojelutarpeita ei aina arvioida oikea-aikaisesti. Haavoittuvassa asemassa olevat uhrit eivät usein saa erityistukea, kuten pitkäaikaista psykologista hoitoa, eikä lapsiuhreihiin usein sovelleta eri toimijoiden väliseen yhteistyöhön perustuvaa kohdennettua lähestymistapaa. Uhrien on usein vaikeaa osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin, koska he eivät saa oikeudellista neuvontaa ja ohjausta.

Väkivallan ja rikosten käsittelyn prosessikokonaisuudessa on sovittelulla keskeinen merkitys tiedonsaannin ja ohjauksen näkökulmasta. Ohjauksen tarve koskee myös tekijää, johon toimiva sovittelupalvelu voi puolueettomana tahona vastata. Tekijänkin tukeminen vaikuttaa välittömästi uhrin oikeuksiin, turvallisuudentunteeseen ja turvallisuuteen. Palveluohjauksen heikentyessä tulee tämä vaikuttamaan kielteisesti uuden uhridirektiivin toimeenpanoon ja noudattamiseen.

Suuri valiokunta ja valtioneuvosto tähdensivät uhridirektiivin päivityksen yhteydessä, että uhrin aseman kehittämisessä erityistä huomiota on kiinnitettävä haavoittuvassa asemassa olevien uhrien asemaan sekä uhrin lisäkäsityksen välttämiseen ja uudelleen uhriksi joutumisen ehkäisemiseen. Edellä esitettyihin vaikutuksiin perustuen on toistuvan väkivallan uhka, uudelleenuhriutumisen ja -traumatisoitumisen uhka todennäköisempää rikosoikeudellisessa prosessissa. Nämä prosessit ovat luonnollisesti velvoittavia ja tarpeellisia, mutta perusteet sovittelun ensisijaisesta ja keskeisestä väkivallan uhasta ja vaarallisuudesta ovat perusteettomia.

Direktiivi suosittelee sovittelua seksuaalisen häirinnän uhreille

Direktiivissä naiseen kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta todetaan artiklassa 30, että jäsenvaltioiden on varmistettava, että työssä tapahtuvan seksuaalisen häirinnän tapauksissa uhrien ja työnantajien käytettävissä on oikeussuojakeinoja rikosentekijän poistamiseksi työpaikalta ja mahdollisuudesta sovitteluun varhaisessa vaiheessa uhrin niin halutessa. Vaikka artikla ei suoraan viittaa lähisuhteisiin on kannanotto sovittelun puolesta erityisen merkityksellinen, sillä valtaosa seksuaalisesta häirinnästä kohdistuu naisiin, joita sovittelun kieltävät pitävät alisteisuuden takia kykenemättöminä käsittelemään itseän kohdistunutta väkivaltaa. On myös tiedostettava, että työpaikoilla on paljon myös työsuhteessa henkilöitä, joilla on lähisuhde toiseen.

⁹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättöksen 2001/220/YOS korvaamisesta annetun direktiivin 2012/29/EU muuttamisesta ([U 44/2023 vp](#))

Lähisuhdeväkivaltaan liittyvä tutkimus ja selvitystyö puoltaa sovittelun jatkamista

Sovittelun tutkimus ja uhritutkimus ei kerro mitään sovittelun aiheuttamasta väkivallasta

Uhri- ja naisuhritutkimuksissa vuosilta 1997-2021 ei ollen mitään mainintaa sovittelun vaikutuksista väkivallan määriin eri ikäisten, sukupuolen tai sosioekonomisen taustan omaavien keskuudessa. Tutkimuksissa ei mainita myöskään mitään tekojen luonteesta tai laadusta tai käsitellä ilmiön puitteissa sovittelua. Sovittelun tutkimuksissa ei myöskään esitetä analyyseissä tai johtopäätöksissä, että sovittelulla olisi vaikutusta väkivallan esiintyvyyteen Suomessa.

Laajaa empiiristä tutkimusta lähisuhdeväkivallan sovittelun haitoista ei ole tehty Suomessa

Laajaa ja syvällistä lähisuhdeväkivallan tutkimusta, jossa olisi todettu yleisesti sovittelupalvelun vahingollisuus ei ole tehty. Uhidirektiivi ja uudelleenuhriutumisen ei liity sovitteluun. Väite uudelleenuhriutumisesta ja traumatisoitumisesta sovittelussa ei perustu käyttäytymistieteen tutkimukseen. Syyttäminen, käräjäoikeus, sakko ja/tai ehdollinen eivät poista uhriutumista tai väkivallan uhkaa. Usein se kärjistää tilanteen ja kasvattaa turvattomuutta. Tämä tulee selkeästi esille eri somealustoilla.

Rangaistuslähtöinen uhriutumisen ehkäisy ei toimi. Rikosoikeudellisen prosessin vaikutuksista ihmisen on paljon tutkimuksia. Uudelleenuhriutuminen on rikosprosessissa joka tapauksessa todennäköistä ja haitallista (vrt. Häkkänen-Nyholm 2017), mm. koska tuomioistuinkäsittelyssä epäilty saa kieltää kaiken ja myös uhrin kertomusta tulee esituttokinnassa epäillä. Kriminaalipsykologian ja oikeuspsykologian dosentti, psykologi, psykoterapeutti Häkkänen on kuvannut myös paljon laajemmin oikeudenkäynnin vaikutuksia ihmiseen kuin mitä tässä yhteydessä on mahdollista esittää. Kiellolla sovitella vaikutetaan todennäköisesti enemmän uudelleenuhriutumiseen toteutumiseen, luonnollisesti niiden uhrien osalta, joilta palvelu kielletään.

Lähisuhdeväkivallan laadullinen tutkimus 2023

Hallitusohjelmissa 2019 ja 2023 lähisuhdeväkivallan sovittelu esiintyy. Pääministeri Marinin hallitusohjelmassa on kirjaus, jonka mukaan ”Sovittelun käyttöä vahvistetaan oikeudenkäyntien määrän vähentämiseksi. Sovittelua ei käytetä tilanteissa, jossa se saattaa uhata uhrin oikeusturvaa. Arvioidaan lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista.” (s.88).

Oikeusministeriö asetti keväällä 2020 työryhmän, jonka tehtävä oli edistää sovittelun käyttöä ministeriössä ja sen hallinnonalalla. Työryhmä kartoitti sovittelun ja vaihtoehtoisten konfliktinratkaisukeinojen tämänhetkisen tilanteen sekä mahdolliset lainsäädännön kehittämistarpeet. Yksi tehtävistä oli arvioida lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista.

Arviointia varten tarvittiin tutkimustietoa lähisuhdeväkivaltasovittelussa olleiden osapuolten, sekä uhrin että tekijän, näkökulmasta. Työryhmä esitti lisäksi, että lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää tutkimusta lisätään ja tilastointia kehitetään, jotta sovittelu Suomessa perustuu tutkittuun

tietoon ja asianosaisten kokemukset sovittelusta tulevat aikaisempaa paremmin huomioiduksi. Tuorein tasa-arvo-ohjelma laadittiin vuosille 2020-2023. Ohjelmassa todetaan mm., että hallituksen tavoitteena on naiseen kohdistuvan ja lähisuhdeväkivallan vähentäminen ja arvioidaan lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista.

Hallitusohjelman kirjauksen 2019 ja työryhmän tehtävän mukaan tarkoituksena oli kehittää ja arvioida. Työryhmä kannatti sovittelun jatkamista ja tutkimuksessa todettiin, että jatkaminen on hyödyllistä. Tutkimus osoitti, että lähisuhdeväkivallan sovittelu toimii pääsääntöisesti hyvin. Sovitteluun osallistutaan vapaaehtoisesti, sovitteluprosessi koetaan useimmiten onnistuneeksi ja sen lopputulos oikeudenmukaiseksi. Sovittelusta saadaan myös välineitä väkivallan ehkäisyyn.

Suurin osa haastatelluista tai kyselyyn vastanneista oli saanut hyvin tietoa sovittelusta, eikä kukaan ollut kokenut painostusta osallistumiseen. SÖPU-aineisto puolestaan osoittaa, että mahdollisuutta sovittelusta kieltäytymiseen tai keskeyttämiseen käytetään. Vastanneet kokivat sovitteluprosessin pääsääntöisesti onnistuneeksi ja sovittelijat taitaviksi ja puolueettomiksi. Lähes kaikki pitivät hyvänä, että heidän tapaustaan soviteltiin, ja suosittelisivat sovittelua muille vastaavassa tilanteessa oleville. Sovittelun lopputulokseen oltiin lähes aina tyytyväisiä. Sovittelun vaikutukset elämään olivat myönteisiä ja väkivallan kerrottiin loppuneen tai vähentyneen seurannan aikana.

Yhteen väitöskirjaan vedotaan usein, kun perustellaan sovittelun kieltämistä

Vastustajat ja myös jotkut päättäjät ovat usein viitanneet Tiina Qvistin väitöskirjaan¹⁰ (2019), perustellessaan lähisuhdeväkivallan vahingollisuutta. Väitöskirja perustuu aineistoon, jonka hän on kerännyt vuoden 2008 kokemuksista ja sopimussisällöt vuosilta 2006-2012. Tutkimukseen liittyy yksi haastattelu.

Hän tarkastelee parisuhdeväkivaltaa ja naisen uhriutta, ei lähisuhdeväkivaltaa sen moninaisuudessa. Väitöskirjan johdannossa Qvist toteaa ”Paikannan parisuhdeväkivallan sovittelua kriittisesti lähestyvän tutkimukseni ...”. Hän jatkaa ”Hallinnan analytiikasta käsin ymmärrän sovittelun uusliberaalina hallinnan tai käyttäytymisen ohjailun muotona” ja ”Sovitteluinstituutio on hallintavallan käyttäjä sekä käytäntöjä luova toimija, joka määrittää kohteitaan eli väkivallan osapuolia; subjektin asemaa ja toimijuutta.” Tällä hän viittaa mm. sopimuksen tekemiseen. Voimme kysyä, missä muissa yhteyksissä suomalaisessa palvelu- ja tukijärjestelmässä määritellään väkivallan osapuolia. Sovittelussa valta on sovittelunosapuolilla, he voivat milloin vain keskeyttää prosessin ilman hallinnollisia seurauksia ja sopimusvelvoitetta ei ole.

Tutkimus on tarkoitettu kuvittamaan tutkijan jo valmiiksi hyväksymiä teoreettisia lähtökohtia. Jopa itse diskurssi on määritelty tutkijan tarpeiden mukaan erikoisesti luomalla sovittelutoimistojen haastatteluista ja Suomen Sovittelufoorumin kahdesta artikkelista kielteinen kuva sovittelusta. Tutkimus on sinänsä ansiokas mutta analyysi ja johtopäätökset, jotka perustuvat lähtökohtaisesti

¹⁰ Tiina Qvist Parisuhdeväkivallan sovittelu Suomessa Rovaniemi: Lapin yliopisto, 2019, Acta electronica Universitatis Lapponiensis 253

kielteiseen suhtautumisen ovat virheellisiä, siltä on, kun ne perustuvat lähisuhdeväkivallan sovitteluun 2024. Juhani Iivari, sovittelun kehittämispäällikkö Stakesista totesi¹¹ vuonna 2012, että tutkija oli tehnyt täysin virheelliset tulkinnat silloisesta sovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimuksesta¹² vuodelta 2010.

Näkemyksiä, joihin on vielä hyvä pysähtyä hetkeksi

Alla joitakin näkemyksiä, joita ei kovin paljon ole vielä tässä esityksessä käsitelty.

”Sovittelu ei ole osoittautunut toimivaksi ratkaisuksi vakavampiin ja monimutkaisempiin rikoksiin kuten lähisuhdeväkivaltaan tai seksuaalirikoksiin.” Sovittelutoimistojen kokemukset, seuranta, tilastointi ja erilaiset selvitykset sekä tutkimukset kertovat, että palvelu on pääosin toimivaa ja turvallista. Miten toimivaa oikeuskäsittely on näissä monimutkaisissa rikoksissa?

”Pääasiallinen ongelma sovittelun käytössä lähisuhdeväkivaltatapauksissa liittyy neuvottelemisen ideaan.” (Raiskauskriisikeskus Tukinainen / Ensi- ja turvakotien liitto, syksy 2007). Tuolloin monet kokivat, että neuvotellaan siitä, miten suhdetta jatketaan. Tämähän ei ole sovittelun tavoite eikä tarkoitus.

”Sovittelu ei asiakkaittemme kokemusten perusteella toteuta restoratiivisen oikeuden tavoitteita, vaan pikemminkin asettuu esteeksi uhrin oikeuksien toteutumiseksi.”

Restoratiivisen oikeuden tavoitteiden tiedostaminen ja niiden merkityksen ymmärtäminen ei kovin usein ole se asia, joka on mielessä uhreilla ja epäilyillä. Restoratiivisuus edellyttää syvempää perehtymistä. Sovittelupalveluiden sisällä ymmärretään toki, että monet kokevat tullessaan epäoikeudenmukaisesti kohdelluiksi. Näkemys siitä, että restoratiivisuus polkee uhrin oikeuksia, ei saa kannatusta sovitteluammattilaisten keskuudessa maailmanlaajuisesti.

”Sovittelussa ei nyky muodossaan oteta riittävästi huomioon lähisuhdeväkivallan uhrin tarpeita ja oikeuksia eikä se onnistu katkaisemaan väkivallan kierrettä.” Olemme pääosin samaa mieltä. Parisuhdeterrorin osalta tiedostetaan, että onnistumisen todennäköisyys on vähäistä ja sovinnon mahdollisuus epätodennäköistä. Nämä tapaukset siirtyvät usein suoraan poliisilta syyttäjälle. Mikäli esitutkinnan jälkeen poliisi siirtää ne sovitteluun, arvioidaan soveltuvuus vielä sovitteluviranomaisten toimesta ja joissakin tapauksissa viimeistään erillistapaamisissa, ennen sovittelua.

”Toivottua muutosta ei sovittelusopimuksen seurauksena ole tapahtunut vaan usko muutoksen mahdollisuuteen hiipuu.” Tämä on luonnollisesti erittäin valitettavaa. Joissakin tapauksissa väkivalta esim. parisuhteessa on jatkunut niin kauan, että irtautuminen vahingoittavasta käyttäytymisestä ei onnistu. Sovitteluun osallistuneet ovat todenneet jatkuvasti

¹¹ FEMINISTINEN VÄKIVALTATUTKIMUS HARHARETKILLÄ, Juhani Iivari, OIKEUS 4/2012, s. 635-638

¹² Oikeutta oikeuden varjossa. Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Helsinki 2010

useiden vuosien aikana, että sovittelu ja koko prosessi on ollut hyvä ja ammatillista. Yleisesti on toki tiedossa, että käyttäytymisen muutos on haastavaa.

”Kun lähisuhdeväkivaltaa tarkastellaan vallankäyttönä ja kontrollina, jossa yksittäistä rikosta on useimmiten edeltänyt jo pitkään jatkunut alistaminen, ajatus tämän kaltaisen ilmapiirin aikaan saamisesta on mahdoton.” Olemme samaa mieltä, edellytykset ovat varsin huonot ja hallintopäätös sovitteluun ottamisesta sovittelutoimistossa on usein kielteinen.

”Tukipalveluja tuottavien järjestöjen ja tahojen yhteinen näkemys on, että parisuhdeväkivallan dynamiikka ja roolijako jatkuvat sovitteluprosessissa eikä sovittelun avulla saada aikaan sitoutumista väkivallattomuuteen.” Parisuhdeväkivalta jaetaan käyttäytymistieteessä ja tutkimuksessa tahalliseen järjestelmälliseen terrorinomaiseen väkivaltaa, joka voi esiintyä monella tavalla samassa parisuhteessa. Parisuhdeväkivaltaa voi esiintyä myös tilannesidonnaisena pahoinpitelynä, joka voi olla kertaluonteista tai ajoittain toistuvaa. Poliisi ja viime kädessä sovittelutoimisto laatii riskien arvioinnin, jonka perusteella tehdään mahdollinen päätös keskeyttämisestä. Keskeytys tehdään ennen yhteistä tapaamista.

”Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei missään tilanteessa saa korvata esitutkintaa tai muuta rikosprosessia.” Sovittelu ei korvaa esitutkintaa, eikä esitutkintaan liityvät päätökset kuulu sovittelutoimistojen toimivaltaan. Poliisihallituksen ohjeessa vuodelta 2020 todetaan, että ” Mikään sovittelu ei saa johtaa rikostutkinnan ja syytteen esittämisen keskeyttämiseen perhe- ja lähisuhde- eikä naisiin kohdistuvassa väkivallassa. Perhe- ja lähisuhdeväkivaltatapauksen ja naisiin kohdistuvan väkivallan tapausten esitutkinta on aina suoritettava loppuun asti, vaikka asia on sovittelun piirissä.”

”Sovittelu voi johtaa syyttämättäjättämispäätöksiin myös vakavissa väkivaltarikoksissa.” Sovittelutoimistot eivät käsittele eivätkä myöskään ohjaa syyttäjien syyteharkintaa. Syyttäjä voi hyvin myös viedä jutun sovittelun jälkeen kärjäsaliin.

”Väkivallan uhrien kokemus on, että sovittelijat ovat painostaneet sopimuksen tekoon.” Kokemuksena varmaan aito ja valitettava. Restoratiivisten arvojen pohjalta sovitteluun osallistuvilla ei ole minkäänlaisia velvoitteita osallistua sovitteluun, hyväksyä ja allekirjoittaa mitään sopimuksia. Sovinnon tekemiseenkin ei ole minkäänlaisia velvoitteita, ei edes epäilyllä.

”Itse rikosprosessia on kehitettävä prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden vahvistamiseksi – sovittelu ei saa mitätöidä rikosprosessin uhrinäkökulman vahvistamista.” Väkiältä käsittelevissä sovittelutapaamisissa ja koko prosessissa päähuomio on asianomistajassa. Puolueettomuuden toteutumisen ja vastuunkannon takia on kuitenkin oleellista, että sovittelija ei ala syyllistämään epäiltyä. Mikäli sovittelija toimisi asianajajan roolissa, vaarantaisi se uhrin oikeuksia.

”Nykyisin käytössä olevat sovitteluohjelmat eivät ole syntyneet uhrien tai uhrien tukijärjestöjen aloitteesta.” Tämä on ymmärrettävää, sillä useat ovat vastustaneet sovittelua jo yli

30 vuotta. Käytössä ei ole erilaisia sovitteluohjelmia, on vain yksi rikos- ja riita-asioiden sovittelumenettely, joka on vahvasti kehittynyt ja osittain myös järjestöjen ideologian ja näkemysten kautta.

”Tutkimusten mukaan sovittelussa tapahtuu harvoin pysyvää rikoksesta epäillyn tapojen tai käyttäytymisen muuttumista tai väkivallan loppumista” Tämä näkemys voidaan ymmärtää siten, että miehillä ei ole kykyä muuttaa käyttäytymistä. Tekstistä ei käy ilmi mitkä tutkimukset? Tasa-arvoasiain neuvottelukunta TANE korosti vuonna 2005, että väkivallan käyttö on opittua käyttäytymistä ja sen voi myös oppia pois.

”Lähisuhdeväkivallan kohdalla sovittelun lähtökohtana ei voi olla osapuolten tasavertaisuus tai puolueettomuus, koska väkivallasta johtuen osapuolten suhteessa on väistämättä valtaepätasapainoa.” Sovittelija ei voi tuomita tekoa, se on oikeuslaitoksen tehtävä. Sovittelussa on yksiselitteisen selvää, kuka on toiminut väkivaltaisesti ja sovittelija ei luonnollisesti hyväksy itse tekoa. Ammatillinen ote, edellyttää, että sovittelija huomioi molemmat, sillä se on uhrin edun mukaista.

Ratkaisuja, hyviä käytäntöjä ja kehittämistyötä

Sovittelulain muutosesitykset tukevat osittain alkuperäisiä lainmuutoksen tavoitteita

Sovittelulain muutosesityksessä on tarkasteltu vaihtoehtoja ja niiden vaikutuksia. Kolmen keskeisen esivalmistelussa esitetyn muutosvaikutuksen osalta todettiin, että vaihtoehto arvioitiin kuitenkin riittämättömäksi hallitusohjelmakirjauksen toteuttamiseksi. Ehdotukset liittyvät aloitteen lähettämiseen vain syyttäjiltä, tukihenkilön läsnäoloon ja velvoittavaan seurantaan. Hallitusneuvottelijoille esitetyn vetoomuksen perusteella lakialoitteen tavoite on ollut suojella naista mieheltä läheisissä suhteissa. Hallitusohjelman kirjauksen ei tulisi edustaa toimenpidettä, jolle ei käytännössä löydetä vaihtoehtoa.

Ehdotetut toimenpiteet tukisivat suurelta osin vetoomuksen esittäneiden alkuperäistä päätavoitetta, mikäli kaikki edellä mainitut ehdotukset otettaisiin käyttöön. Näiden käyttöönotto edellyttäisi tarkoin määritellyt ohjeet ja säännöt.

Keskeiset kehittämistoimet

Kehittämistoimet tulee perustua Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämissuositukset raportin¹³ (2019) ehdotuksiin ja lakihankkeen esityksen huomioihin. Lähisuhdeväkivallan sovittelun laadullisesta tutkimuksesta¹⁴ (2023) poimimme myös kehittämissuositukset. Työryhmä esitti kolmea laajaa kehittämissuositusta, joita on

¹³ Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelu – Nykytila ja kehittämissuositukset, Lähisuhdeväkivallan sovittelun selvitystyöryhmä, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Työpaperi 2/2019

¹⁴ Lähisuhdeväkivallan sovittelu: Yleiset piirteet ja osapuolten kokemukset prosessista, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2023:11, 2023

täsmennetty yksityiskohtaisilla kehittämis ehdotuksilla¹⁵. Kehittämis ehdotuksista ja toimenpiteistä voidaan todeta, että ne tukevat sovitteluun kriittisestä suhtautuvien näkemyksiä.

1. Sovitaan yhteiset kriteerit, millaisia tapauksia voidaan ohjata sovitteluun.

- Poliisissa lähisuhdeväkivaltarikosten tutkinta keskitetään tutkijoille, jotka on koulutettu lähisuhdeväkivaltailmiöstä ja sovittelusta. (poliisi, POHA)
- Sovitaan yhteiset kriteerit, millaisia tapauksia voidaan ohjata sovitteluun sekä miten sovittelun edellytysten arviointi tehdään käyttäen systemaattisia työvälineitä. Lisäksi lisätään yhteistyötä eri viranomaisten välillä sekä selkiytetään toimijoiden vastuita. (poliisi, syyttäjä)
- Rikokset ohjataan sovitteluun kohtuullisessa ajassa (poliisi, syyttäjä)
- Kaikissa lähisuhdeväkivaltarikoksissa asianosaiset ohjataan väkivallan katkaisu- ja muihin tarpeen mukaisiin palveluihin, riippumatta siitä ohjataanko rikosta sovitteluun (poliisi, syyttäjä)
- Vahvistetaan sovittelua omana erillisenä prosessina (poliisi, syyttäjä)

2. Luodaan yhtenäinen ohjeistus ja systemaattiset työvälineet lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimisen, sovittelun ja sovittelun keskeyttämisen avuksi.

- Arvioidaan voisiko toinen kahdesta sovittelijasta olla lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelussa ammattihenkilö tai lähisuhdeväkivaltaan erikoistunut työntekijä (Ministeriöt, THL, sovittelutoimistot)
- Luodaan toimijoiden työn tueksi työvälineet sovittelun edellytysten arviointiin ja riskinarviointiin. Työvälineillä selvitetään väkivallan laatu, vakavuus ja toistuvuus, osapuolten riippuvuusuhde, sovitteluun osallistumisen vapaaehtoisuus, toimintakyky rajoittavat tekijät ja asianosaisten voimavarat osallistua sovitteluun. Systemaattisten työvälineiden avulla osataan rajata sovittelusta ne tapaukset, jotka eivät sovi sovitteluun. (Erikseen perustettava työryhmä luo työvälineet sekä määrittelee väkivallan toistuvuus - käsitteen.
- Palveluohjauksen toteutuminen varmistetaan sovitteluprosessin jokaisessa aiheessa huomioiden asiakkaan prosessin aikana mahdollisesti muuttuneet palvelutarpeet. (poliisi, sovittelutoimistot)
- Sovittelun riskiryhmät tunnistetaan (poliisi, syyttäjät, sovittelutoimistot)
- Vahvistetaan tukihenkilön käyttöä lähisuhdeväkivallan sovittelussa (Poliisi, syyttäjät, sovittelutoimistot)
- Vahvistetaan uhrin oikeuksien toteutumista antamalla uhrille jokaisessa vaiheessa tietoa hänen oikeuksistaan (Poliisi, syyttäjät, sovittelutoimistot)
- Kehitetään ja yhtenäistetään valtakunnallisesti sovittelutoimiston järjestämien erillistapaamisten sisältöä (THL, työryhmä, sovittelutoimistot)

¹⁵ Raportin sivut 33-36

- Määritellään kriteerit, milloin jo käynnistetty sovittelu on keskeytettävä sekä mitä keskeyttämisen jälkeen tapahtuu (THL, työryhmä, sovittelutoimistot)
- Sovittujen rikosten sovittelusopimuksia seurataan (Sovittelutoimistot, työryhmä)
- Päivitetään lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun hyvät käytännöt -malli¹⁶ (THL, työryhmä)
- Vahvistetaan sovittelun tutkimuksellista tietopohjaa (THL, sovittelutoimistot)

3. Uudistetaan lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutusta ja varmistetaan koulutuksen saatavuus yhteisistä kriteereistä, ohjeistuksesta ja lähisuhdeväkivaltailmiöstä.

Koulutuksen kohderyhmiä ovat sovittelutoiminnan ammattihenkilöstö, lähisuhdeväkivaltarikoksia sovittelevat sovittelijat sekä sovitteluun ohjaavat viranomaiset.

- Koulutetaan toimijat uusista ohjeista ja mahdollisista lakimuutoksista (THL, VKSV, POHA, POLamk, sovittelutoimistot)
- Päivitetään (vapaaehtois)sovittelijoiden koulutusohjelma (THL)
- Lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelua ohjaaville sovitteluohjaajille luodaan oma koulutuskokonaisuus (THL)

Työryhmä esitti lisäksi, että lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyvää tutkimusta lisätään ja tilastointia kehitetään, jotta sovittelu Suomessa perustuu tutkittuun tietoon ja asianosaisten kokemukset sovittelusta tulevat aikaisempaa paremmin huomioiduksi.

Kehittämisehdotusten painotukset kertovat edelleen siitä, että kehittämistyön paine ja suunta liittyy parisuhdeväkivaltaan. Näistä kehittämisehdotuksista useimmat on jo toteutettu. Toimien tuloksellisuutta ja vaikuttavuutta tulee kuitenkin kiinteästi seurata. Rikossovittelun neuvottelukunnalla, poliisilla, syyttäjillä ja NAPElla on merkittävä rooli.

Lähisuhdeväkivallan laadullisen tutkimuksen tuloksien perusteella (2023) suositellaan sovitteluprosessien kehittämistyössä, päätöksenteon tukena ja lähisuhdeväkivaltaa ehkäisevän koulutuksen kehittämisessä

- (1) koulutuksen ja ohjeistusten kehittämistä ja ymmärryksen lisäämistä lähisuhdeväkivallan dynamiikasta ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun laajemmin liittyvistä kysymyksistä,
- (2) sovittelutapaamisten rakenteen ja
- (3) sopimusten kirjauskäytäntöjen tarkentamista,
- (4) sovittelun roolin tarkastelua osana väkivaltaa ehkäisevää työtä ja palveluverkostoa,
- (5) keskustelua rikosoikeudellisen prosessin ja sovitteluprosessin rinnakkaisuudesta ja toisiinsa kytkeytymisestä,
- (6) SOPU-aineiston tutkimuskäytön mahdollistamista lakimuutoksella,

¹⁶ Lähisuhdeväkivallan sovittelun hyvän käytännön malli, Suosituksia rikos- ja riita-asioiden sovittelun ammattihenkilöstölle, Autere Minna, Halonen Anna, Kiviperä Satu, Rimpilä Ilona, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2023

(7) sovitteluun osallistuneiden osapuolten kokemusten keräämistä ja sovittelun vaikutusten seurantaan sekä

(8) SOPU-aineiston tilastointitapojen tarkentamista ja kehittämistä.

Sovittelutoiminnan ja eri tukipalvelujen tuottajien, mukaan lukien järjestöjen, yhteistyötä tulisi vielä vahvistaa, esittää johtava asiantuntija Maria Akatemiasta. Samalla on hyvä tehdä selvemmin näkyväksi ja tarkastella rikosoikeudellisen prosessin ja sovitteluprosessin rinnakkaisuutta ja toisiinsa kytkeytymistä. Sovitteluun osallistuneiden pitkän aikavälin kokemuksista sekä sovittelun hyödyistä ja vaikutuksista pitäisi kerätä tietoa systemaattisesti esimerkiksi seurantakyselyillä. Näin saataisiin selkeämpi kuva lähisuhdeväkivallan tilanteesta ja sovittelun yhteydestä väkivallan päättymiseen sekä oikeudenkäynteihin

Lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 31/2022 vp – VNS 13/2022 vp) **Oikeudenhoidon selonteosta** (2022) sovittelutoiminnan edistämistä eri aloilla pidetään lähtökohtaisesti kannatettavana pyrkimyksensä, sillä sovittelu on oikeudenkäyntiä edullisempaa ja nopeampaa. Myös osapuolet ovat useammin tyytyväisempiä sovintoon päättyvään asiaan. Voidaan arvioida, että sovittelutoiminnan siirto oikeusministeriön hallinnonalalle parantaa entisestään mahdollisuuksia kehittää sovittelutoimintaa myös suhteessa tuomioistuinten toimintaan ja tehtäviin.

Hallinnon keskittäminen on koettu tärkeäksi Suomessa. Tällä hetkellä vastuut ja oikeudet on hajautettu ja palveluihin kohdistuu myös sisäisiä ristiriitoja, kuten esim. THL:n sisällä. On tärkeää, että yksi taho huolehtisi valtakunnallisesti sovittelupalvelujen järjestämisestä koordinaatiosta ja vastaisi sovittelutoimintaan liittyvästä ohjauksesta.

Istanbulin sopimuksen toimenpanolla ja sovittelun siirtymisellä oikeusministeriön alaisuuteen on varmaan hyviä vaikutuksia. Rikossovittelun siirto sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalta oikeusministeriön hallinnonalalle pyritään saattamaan päätökseen hallituskaudella 2023–27. Lainmuutoksen mahdolliset tarpeet tulee arvioida, kun kaikki sovittelun kehittämistoimet on toteutettu ja kaikkien järjestöjenkin kanssa käyty dialogi on toteutettu.

VN-TEAS Sustima-tutkimushankkeen tuloksia on hyvä edistää. Raportissa todetaan mm., että selvitetään edellytyksiä ja mahdollisuuksia perustaa sovittelun osaamiskeskus tai strategiayksikkö tai muulla vastaavalla nimellä toimiva sovittelun valtakunnallisen koordinoinnin ja tuen yksikkö. Raportissa todetaan edelleen, että laaditaan suomalaisen sovittelun kehittämisstrategia. Strategiatyössä voitaisiin tunnistaa sovittelun hyötyjä ja pohtia lähemmin sovittelun voimavaroja ja niiden kohdentamista ja kohdentamisen perusteita. Strategia tarvitsee tuekseen tutkimus- ja selvitystoimintaa erityiskysymyksissä, kuten sovittelun vaikuttavuuden tutkimusta ja menetelmien kehittämistä.

Sovittelun jatkotutkimusaiheena olisi tärkeä tutkia monitieteisesti sovittelun vaikuttavuutta ja samalla kehittää tapoja sen mittaamiseen. Tutkimusta tarvittaisiin mm. sovittelun pidemmän

aikavälin vaikutuksista – esimerkiksi siitä, uusiutuvatko sovitteluun päätyneet ongelmatilanteet, ja millaiset sovittelumenettelyn tekijät ovat yhteydessä ongelmien pysyvään ratkeamiseen tai niiden uusiutumiseen.

THL:n ylläpitämää Rikos- ja riita-asioiden tilastointijärjestelmää (SOPU-järjestelmä) tulee kehittää siten, että se tulevaisuudessa palvelee nykyistä paremmin sovittelutoiminnan tutkimusta ja vaikuttavuuden arviointia. Tällä hetkellä se ei tuota riittävästi vertailukelpoista tietoa esimerkiksi palveluun ohjauksesta eikä asian mahdollisesta etenemisestä rikosprosessissa.

Kehittämissuhteissa on todettu, että tulisi kehittää järjestöjen kanssa yhteisiä prosesseja, tukea uhreja yhtenäisessä palveluympäristössä. Huomiota tulee edelleen kiinnittää erityisesti väkivallan laatuun ja osallistuminen varmistettuun ja informoituun vapaaehtoisuuteen. Lisäksi voisi edelleen kehittää osapuolten tukihenkilöiden ja / tai perheenjäsenten osallisuutta sovitteluprosessiin. Yhdessä esitutkinnan ja syyttäjien kanssa tulisi keskustella kattavasti ja määritellä yhtenevät valtakunnalliset käytännöt sille, miten sovittelu vaikuttaa rikosprosessiin ja missä vaiheessa prosessia sovittelu järjestetään.

Restoratiivisuudessa painotetaan suhteita, sosiaalista ulottuvuutta ja yhteisöllisyyttä. Valtaosa väkivallanteoista, joka johtaa sovitteluun ei liity sellaiseen väkivaltaan, jossa tulee eristää ihmisiä toisistaan. Tapauksiin liittyy perhe- ja sukulaissuhteita sekä vahvoja ystävyyssuhteita. Conferencing-menettely tulee ottaa mukaan vahvemmin, kun on kyse lähisuhteista ja yhteisöistä.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Suomen Sovittelufoorumi ry katsoo, että lainmuutoksen esityksen mukaisia muutoksia ei Sovittelulakiin tule tehdä. Suomen Sovittelufoorumi ry suhtautuu esitykseen vahvasti kielteisesti.

Sovittelulain muutokseen liittyvät tavoitteet eivät toteudu

Lakiesityksen taustalla olevat tavoitteet eivät tuota toivottuja tuloksia.

Yleinen turvallisuus ja turvallisuudentunne ei lisääntynyt eikä naisiin kohdistuva tai perheiden sisäinen väkivalta vähene sovittelulakiin tehtävän muutoksen myötä. Muutos lakiin ei muuta valtasuhteita Suomessa rakenteellisesti tai yksilötasolla, ei edistä tasa-arvoa tai lisää oikeusturvaa. Kielto heikentäisi oikeusturvaa. Muutos ei ole myönteinen ihmisoikeusteko. Kielto sovittelulla lähisuhteita ei kohenna yleisesti naisten asemaa, sovittelu ei uhkaa naisten asemaa yhteiskunnassa. Uusintarikollisuuden määrään muutoksella ei ole mitään myönteisiä vaikutuksia. Tavoitteet lainmuutokselle ja kohderyhmä eivät kohtaa ja muutos ei ole oikeasuhtainen.

Muutamia yleisiä näkemyksiä

Restoratiivisen oikeudenkäytön piirissä edistetään ja arvioidaan systemaattisesti sovittelun ja myös lähisuuhdeväkivallan sovittelun käytäntöjä. Restoratiivisen oikeuden kehitys on edennyt globaalisti kaikilla mantereilla ja kansainvälinen yhteistyö tuottaa yhä vankempaa tutkittuun tietoon perustuvaa sovitteluosaamista.

Sovittelu lähisuhteissa on vahvaa ammattimaista väkivallan vastaista työtä, ennalta estävää ja korjaavaa. Lähisuuhdeväkivaltaa pari- ja perhesuhteissa sovittellaan laajasti Euroopan yhteisön 27 maassa. Vain yhdessä maassa Espanjassa on kielto sovittaa naisen ja miehen välistä parisuhdeväkivaltaa. Yli sata väkivallan tutkijaa, juristia, poliitikkoa ja väkivallan asiantuntijaa on jo allekirjoittanut tämän Baskimaan vetoamuksen, jossa kielto kumotaan.

Lähisuuhdeväkivallan sovittelupalvelua tarjoavilla sovittelutoimistoilla ja palvelun kieltoa ajavilla on sama tavoite. Tavoitteena on ennaltaehkäistä eskaloitua väkivaltaa, edistää turvallisuutta ja huolehtia oikeudenmukaisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumisesta.

Lainmuutoksen taustalla on pelkästään naisiin kohdistuvat uhkanäkemykset. Kaikissa lausunnoissa, mediassa, kampanjoissa käsitellään vain yhtä sukupuolta ja lähes kaikissa vain parisuhdetta. Vakavuutta tähdennetään alistavuudella ja pakottavaan kontrolliin perustuvalla väkivallalla. Lähisuhde, lähisuuhdeväkivalta ja väkivalta on paljon muutakin. Lakiehdotus käsittää kohderyhmiä, jotka eivät kuulu mitenkään uhan piiriin, eivät esiinny kielto tavoitteissa eikä heihin liity erityisiä suojelutarpeita. Ymmärrämme, että lainsäädäntö ei voi väkivaltarikosten osalta olla sukupuoliperustaista ja esitys tulee olla yhdenvertainen kaikille. Valtaosalle palvelua tarvitseville laki on epäoikeudenmukainen ja se sortaa heidän oikeuksiaan.

Vaikutukset uhreihin ja väkivallan tekijöihin

Välittömät kielteiset vaikutukset kohdistuisivat väkivallan uhreihin ja heihin, jotka ovat osallisia, lapset ja sukulaiset. Väkivaltaan syyllistyneiltä katoaa yli 30 sovittelutoimiston verkosto, joiden kautta heitä on ohjattu tuki- ja väkivallan katkaisupalveluihin.

Sovittelun kiellon myötä tulevat useammat harkitsemaan rikosilmoituksen tekemistä ja on ilmeistä, että piiloväkivalta lisääntyy jonkin verran. Perheiltä, pariskunnilta ja suvun jäseniltä poistuu ainoa Suomessa tarjottava viranomaisten valvonnassa oleva lakisääteinen ja asiantunteva palvelu, jossa he voivat turvallisesti käsitellä väkivaltaa lähisuhteessa. Muutos lakiin tulee heikentämään perheiden ja pariskuntien hyvinvointia. Tapaukset, jotka on kirjattu lievinä pahoinpitelyinä ja/tai niistä puuttuu näyttö, eivät etene esitutkinnassa, niitä ei enää sovittelupalvelut saa auttaa, eivätkä useimmat etene tukipalveluihin. Tapaukset, joissa syyttäjä olisi joka tapauksessa tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen jäävät tyhjän päälle ja voivat johtaa ilman tukea väkivallan jatkumiseen.

Lakiesityksessä todetaan, että tavoitteena on, että sovittelavaksi ei enää otettaisi rikoksia, joissa rikoksesta epäillyllä on tyypillisesti valta-asema uhriin nähden ja joissa on vaikeaa selvittää, onko uhri suostunut sovitteluun vapaaehtoisesti. Valta-asematarkastelu on kieltäjien päähuoli ja liittyy yksinomaan parisuhteisiin aikuisen naisen ja miehen välillä. Esitys saattaa kuitenkin saman valtakäsitteen piiriin henkilöitä ja eri-ikäisten tekoja, jotka muodostavat suurimman osan kaikista sovitteluun tulevista rikoksista. Kaikkiin parisuhteisiin edes väkivaltilanteessa ei liity valtaepätasapainoa. Näin laajaa ihmisjoukkoa käsittävän yhteiskunnallisesti merkittävän lain säätämistä, ei tule tehdä sovitteluun ohjautuvan määrällisesti erittäin pienen parisuhdeväkivallan perusteella, joka tyypillisesti koetaan valtaepätasapainoisena.

Esityksessä todetaan, että uhri on usein tekijästä jollain tapaa riippuvaisessa asemassa. Riippuvuus liittyy lähinnä vain avo- tai avioliitto suhteisiin ja perheisiin, joissa on alaikäisiä lapsia. Riippuvuutta on myös esim. edunvalvontasuhteissa ja kun uhrina on mm. iäkäs äiti tai isä ja aikuinen täysi-ikäinen tekijä asuvat samassa taloudessa. Kiellon piiriin ollaan saattamassa laaja joukko ihmisiä, joilla ei ole mitään riippuvuutta toisiinsa.

Väkivallan uhrien palveluihin ohjautuminen heikentyisi, sillä palvelun ohjaus loppuisi. Poliisin ja muiden viranomaisten palvelunohjaus on heidän toimintansa perusteella erilaista eikä voi korvata täysin katoavaa palveluihin ohjausta. Uhrien oikeuksiin tällä on merkittävä kielteinen vaikutus. Kielto vaikuttaisi erityisesti vähemmistöihin ja erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin. Palveluiden alueellisessa saavutettavuudessa on edelleen merkittäviä eroja. Lain muutos vaikuttaisi tähän kielteisesti.

Kielto sovittella lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa johtaisi siihen, että jotkut hyödyntävät mahdollisuutta välttää lähisuhteen ilmitulo. Kuulusteluissa on lähes aina oma intressi pääosassa, johon kuuluu kiistäminen, poikkeava tapahtuneen kuvaus ja syyllisyyden siirtäminen. Lain muutoksen myötä alkaa esiintyä tarinoita liittyen suhteen kestoon ja sen luonteeseen, jota lukuisissa tapauksissa ei ole mahdollista tutkinnassa selvittää.

Tapaukset, jotka on kirjattu lievinä pahoinpitelyinä ja/tai niistä puuttuu näyttö, eivät etene esitutkinnassa, niitä ei enää sovittelupalvelut saa auttaa, eivätkä useimmat etene tukipalveluihin. Tapaukset, joissa syyttäjä olisi joka tapauksessa tehnyt syyttämättäjättämispäätöksen jäävät tyhjän päälle ja voivat johtaa ilman tukea väkivallan jatkumiseen.

Kokemuksiin perustuen voidaan pitää todennäköisenä, että lainmuutos aiheuttaisi suuren määrän vääristeltyjä tarinoita, joiden todenperäisyyttä esitutkinnassa ja syyteharkinnassa tulee olemaan vaikea selvittää. Rajaaminen tulee olemaan useissa tapauksissa erittäin vaikeaa ja synnyttää paljon tilanteita, joista monet asiakkaat mahdollisesti valittavat hallinto-oikeuksiin. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kielto johtaisi maanlaajuisesti toistuviin ja pitkäkestoisiin tulkinta- määrittely ja rajaamisongelmiin, jotka lisäisivät epäoikeudenmukaista ja eriarvoista kohtelua eri paikkakunnilla.

Riskien arviointi, sovitteluedellytysten selvittäminen ja sovittelulain määräysten noudattaminen ovat rakentuneet 18 vuoden aikana turvaamaan sovitteluun osallistuvien oikeusturvan ja turvallisuuden. Sovittelun kieltäminen ei vähennä jatkuvan tai harvoin toistuvan väkivallan esiintyvyyttä esim. parisuhteessa, mutta sovittelu yhtenä palveluna voi olla tapauskohtaisen harkinnan myötä ratkaiseva prosessi väkivaltakierteen katkaisemiseen.

Sovittelu tarjoaa väkivallan osapuolille virallisuonteisen tilaisuuden tulla kuulluksi ja vaikuttaa heitä itseään koskevaan päätöksentekoon asiassa. Perustuslaillista oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen rajoitetaan. Uhrilla on erityinen oikeus ilmaista turvallisessa tilassa kahden sovittelijan ja mahdollisen tukihenkilön läsnä ollessa, miten hän on kokenut väkivallan. Tätä kohtaamisen mahdollisuutta ei kenelläkään ole oikeus riistää häneltä. Sovittelun kieltämisellä rajoitettaisiin naisten ja miesten sananvapautta ja itsemääräämisoikeutta.

Kielto heikentäisi erityisesti naisten yhdenvertaisuutta, koska naiset ovat yliedustettuja väkivallan uhreina. Vähemmistöjen ja vammaisten oikeudet heikkenevät, sillä heidän huomioiminen palveluverkostossa on muutenkin ollut haasteellista. Vammaisten lakisääteisten palvelujen toteuttamiseen on puututtu useita vuosia. Ikääntyneiden lähisuhdeväkivaltaan ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota, tilanne on vaikea. Sovittelun kieltäminen heikentäisi ikääntyneiden mahdollisuuksia saada asianmukaista väkivaltaan liittyvää tukea.

Kielto sovittelulla heikentää väkivaltaan turvautuvien mahdollisuuksia muuttaa käyttäytymistään. Henkinen väkivalta jää yhä enemmän piiloon. Väkivallan toistuvuuteen ei lakimuutoksella ole mitään myönteisiä vaikutuksia.

Kielto lisää sopimukseen pakottamisen uhkaa, jos tapausta ei käsitellä virallisessa lakisääteisessä ja valvotussa julkisessa palvelussa, joka on vahvasti jo nyt säänneltyä. Kielto kehittäisi sopimuspalveluja, joiden suora vaikutus näkyy lähisuhdeväkivallan piilottamisena. Palvelut ovat luonnollisesti myös maksullisia, mikä eriarvostaa asiakkaat.

Alistavia, pakottavan kontrollin tai terrorimaista parisuhdeväkivaltaa ei sovittelulla. Sovitteluun ei myöskään viedä parisuhteet, jotka ovat poliisipartioiden toistuvien kotihälytystehtävien arkea, joissa väkivalta kasaantuu. Tiedossa olevaa toistuvaa väkivaltaa ei sovittelulla. Muutos ei vaikuta toistuvuuteen tai uudelleenuhriutumiseen.

Sovittelun kieltämisellä rajoitetaan naisten puhe, sananvapaus- ja itsemääräämisoikeutta – kieltämällä ei edistetä tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta eikä ihmisoikeuksia. Sovittelu tukee kaikkien sukupuolten osallisuutta ja toimijuutta, ja siten auttaa murtamaan väkivaltaan liittyvää vaikenemisen kulttuuria ja piiloväkivaltaa. Kielolla on kielteisiä vaikutuksia naisten oikeuksiin käsitellä omaa asiaansa tekijän kanssa.

Stereotypit ovat monella tavalla haitallisia ja leimaavia. Naisia ei tarvitse suojella sovittelulta, heitä toki tuetaan uhreina. Useilla naisuhreilla on voimavaroja ja kyvykkyyttä käsitellä heihin kohdistuvaa

väkivaltaa. Naisia ei tule nähdä stereotyyppisesti heikkoina ja alistuvina, koska yleisesti he eivät sitä ole. Naiset ovat yhteiskuntamme selkäranka. Naisilla on oikeus sanoa suoraan tekijälle, että teko oli loukkaava, vahingoittava. Ilmaista selkeästi turvallisessa tilassa, että teko oli törkeä. Tätä oikeutta ei kenelläkään ole oikeutta ottaa pois.

Kaikki väkivalta lähisuhteissa on vakavaa, riippumatta siitä mitä on kirjattu rikosilmoitukseen. Sovitteluammattilaiset näkevät kaikki henkeen ja terveyteen liittyvät väkivallanteot vakavina, sillä ne uhkaavat turvallisuutta, turvallisuudentunnetta, mielenterveyttä ja ne tulisi hoitaa välittömästi, jotta myös mahdollinen väkivalta ei toistuisi. Sovittelun kieltäminen lisää ja pitkittää turvattomuutta ja ahdistusta.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiakaspalautekyselyssä ovat sovitteluprosessiin olleet tyytymättömiä keskimäärin vain 3,3 prosenttia asiakkaista. Palvelua, jossa kaikki olisivat tyytyväisiä ei ole ja varsinkin kun on kyse lähisuhteista ja väkivallasta.

Kaikista vuosittaisista lähisuhdeväkivalta aloitteista n. 12 prosenttia tulee syyttäjiltä. Syyttäjien lähettämistä aloitteista sopimukseen johtaa alle 70 tapausta, joissa uhrina on ollut nainen. Näistä tapauksista 20 prosentissa myös nainen on kirjattu epäilyksi. Runsaat 50 naista on ollut asianomistajana sovittelussa, jossa on kyse parisuhteesta ja sovittelusta on tehty sopimus. Tietoja, ei ole siitä, kuinka monissa rikoksissa on tehty syyttämättäjättämispäätös. Tiedetään, että 3,3 prosenttia on kokonaan tai osittain tyytymätön. Tämä tarkoittaa laskennallisesti 2 tyytymätöntä naista (57 sopimusta). Sovittelusopimus ja ”pelkkä anteeksipyyntö” eivät uhkaa tasa-arvoa, ihmisoikeuksia tai rikosoikeusjärjestelmän uskottavuutta. Lainmuutoksen myönteiset vaikutukset ovat väkivallan määrään nähden mitättömät.

Valmisteilla olevan lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltävän lakiesityksen mukaan lähisuhdeväkivallasta tehty rikosilmoitus ei välttämättä aina johda syytteeseen, saati tuomioon, vaikka tapausta ei soviteltaisikaan. Kun sovittelu ei olisi enää sallittua mutta asia ei välttämättä etenisi myöskään rikosprosessissa, uhrin näkökulmasta tilanne voi tuntua siltä, että väkivallasta ei ole epäilylle minkäänlaisia seurauksia.

Sovittelu on mahdollistanut läheisten osallisuuden. Monissa tapauksissa väkivaltaan ovat osallisia myös sukulaisia ja ystäviä. Kielto johtaisi siihen, että lähimmäiset ja ystävät jäisivät edelleen yhteisöissään ylläpitämään verkkoväkivaltaa, vainoa ja uhkailuja.

Lakiesityksessä todetaan, että jos lähisuhdeväkivallan sovittelusta luovutaan, jää tuomioistuinkäsittely lähes poikkeuksetta alaikäisen epäillyn ja asianomistajan kohdalla ainoaksi vaihtoehdoksi käsitellä rikosasiaa. Lainvalmistelun taustalla ollut vetoamus eikä mikään aikaisempi kannanotto tai mielipidekirjoitus ole sisältänyt huolta lapsista. Lähisuhdeväkivallan sovittelun kieltäminen merkitsisi sitä, että huoltajilla olisi jatkossa käytettävissään vähemmän sellaisia palveluja, joissa näitä suhteita ja väkivaltaa olisi mahdollista käsitellä.

Sovittelu käynnistää prosessin, missä tekijä joutuu monesti ensimmäistä kertaa kasvotusten oman väkivaltaisen käyttäytymisen kanssa tai käsittelemään yksittäistä tekoa. Kielto sovitella johtaisi merkittävällä tavalla useamman sadan henkilön mahdollisuuksiin ottaa vastuuta teostaan ja muuttaa käyttäytymistään.

Henkeen ja terveyteen liittyvissä rikoksissa syntyy usein vammoja ja materiaalivahinkoja. Sovittelussa on ollut käytössä jo useamman vuoden toimiva ohjeistus korvausmäärien määrittelystä. Kiellon seurauksena jää useissa tapauksissa epävarmaksi korvaussaatavat ja niiden hakeminen on työlästä.

Meidän tulee mahdollistaa varhainen aito dialogi, peloton itsereflektio ja turvallinen tila ilmaista tunteita. Tulee mahdollistaa jatkaa palvelua, joka ammattimaisesti pystytään motivoimaan asiakkaat tukipalveluihin. Kielto vaikuttaa kielteisesti palveluihin hakeutumiseen.

Vainoamiseen on vaikea puuttua rikosoikeusjärjestelmässä ja tukipalveluissa. Jos sovittelu kielletään, poistuu näiltä asiakkailta mahdollisuus käsitellä tekoja kohtaamisessa tekijän kanssa sovittelussa ja heidän mahdollisuutensa tukeutua muihin palveluihin heikkenee merkittävästi.

Jatkossa on todennäköistä, että lähisuhdeväkivaltarikoksen osapuolet solmivat sovinnon keskenään ilman sovittelulain mukaisen puolueettoman sovittelijan läsnäoloa. Tällöin mikään taho ei valvoisi sitä, että uhria ei ole painostettu sovintoon ja ettei väkivalta ole esimerkiksi niin sanottua pakottavaa alistavaa kontrollia tai muutoin laadultaan sellaista, ettei sitä tulisi sovitella sovittelulain mukaisessa sovittelussa. Sopimukset tulevat myös maksullisiksi.

Sovittelun hyödyt ovat kiistattomat, samankaltaiset tulokset on saatu lukuisissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Restoratiivisen (RJ) tapaamisen jälkeen uhrin kokevat yleensä, että vastuu rikoksesta on siirtynyt heiltä tekijälle. Monet uhrin raportoivat, että prosessi antaa heille voimaantumisen tunteen, koska he osallistuvat päätöksentekoon ja toivottuihin lopputuloksiin, ja jotkut uhrin kertovat voivansa "jättää rikoksen taakseen". Sijaisuhrit kokivat osallistumisen olevan valtavan parantavaa heidän elämälleen, jopa tapauksissa, joissa RJ tarkoitti tapaamista tekijöiden kanssa, jotka eivät olleet tehneet rikosta suoraan heitä vastaan. Kasvava joukko tutkimuksia raportoi parannuksista uhrien hyvinvoinnissa sovittelun jälkeen: posttraumaattisen stressin vähentyminen, pelon vähentyminen ja sosiaalisen ja ihmissuhde-elämän paraneminen, kyky puhua rikoksesta ja sen aiheuttamista haitallisista vaikutuksista. Sovittelun kieltäminen johtaisi välittömästi ja erittäin kielteisesti näihin hyvinvointitekijöihin.

Ylisukupolviset ja tänään syntyvät traumat ja tarinat voivat siirtyä lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden keskuudessa. Traumat, niiden kohtaaminen, ymmärtäminen, purkaminen ja traumojen vaikutuksista tervehtyminen on koko elämänkulkuun liittyvä tärkeä aihe. Trauman ja uhuriutumisen näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että tapaukset hoidetaan varhaisessa vaiheessa ja nopeasti. Sovittelu ei ylläpidä toistuvaa väkivaltaa tai traumoja. Traumatietoisuus on sovittelussa ollut läsnä jo useita vuosia. Sovittelun kieltäminen veisi pois yhden palveluketjun merkittävän osan.

Sovittelun tutkimuksiin osallistuneiden haastattelujen perusteella tiedetään, että katkeruus, kostonhalu ja hyvityksen saamisen tarve vähenee, jos asiaa on voitu käsitellä yhteisesti. Tulokset viittaavat siihen, että väkivallan jatkuminen on epätodennäköisempää jopa silloin kun sovittelun lisäksi asiaa käsitellään istuntosalissa. Muutos lakiin olisi vaikutuksiltaan kielteinen.

Yhteiskunta ja lainmuutoksen vaikutuksia

Ne kolme-neljä järjestöä, jotka ovat ajaneet sovittelun alasajoa jo 20 vuotta, eivät ole muuttaneet perustelujaan millään tavalla. Tämä riippumatta siitä, että kaikki ympärillä on muuttanut merkittävästi ja jopa heidän huolensa on otettu huomioon lainsäädännössä ja sovittelun käytännön työssä.

Vastuussa olleet ja olevat valtionhallinnon organisaatiot eivät ole nähneet tarvetta puuttua sovitteluun. Sosiaali- ja terveysministeriö, STAKES ja myöhemmin Terveiden ja hyvinvoinninlaitos, lääninhallitukset ja myöhemmin aluehallintoviranomaiset, jotka ovat olleet vastuussa eri rooleissa sovittelupalveluista eivät ole todenneet, että palvelu on haitallista tai vaarallista, eivätkä sen takia ole myöskään ryhtyneet toimenpiteisiin toiminnan lakkauttamiseksi. Muut ministeriöt, kuten oikeusministeriö ja sisäministeriö eivät ole ottaneet kantaa sovittelun haitallisuuteen tai vaaroihin. Mikään valtionhallinnon organisaatio ei ole pyytänyt oikeusasiamiestä tai oikeuskansleria selvittämään lähisuhdeväkivallan sovitteluun liittyviä uhkia.

Sovittelujen määrä suhteessa naisiin kohdistuvaan väkivaltaan Suomessa on häviävän vähäistä. Tarkasteltaessa lähisuhdeväkivallan sovitteluun ohjattujen rikosten määrää suhteessa eri viranomaisten ja väkivaltatyöhön osallistuvien ilmoittamiin lähisuhdeväkivallan määriin, ei sovitteluun tulisi suunnata mitään kansallista uhkahuomiota.

Kun tarkastellaan virallisia rikostilastoja, kansallisia rikosuhritutkimuksia ja työelämään liittyviä tutkimuksia seksuaalisesta häirinnästä, väkivallasta yleensä ja lähisuhdeväkivallasta, ei väkivalta ole merkittävästi lisääntynyt eikä vähentynyt tällä vuosisadalla. Vuosittain liikutaan naisiin kohdistuvan väkivallan osalta 5-7% tasolla. Tämä tarkoittaa 100 000-140 000 aikuista naista. Lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan osuus on toki paljon pienempi. Järjestöt, kuvaavat usein väkivallan määrää eri lähteissä todeten, että n. 130 000 naista kokee vuosittain väkivaltaa lähisuhteissa. Esitetään jopa lukuja 650 000 ("joka kolmas nainen"). Parisuhdeväkivallan sovitteluun, johon liittyy fyysinen väkivalta, osallistuu vuosittain alla 100 naista. Tieto perustuu sovittelupalvelun tietokantatietoihin (THL). Vuonna 2022 sovittelussa käsiteltiin törkeää pahoinpitelyä tai sen yritystä lähisuhteessa 0,8 prosentissa kaikista rikos- ja riita-asioista. Osa näistä 33 aloitteesta, ei liittynyt parisuhteeseen ja osassa oli myös nainen epäiltynä.

THL:n kyselytutkimusten perusteella sovitteluun tyytymättömiä on keskimäärin 3,3 prosenttia kaikista sovitteluprosessiin osallistuneista. Verrattuna eri lähteissä mainittuihin määriin (keskimäärin 100 000) lähisuhdeväkivallan esiintyvyydestä ohjautuu sovitteluun noin 0,03 prosenttia, jotka eivät ole jostain syystä tyytyväisiä. Osa tyytymättömistä on miehiä, joten luvut naisten osalta ovat jopa pienempiä.

Tyttöjä ja poikia tai ikääntyviä naisia ja miehiä, vammaisia ja vähemmistöjä koskettavat tasa-arvo-ongelmat on haluttu tehdä entistä enemmän näkyviksi tasa-arvopolitiikassa. Inklusioon ja intersektionaalisuudella on ollut viime vuosina keskeinen rooli kansallisessa päätöksenteossa ja toimintaympäristössä. Kosketuspinta sovitteluun ei ole suuri, mutta vaikutukset lähitulevaisuudessa tulevat olemaan kielteiset, mikäli kieltä sovitella toteutuu.

Lakimuutoksen myötä katoaisi lähisuhdeväkivallan sovittelun asiantuntemus Suomesta. Sillä olisi haitallinen vaikutus myös muuhun lakisääteiseen sovitteluun.

Poliisin johto, sovitteluun perehtyneet syyttäjät ja tuomarit kannattavat palvelun jatkamista. Poliisin johto on esittänyt kantansa monissa eri yhteyksissä. Lähisuhdeväkivallan sovittelu ei esiinny uhkana tai toimenpiteinä väkivaltaohjelmissa. Direktiivi naisiin kohdistuvan väkivallan ja lähisuhdeväkivallan torjumisesta ei ota kantaa lähisuhdeväkivallan sovitteluun. NAPE ei esitä toimenpiteitä sovittelun tai lähisuhdeväkivallan sovittelun rajaamiseksi. Mitään tutkimuksia ei Suomessa ole tehty, jossa todettaisiin, että sovittelu lähisuhteissa lisäisi väkivaltaa tai että menettely aiheuttaa uudelleenuhritumista tai traumatisoitumista. Sovitteluviranomaisten 18 vuoden kokemuksen mukaan sovitteluun ei millään tavalla liity väkivallan toistuvuus. Tiedossa on toki, että käyttäytymisen muutos on monilla vaikeaa.

Esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien toiminta on lakisääteistä ja itsenäistä. Keskeiset väitteet ja huolet liittyvät toistuvaan väkivaltaan sovittelussa ja syyttämättäjättämisten määrään. Nämä eivät ole sovittelupalvelun toimivallan eikä näin ollen myöskään vastuun piirissä. Lait ovat yksiselitteiset, niihin ei voi liittää tulkintoja. Ei löydy myöskään kokemuksellista tai tutkimukseen perustuvaa näyttöä siitä, että tekijä olisi painostanut uhria yhteiseen tapaamiseen ja pakottanut häntä sopimukseen. Onhan tämä toki mahdollista, mutta mm. pakottavaan kontrollin liittyvää väkivaltaa ei sovitella/sopimusta ei laadita, ne karsiutuvat useassa vaiheissa pois matkan varrella.

Hallitusneuvotteluissa ja -ohjelmissa sekä erilaisissa raporteissa on käsitelty erityisen paljon poliisin ja syyttäjien resursseja. Sovittelun alasajo lisää näiden tahojen työkuormaa ja rikosten käsittely viivästyy edelleen. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta luopuminen heikentäisi lähisuhdeväkivaltarikosten uhrien mahdollisuuksia saada asiansa joutuisasti käsitellyksi ja siten heikentäisi heidän perustuslakiin perustuvaa oikeusturvaa. Tämä koskee luonnollisesti myös rikoksesta epäiltyä.

Sovittelukieltä ajavat ovat huolissaan erityisesti lausunnoissaan, media kannanotoissa ja artikkelissa, joissa viitataan väkivaltatutkimuksiin, että väkivalta raaistuu ajan myötä. Kielto vaikuttaisi merkittävästi siihen, miten näitä jatkossa tutkitaan, kirjataan ja miten toimitaan sovittelualoitteiden suhteen. Paikkakuntakohtainen eriarvoisuus asian käsittelyn osalta lisääntyy.

Vahva kansallinen yhteistoiminta, kehittämistyö, koulutustoiminta ja palveluyhteys, joka on kehittynyt yli 20 vuotta, katoaisi. Vaikutukset ulottuvat kielteisesti koko rikosoikeusjärjestelmän

piiriin ja tukipalveluihin. Välittömin vaikutus kohdistuu poliisin ja syyttäjien toimintaan. Poliisi ja oikeuslaitos puoltavat palvelun jatkamista.

Lainmuutoksella ei ole myönteisiä taloudellisia vaikutuksia. Muutos synnyttää lisäkustannuksia muissa viranomaispalveluissa.

Palvelusta ei ole kukaan kannellut tai valittanut lakia ja palvelua valvoville viranomaisille. Sovittelulain voimassaolon aikana n. 80 000 ihmistä on osallistunut lähisuuhdeväkivallan sovitteluun. Hallintoviranomaisille ovat asiakkaat valittaneet, kun lakisääteinen oikeus palveluun on evätty heiltä, väkivallan toistuvuuden perusteella. Valittajat ovat olleet rikoksen molemmat asiakkaat. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuosittaisissa selvityksissä n. 94 prosenttia sovitteluprosessiin osallistuneista on ollut tyytyväinen saamansa palveluun.

Sovittelun alasaajo lainsäädännöllä asettuu erittäin huonosti nykyiseen ja lähitulevaan yhteiskunnan tilaan väkivallan esiintyvyyden ja palveluiden saatavuuden näkökulmasta.

Mikäli lain muutos toteutuu esitetystä muodosta, antaisi se signaalin, että sovittelu on ollut ja on haitallista, kun käsitellään väkivaltaa lähisuhteissa. Sovittelulla ei ole mitään yhteiskuntaa uhkaavaa vaaratekijää. Emme toivo, että Suomi kehittyä edelleen eriytyvään ja polarisoituneeseen suuntaan, jossa kohtaamiselle ja puhumiselle annetaan kielteinen merkitys.

Kansainväliset sopimukset ja valvovat elimet

Kansainväliset sopimukset eivät kiellä lähisuuhdeväkivallan sovittelua Suomessa. Kansainväliset sopimuksia valvovat asiantuntija elimet eivät ole kieltäneet lähisuuhdeväkivallan sovittelua. Näiden huomio on liittynyt lähivuosiin lähinnä sovittelujen kasvuun ja rikosoikeudellisen prosessin toimintaan ja tämän kautta on lähisuuhdeväkivallan sovitteluun.

Suomen laadittua raporttinsa sopimusten toimenpanoa valvoville kansainvälisille elimille, ei esiinny kielteistä tai kieltävää kantaa sovittelua kohtaan. Eräiden järjestöjen lausuntojen ja yhden järjestön koordinoiman rinnakkaislausunnon perusteella, ovat komiteat liittäneet raportteihinsa huolen lähisuuhdeväkivallan sovittelua kohtaan. Samanlaista huolta ei esiinny muiden maiden maaraporteissa.

Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunta (NAPE) vastaa Istanbulin sopimuksen edellyttämien toimenpiteiden yhteensovittamisesta, seurannasta ja vaikutusten arvioinnista Suomessa. Istanbulin sopimuksen Suomen toimenpanosuunnitelmissa 2018 – 2025 ei esiinny lähisuuhdeväkivallan sovittelun kieltävää tai rajoittavaa toimeenpanoa.

Kansainvälisissä ohjelmissa, lausunnoissa, direktiiveissä ja loppupäätelmissä on toistettu yli 10 vuotta tarvetta irtautua haitallisista sukupuolistereotyyppioista. Lähisuuhdeväkivallan sovittelun osalta koko tematiikka liittyy stereotyyppiaan, jossa mieheen ja naiseen liitetään yleistävä sukupuoliperustainen väkivaltakäyttäytymistä selittävä kuvaus.

Istanbulin sopimusta valvovalla komitealla (GREVIO) on virheellinen käsitys Suomen lähisuhdeväkivallan sovittelusta. He viittaavat edelleen huoleen siitä, että sovittelaan lähisuhdeväkivaltaa naisia kohtaan, jossa vapaaehtoinen suostumus ei ole varmistettu. Heillä on myös käsitys, että perheväkivallan toistuvuus on lailla kielletty.

Istanbulin sopimus, GREVIO tai CEDAW eivät kiellä lähisuhdeväkivallan sovittelua, eivätkä suosittale sovittelun käytön lopettamista. GREVIO toteaa suhtautuvansa varauksellisesti sovitteluun, mikä perustuu rinnakkaisraportointiin GREVIOon, jota Nytkis ry koordinoi vuonna 2008. Istanbulin sopimusta valvova komitea on kannustanut Suomea varmistamaan, että sovittelu ei estä syytteiden nostamista tai rikostutkintaa naisiin kohdistuvissa väkivaltatapauksissa. Poliisihallituksen esitutkinnan ohjeet ovat selkeät ja syyteharkintaa tekee syyttäjä itsenäisesti.

Naisjärjestö on koordinoinut omaa raporttia YK:n CEDAW-komitealle. Raportissa todetaan mm. poiketen Suomen virallisesta raportista, että lakia sovittelumenettelystä pitäisi harkita uudelleen. CEDAWin loppupäätelmässä koskien Suomea, esiintyy tämä lause identtisenä. Raporteissa on muita yhtäläisyyksiä ja näkemyksiä, jotka eivät vastaa väkivaltatyötä Suomessa.

Tutkimusnäyttöä sovittelun ihmisoikeuksien loukkaamisesta ja vaarallisuudesta ei löydy Suomesta. Kansainvälisten ja kansallisten tutkimusten analyyseissä ja johtopäätöksissä todetaan, että sovittelun hyödyt ovat merkittävästi hyödyllisempiä kuin kielteisiä. Tutkimukset ja opinnäytetyöt, joissa lähisuhdeväkivallan sovitteluun lähtöasetelman perusteella on suhtauduttu kielteisesti perustuvat lähes täysin sekundäärilähteisiin ja teoreettiseen tarkasteluun ja, joita toistetaan. Sovittelupalvelun tai sovittelua käsittelevien raporttien aineistojen tulkintaa tehdään lähes pelkästään sovitteluun kielteisesti suhtautuvien näkökulmasta käsin.

Kaikissa sisäisen turvallisuuden ja väkivallan vähentämisen ohjelmissa tähdennetään, että ennaltaehkäiseminen on keskeisin tavoite ja tarkoitus. Huolimatta siitä, että sovittelu vastaa jo esiintyvään väkivaltaan, on kyse kuitenkin väkivallan katkaisun nopeasta interventiosta, jossa väkivallan käytön lopettamisesta vastaavat ne, jotka ovat siitä vastuussa.

Sovittelupalvelujen tulevaisuus

Lähisuhdeväkivallan sovitteluun erikoistuneet ja ammatillistuneet vapaaehtoiset eivät tule suurelta määrin siirtymään sovitteluun muita rikoksia. Todennäköisesti vain lähisuhteisiin asianomistajarikoksiin. Monet tulevat lopettamaan ja asiantuntijuus katoaa.

Yli 20 vuotta on esitetty virheellisiä väitteitä sovittelun vapaaehtoisuudesta. Sanoma oli alkuaan, että pakollinen sovittelu Istanbulin sopimuksen mukaan on kielletty. Tämän jälkeen syntyi tarinoita siitä, että sovittelu on kyllä vapaaehtoista mutta mies pakottaa naisen sovitteluun ja sopimukseen. Viime vuosina on mukaan tullut tarinoita, että väkivaltaa kokeneet eivät aina tiedä, että sovittelu on vapaaehtoista. Vapaaehtoisuus kerrotaan sovittelun osapuolilla 4-5 kertaa koko prosessin aikana ja annetaan myös esite, jossa se todetaan. Sovitteluviranomaiset kykenevät arvioimaan onko uhrin

suostumus aito ja onko hän ymmärtänyt mitä sovittelu tarkoittaa ja mitä merkitystä mahdollisella sopimisella on. Epäillyn tahtotilaa ja tavoitteita tarkastellaan myös erityisen huolellisesti.

Sovittelun kieltämisen myötä lakkaisi kaikki lähisuhdeväkivallan seuranta. Seuranta on pidetty järjestöjen mielestä tärkeänä, jotta voidaan varmistaa, että väkivalta loppuu. Sovittelutoimistot näkevät myös tärkeänä tukea ja jatkaa seurantaa palveluihin ohjautumisen näkökulmasta ja palveluiden vaikuttavuuden selvittämiseksi. Tiedolla on nähty olevan myös keskeinen merkitys koko palveluketjun kehittämisen suhteen.

Väkivalta on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma, mutta sovittelussa tapauksia käsitellään äärimmäisen vähän. Laki toteutuessaan ohittaa kaukaa ne tavoitteet, jotka liittyvät merkityksellisen uhan käsittelyyn yhteiskunnassa. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen on yhteinen tavoite ja toiminta. Pidämme merkittävänä niitä toimia, jotka edistävät sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista ja sukupuoliperustaista väkivallan tarkastelua. Kokonaisvaltaiseen ja pitkäkestoiseen nais erityisten palvelujen kehittämiseen ja tukemiseen tullee kiinnittää erityistä huomiota.

Naisilla on oikeus sanoa suoraan tekijälle, että teko oli loukkaava, vahingoittava. Ilmaista selkeästi turvallisessa tilassa, että teko oli törkeä. Tätä ihmisoikeutta ei kenelläkään ole oikeutta ottaa pois.

Arvostamme väkivaltatyöntekijöiden turvallisemman Suomen eteen tehtävää työtä

Arvostamme kaikkia niitä uhritutkimuksia tehneitä tutkijoita, jotka ovat tehneet näkyvämmäksi väkivaltaa. Arvostamme myös kaikkia heitä, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että väkivallan uhreja kohdellaan oikeudenmukaisesti rikosoikeusjärjestelmässä ja lainsäädäntötoimilla on vahvistettu uhrien asemaa ja oikeuksia. Jos väkivaltaan halutaan todella puuttua tehokkaasti edellyttää se vahvaa eri yhteisöjä tukevaa palvelukokonaisuutta, jossa sovittelulla olisi sille kuuluva selkeä rooli.

Dialogille on tarvetta ja toivomme, että se toteutuu

On myönteistä, että sovittelupalvelut tekevät vahvaa yhteistoiminta palveluohjauksen osalta ja tämän toivotaan jatkuvan. On kannatettavaa, että toteutettaisiin naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan toimikunnan (NAPE), STM:n, Rikossovittelun neuvottelukunnan ja nais- ja uhrityötä tekevien järjestöjen yhteisiä kehittämistyöpajoja. Dialogille on tarvetta ja toivomme, että se toteutuu. Haluamme jatkaa palvelua, jossa toteutuu uhrisensitiivinen kohtaaminen.

Suomen Sovittelufoorumi ry: <https://sovittelu.com>

Yhteystiedot: <https://sovittelu.com/yhteystiedot>

Lausunnon valmistelija: Jens Gellin, jens.gellin@naapuruussovittelu.fi; 040 835 2994